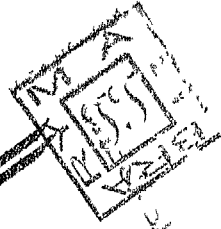

۱۹۹۹
۱۹۹۹
۱۹۹۹

بسم اللہ الرحمن الرحیم

کھستان

M.A. LIBRARY, A.M.U.

PE6999

دیباچہ

CHECKED-2004

سزا منت خدایرا غر و جل کہ طاعتش موجب قربت است و لشکر اندرش مزید نعمت ہر نفسے
کہ فر و میر و مدحیات و چون برمی آید شرح ذات پس در ہر نفسے دو نعمت موجود است
در ہر نفسے فکر سے واجب۔ پامپٹ از دست و زبان کہ بر آید کہ عمدہ شکرش بر آید
اَعْمَلُوا الْاَلْ دَاوُدَ شُكْرًا وَقَلِيلٌ مِّنْ عَمَلٍ اِي الشُّكْرِ قَطْعہ
عمل کنید اسے بہر آن، داود علیہ السلام۔ مالا کہ کہ اند بندگان بن کہ شاکر باشند
بندہ ہمان کہ کہ زلفیہ پیش بہ قدر بدر گاہ خدا آوردہ و رہ سزاوار خداوندیش بہ کس نتواند کہ عجب آورد
بارن رحمت جیانش ہمہ جاریدہ و خوال بہت زیادتیش ہمہ جاکشیدہ پر وہ ناموس بندگان
بگناہ فاحشش ندر و و طیفہ و وزی بچطائے منکر نہرو۔ قَطْعہ

ای کر سیمے کہ از خزائنہ عجیب گبر و ترسا و طیفہ خود داری

وہستان را کجا کنی محسوم تو کہ با دشمنان نظر داری

فرا تر با و صبارا گفتم تا فرشت زمر وین بگستراند و دایہ ابر بہار را فرمودہ تا بجات نہات
را و سہ نہیں بہر و اند و و زخاں را بجات نور و زی قیاس سیر و حق و بہر گرفتہ و
الانار شاخ را فیدوم موسوم بہین اکلہ شکوفہ بر سر تادہ عصارتہ کلی نقدت او شہد نایب

همه از بهر تو سرگشته و من در مال بردار
شکر از انصاف است تا باشد که تو فرمان نبی

[illegible]

(که یکے از بندگان گنہگار پریشان روزگار دست از نا اہمت ہا امید را جا بابت بندہ گاہ خدا و تدبیر علیہ السلام
بر آرد و از و تعالی و در نظر کند بازش بخواند بار دیگر اعراض فرماید بازش تبصیح و زاری بخواند حق سبحانہ
تعالی گوید۔ قول یا مَلَا لَکُمْنِی فَاِذَا اسْتَحِیْتُ مِنْ عَمَلِیْ وَ لَیْسَ لَکُمْ عَمَلٌ اَوْ کُنْ اے فرشتگان من تحقیق کہ شرم کردم از بندہ خود و حال آنکہ نیت کسے برائے او نیکمن
و عوتش را جا بابت کردم و امیدش بر آوردم کہ از بسیاری دعا و گریہ بندہ ہی شرم و اہم علیہ السلام
کرم ہیں و لطف خداوندگار گنہ بندہ کمر دست و او شرمسار

ما کان کتبہ جلالتش یقتضی عبارت معرفت اند ما بعد نال حق عبادتک و واصلت ان جلالت
عبارت نکردیم ترا چنانکه حق عبارت است
جلالتش به تجریم و سب که ما عباد فناک حق معنی فیک قطع
نشدیم ترا چنانکه حق فاضل است
گر کسی وصف او زمین یزد
بهیدل از بے نشان چه گوید باز

عاشقان کشتگان معشوقند   بر نیاید ز کشتگان آواز

یکے از صاحب دلاں سترنجیب مراقبہ فرمود و در حجر مکاشفہ مستغرق شدہ
حالیستہ از آن معاملات باز آمد یکے از محبان گفت ازین پوستاں کہ بودی چہ تحفہ کرامت
کردی اصحاب را گفت بنما ورا شتم کہ چون بدخت گل برسم دانند بر کرم ہدیہ اصحاب
چون برسیدم بوسہ گل چنانمست گرد کہ دانم از درخت یرفت ^{چہ} پلیم ^{چہ} -

اسرارِ محبت و عشق پر وانیہ پامور کمال سوختہ راجاں شد و آواز نیاید

ایں در عیال در لیدش خیمه انداخته
 اسب بتر از خیال و قیاس دگران و دهم
 دفتر تمام گشت و بیابان رسیدیم
 کاز اگر خیمه شد تیرش باز نیاید
 و زهر چو گفته اند و شش نیدیم خوانده ایم
 ما اینجا دوا دل و صفت خوانده ایم

ذکر محامد پادشاه اسلام اناکاپو کیرین سعیدین کی توالیہ مرتبہ

و اگر چنانچه سعادتی که ملا فراهی عوام افتاده است و صفت بخش که در بیادین رفته
و قصب الحبيب حدیثش که تجویز شکر میخورد و وقت نوشتن آنش که همچو کافور زنی بر نذر کمال
فضل و بلاعت او کل نتوان کرد بلکه خداوند جهان و قطب و انزه زمان و قائم مقام سلیمان
و ناصر ایل ایمان اتا یک اعظم مظفر الدینا والدین ابو بکر بن سعد بن زنگی ظل الله تعالی
بی امر خیر رب بر مرض عنه و از خیر یحیی عنایت نظر کرده است و تحسین بلین فرمود
و زمین او یارب راضی شواز و راضی دارا و را
و ارادت صادق نموده لاجرم کافه انام خواص و عوام محبت او گرا میید اند و الناس
و مردمان

بانی

الحی و بین ملوک و مکرمه
در دین بادشاهان آمده

ترانگه که ترا بر من بسکین نظرت
آثار هم از آفتاب نشسته بر فرا سر

گر خود میسر میایدین بنده دست ^{قطعه} هر عیب که سلطان پیدا کند بهتر است
کله خوشبو در حمام روز سه ۷ رسید از دست ^{قطعه} میجو چله بدستم

بدو گفتم که شکی یا تعبیری ۲
 بگفتا من گل ناچیز بودم ۲
 جسمان بهنشین و من اثر کرد
 که از پوس و لادیز گزستم ۲
 ولیکن مدتی با گل تشستم ۲
 و گرنه من مہماں خاکم کہ ہستم

لَهُمْ مَعَ الْمَسْكِينِ بِطُولِ حَيَاتِهِمْ وَصَارَ عَفْثُ آبَائِهِمْ سَلِيمًا وَتَشَدَّدَ عَمُّ أَوْدَانِهِمْ وَكَانَتْ وَ
فَضْلًا نَفْعَ دَوْلَتِ سَلَامَانَ لِبَدَائِزِ حَيَاتِ أَوْدِهِ وَجَدَانِ كُنْ تَوَابِ عَجَبِي أَوْ نِيَامِي أَوْ وَطَنِي كُنْ وَجْهِي أَوْ بِلَالِي أَوْ
تَوَكَّلْ عَلَى أَعْدَائِكَ وَتَشَدَّدْ نَمَاتِي فِي الْهَوَانِ مَعَ آيَاتِهِ وَأَمِنْ بَيْدِ دِيَارَتِهِ وَاحْفَظْ وَادِّ قَلْعَهُ لَقَدْ
كَانَتْ دِيَارَتُهُ أَوْ بَدْرُ عَوَالِيهِ أَوْ كَرْتِ تَجْدِ خَوَانِدَه شُود وَتَوَلَّى أَرْزَاقَاتِهِ وَهَامِنْ كُنْ شَعْرًا دُرًا بِخَوَارِجِ حَفْظِهِ وَدَارِ لَارِ دَارِ سَهَابِ تَشَدَّدِ

سَجَدَ لِلَّهِ ذِكْرًا مِمَّا دُعُوا بِهِ وَيُذَكِّرُ الْإِنسَانَ إِلَى الْآخِرَةِ إِنَّ الْإِنسَانَ لِرَبِّهِ لَكَنَافٍ
 بِخُفْيَةٍ خَبِيرَةٍ وَإِن تَسْتَعِذَّ بِالْحَبْلِ يُحْشَرُونَ فِيهِ مَذْمُومًا ذَلِيلًا
 وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ وَهُوَ الَّذِي يُنَزِّلُ الْغَيْثَ لَكُمْ لِيُخْرِجَ مِنْهُ ذُرِّيَّتًا طَيِّبَةً وَرَاحَةً لَّكُمُ الْمَالُ فِيهِ وَتُخْرِجُونَ مِنْهُ لَكُمْ مَجَادٍ لَّكُمُ الْمَالُ فِيهِ وَتُخْرِجُونَ مِنْهُ لَكُمْ مَجَادٍ لَّكُمُ الْمَالُ فِيهِ
 وَتُخْرِجُونَ مِنْهُ لَكُمْ مَجَادٍ لَّكُمُ الْمَالُ فِيهِ وَتُخْرِجُونَ مِنْهُ لَكُمْ مَجَادٍ لَّكُمُ الْمَالُ فِيهِ

و سمیت عالمان عامل تازمان قیامت در امان سلامت نگذارو - قطعه
 اقلیم پارس راغم از آسیب و هرنیست   تا بر سرش بود چو تو اسے سایه حنا
 امروز کس نشان ندید و ربی خاک   باشد آستان درت مامن رضا
 برتست پاس خاطر بچارگان و مشک   بر باد بردا سے جہاں آئین جہا
 یارب ز باد فتنه نگذار خاک پارس   چند آنکه خاک را بود و باد را بستا

در سبب تالیف کتاب

یکشب تامل ایام گذشته میکردم و بر عمر تلف کرده تاسف میخوردم و سنگ سداچ
 بالباس آب دیده می نفسم و این بیتها مناسب حال خود میگفتم - ششوی
 هر دم از غم میرود و نفسم   چون نگه می کنم نماند بس
 اسے که پنجباه رفت در خواب   مگر این پنج روز و بیایه
 خجل آن کس که رفت و کار ساخت   کس رحلت زوند و باز نخواست
 خواب نوشین با دعا و حیل   باز دار و پیا و ده را و سبیل
 هر که آمد عمارت نور ساخت   رفت و منزل بد گیرے پروخت
 دان و گر نیت بختین دوست   این عمارت بسیر و سیر و کس
 یار ناپا دار و دست سدا   دو سستی را تشاید این عمار
 ماده عیش آوی شکم است   تا به تلخ میسر و دچہ تم است
 گر چه سیند و چنانکه نکشاید   مگر دل از غم پر کن شاید
 و رشاید چنانکه نتوان بست   گر نشود از حیات و تیا و دست

چار طبع مخالف و سرکش   چند روز سے بود با هم خوش
 گر یکے زیر چار شد غالب   جان شیریں پر آید از قالم
 لاجرم مرد عارف کامل   نهند بر حیاست دنیا و دل
 نیک و بد چون ہی بسایم و   خشک آنکس که گوی نیکی بُد
 بزرگ عیشی بگور خویش فرست   کس نیار دزد پس ز پیش فرست
 عمر پرست و آفتاب تیز   اندکے ماند خواب غمہ ہنوز
 ای تہیدست رفتہ در بازار   ترسمت پرنیایوری دستار
 ہر کہ مسزروع خود خور و بخورد   وقت فرمش خوشہ باید چید
 پند سعد می بگویش و انشتو   رہ چینست مسد و باش و برد
 بعد از تامل این معنی صحت آں دیدم کہ دشمن عزت نشینم و دامن صحبت فراہم پنہم
 و دستہ از گفتماس پریشان بشویم و من بعد پریشان بگویم پلیت
 زبان بریدہ بکنج نہشتہ صم و بکم   بہ از کسیکہ نہ باشد ز باننش اندر حکم
 تائیکے از دوستان کہ در کجا وہ نشین من بود و در جہرہ جلسیں بہ رحم قدیم اندر
 رآہ چند آنکہ نشاط ملاعبت کرد و بسیار اداعت گستر و جواہر گفتم و سر از زان سہ
 تہد بزرگ فرستم برنجیدہ لکہ کرد و گفت قطعہ
 کنونست کہ امکان گفتار بہت   بگواسہ برادر بلطف و خوشی
 کہ فر و اچو پکیا اجل و رسید   بچکم ضرورت زباں و رکشی
 کسواز متعلقان نش حب واقعہ اطلاع گردانید کہ فلان عزم کردہ است و نیت بزم
 کہ بقیت عمر متکاف نشیند و خاموشی گزیند تو شبیر اگر توانی سر خویش گیر و مجاہد بہت
 پیش گفتا بجزت علیم و سجت و تدیم کہ دم بر نیام و دم بر نیام مگر آنکہ کہ غن گفتہ
 اباوت مالوت و طریق مروت کہ از دان و دان و دان چل است و کنارت بین

سہل خلافت راہ صواب است و عکس را سے اولی الالباب ذوالفقار علی در نیام
وزبان سہدی در کام۔ قطعہ

زبان در وہان حسد و منہ چیت کلید و گنج صاحب ہند
چو در بستہ باشد چہ داند کہے کہ جو ہر نہ و ش است یا پلور
اگر چہ پیش حسد و منہ خاشی است بوقت مصلحت آں بہ کہ در سخن کو ششی
و دجینہ طیرہ عقلت دم فرو بستن بوقت گفتن و گفتن بوقت خاشوشی
فی الجملہ زبان از مکالمات او در کشیدن قوت نہاشتم در دے از محاورت بگردانیدن
مروت نہاشتم کہ یار موافق بود و محب صاوق۔ بیت
چو جنگ آوری با کہے بر سیتز کہ از وے گزیریت بود یا گیریت
بحکم ضرورت سخن گفتم و تفتیح کنیان بیرون فرستم در فصل بیچیکہ دولت بردارمیدہ
بود و آوان دولت و در رسیدہ۔ قطعہ

اول اردی بہشت ماہ جلالے بلبل گویندہ بر منابر قضبان
بر گل سنج از غم افتادہ آلاے ہجو عسوق بر عذار شاہد غضبان
شب را بہ بوستان بایک از دوستان اتفاق بیت افتادہ موضع خوش و حرم
درختان دلکش در ہم گفتے کہ خردہ مینا بر خا کش ریختہ و عقد ثریا از تالکش آویختہ
قولعہ ہر روزنہ مائے خرم ہا سلسلہ سال دُوحۃ سحیحہ طوہا موزون
بانی کہ آب نہ بار بار بار دخت عینے کہ آواز جاگراں او بوزون
آن پُر از لالہ سہ رنگارنگ وین پُر از میوہ سہ گوناگون

باد و سایہ و خشتانش گتر ایند فرش بوقلمون
ماہ اودان کہ خاطرہ باز آمدن بر اسے نشستن غالب آمد و دیدش واسطے گل و ریجان
و سنبل ضمیران منہ ہم آوردہ و آہنگ رجوع کردہ گفتم گل بوستان را چنانکہ داد
بقاے و ہمہ گلستان را و خاے نہ باشند و یکمان گفتہ اند ہر چہ نیاید و بستگی را شاید

ذکر امیر کبیر فخر الدین ابی بکر بن ابی نصر طالع السعده

بکر دیگر عسروس فکر من از بهجا لے سر بر نیار دو و ویدہ یاس از پشت پاسے خجالت
برندارد و وزمره صاحب نظران متجلی نشو و مگر آنکه که متجلی گردد بزی قبول امیر کبیر عالم
عادل مظهر منصور ظہیر سر بر سلطنت و شیر تدبیر ملک کعبه الفقیر ملاذ العسر یا
مری الفضل المحب الاتفاق افتخار آل فارس بن الملک ملک الخواص بارکب فخر الدولة
والدین غیاث الاسلام و المسلمین عمدة الملوک و السلاطین ابی بکر بن ابی نصر
اطال السعده و اصل قدره و شیع صدره و ضاعت ابهره که مسدوح اکابر فائق

است و مجموع نکات اخلاق - پیشت

هر که در سایه عنایت او مست ۲ گفیش طاعتت و دشمن دوست

بر هر یک از سائر بندگان و خواستی خدمتت عین مست اگر در او اسے برخه ازان تباران
و تکامل رو او اندر و مسدوخ خطاب آیند و بحل عتاب مگر بران طایفه و ویشان
که شکر نعمت بزرگان واجب است و ذکر جمیل و دعاسے غیر او اسے چنین خدمتت و
خدمتت اولی ترست که در حضور آن بتجسس نزد کسیت و این از تحلف و و بار ابرت
مسترون یاد قطع

پیشت و و تاهی خلک راست شد از فرمے	تا چو تو مستر ز نزار و ماورایام را ۲۲
حکمت محض است که لطف جهان آنست برین	خاص کنند بنده سلطنت عمام را
و دولت جاوید یافت هر که نگو نام زبیت	که عقیقش ذکر خیر زنده کنند نام را
و هفت تراگر کنند و بکنند اهل فضل	حاجت مشاطه نیست روست دلارام را

و ذکر تقصیر خدمت موجب اختیار عزالت
 تقصیر و اتقاد بدیکه در سواطین خدمت یارگاه خداوندی میرود و بنا بر آنست که طاعت
 از حکماء هندوستان در فضایل بزرگوارتر میگویند باقر بن زین عیض ندانستند که
 در سخن گفتن بطبیعت یعنی رنگ بسیار همکند و مستمع را بسبب نظر بیاید بود تا و س
 تقریر شنیده کند بزرگوارتر شنید و گفت ادریش کردن که حکیم به از پشیمانی خوردن که چرا گفتم

نظم

خندان پرورده پیر کن   بیندیشد آنکه گوید سخن
 وزن بے تامل بگفتار دم   مگو گوی که دیگر گوئی چه غم
 بیندیش و آنکه بر آورش   و زبان پیش بس کن که گویند بس
 بنطق آدمی بهتر است از دواب   و دواب از تو بهر گوئی صواب
 فکیت در نظر اعیان حضرت خداوندی عزت نصرت که مجمع اهل دست و مرکز علمای
 بهتر اگر در سیاق سخن و تسیری کم شوخی کرده باشم و ضاعت مزاجات بحضرت عزیز
 آورده و مشهور بازار جوهریان جوی نیار و چراغ پیش آفتاب پر تو سعاد و مناره
 بلند برو امن کوه الوند پست نماید - قشوی

هر که گردن بدو سگ افسار زد   خورشید من را بگردان انداز د ۷
 سعدی افتاده است آزاده   کس بسیار بخت بگفتار افتاده
 زول اندیش و آنکه گفتار   پانچ پیش آمد مست و پس دیوار
 نخل بندم و لے درستان   شاد هم من و لے در کنعان
 لقمان را گفت حکمت از که آموختی گفت از نامینایان که تا بهای نرسیدند بپایانند
 قل هو الله و لا اله الا هو   مصحح مردیت بیازماس و آنکه زن کن
 قدم آن بر آمدن پیش و آمدن

قطعه

گرچه شاطره بود خوس بنگ   چه ز نیش باز و دمن جنگ
 گرچه شیرست در گرقن هوش   لیک هوش ست در میان جنگ
 اما با اعتماد دست اخلاق بزرگان که چشم از عوائب زیرستان پر شدند و در افتاد
 جرایم گستران نکوشند بلکه چسبند بطریق اعتدال از لواشمال و شعور حکایات
 و سیر ملک ماضی رحمت الله درین کتاب روح کردیم و برین اعمس گر انما به برخرج
 موجب تصنیف کتاب این بود **وَاللّٰهُ التَّوَفِّیْقُ** م قطعه

بماند اساس این نظم و ترتیب   ز ما هر ذره خاک افتاده جاے
 غرض نقشه مست کز مایا و ماند   که هستی را نمی بینم بقاے
 مگر صابده لے روزه بر حمت   کند در کار درویشان دعاے
 اسمان نظم و ترتیب کتاب و تهذیب ابواب ایجاز سخن راصحت دید تا فرین
 روضه غنا و مدیحه غلبه را چون بهشت بهشت باب اتفاق افتاد ازین سبب مختصر
 آمد تا بلا که نتواند **وَاللّٰهُ اَعْلَمُ بِالْاَصْوَابِ وَ اَلِیْهِ الْمَرْجِعُ وَ اَلْمَا ب**
وَاللّٰهُ عَزَّ وَ جَلَّ ترتیب ازین باب دوم در اخلاق درویشان باب سوم
 باب اول و سیرت پادشاهان باب دوم و در اخلاق درویشان باب سوم
 در فضیلت ناعت باب چهارم در فوائد خاموشی باب پنجم در عشق و جوانی باب ششم
 در صفت و پیری باب هفتم در تائید تربیت باب هشتم در آداب صحبت ثمنوی
 در آن مدت که ما را وقت خوش بود   و بهر تمشق صد و پنجاه و شش بود
 مراد ما نصیحت بود و گفتیم ۲۲   حواله با خدا کردیم و رفتیم

باب اول

در سیرت پادشاهان
حکایت ۱- پادشاه را شنیدم که گفتن اسیر سے اشارت کرد و بیچاره در آن حالت نوید
 ملک را دشنام داد و آن گرفت و سقط گفتن که گفته اند هر که دست از جان بشوید هر چه در دل دارد بگوید

وقت ضرورت چو نماز گریز دست بگیر و سیرت شیرتینر مشعر
 اذ انشأ الانسان طال يساهه كسوة مقلوب يسأل على الكلب
 ونگذیر که میگوید سیرت از در اسیرت نیک محضر گفت این خداوند همگوید

و انکما ظعن النضی و العافی علی انکاس ملک را رحمت آمد و از سیرت خون او در گذشت
 وزیر دیگر که صد او بود و گفت این بنا به عیش گمار نشاید و حضرت پادشاهان جز بر راستی سخن گفتن
 این ملک را دشنام داد و ناسزا گفت ملک را و سیرت ازین سخن در هم کشید و گفت آن دروغ
 که و سیرت گفت پسندیده تر آمد ازین راست که تو گفتی که و سیرت آن دروغ بگوید و بناس
 این بر خشت و خیانت و حسد و مندان گفته اند و روح مصلحت آمیزه از راستی فتنه انگیز هر دو
 هر که شاه آن کند که او گوید حیف باشد که حبز بگوید

اولی قهر بطلاق ایوان منیر یرون نوشته بود و شوقی

جهان اسیر برادر مناس ندکس دل اندر جهان آفرین بند و بهت
 کن نیکو بر ملک دنیا و نیش که بسیار کس چون تو پرورد و گوشت
 چو آهنگ رفتن کند جان پاک چه بر تخت مژدن چه بر در و سینه خاک
حکایت ۲- یکی از ملوک خراسان سلطان محمود سبکتگین را بخواب دید که چاه و جود او بر خفته
 بود و خاک شده مگر چشانش که همچنان در شیشه بهیگر دید و نظر میکرد و سایر حکما از او و این فرمودند
 مگر و پیشه که بجا آورد و گفت هنوز ملکان ست که ملکش باو گران است قطع

بسین نامور نیز زمین دفن کرده اند که پیش بر و سیرت زمین بر نشان نماد
 آن بهر لاشه را که سپرد و در زیر خاک خاکش چنان بخورد و کمز و استخوان نماد
 زنده است نام فتنه نوشیر و انجسیر مگر چه بیه گشت که نوشیر و انجسیر نماد

خبر کن ای طالع و غنیمت شمار عمر زان پیشتر که بانگ برآید طالع انسان
 حکایت کند مگر او را شنیدیم که کوتاه بود و حقیر بود و دیگر بر او نش بلند و خوب بود
 باره پدر بگذاشت و استحقاق در روی نظر میکرد و پسر بفرست و استحقاق بجای آورد
 و گفت ای پدر کوتاه خسر دمنده که نادان بلند و هر چه بقامت مستزقیمت بهتر فقیه

الشاة كطفة والفيل حيفة شعر
 آمل جبال الأرض من طور وادك
 آن شنیدی که لاهنر وانا قطعہ گفت روزی بایلی فرسہ

اسپ تازی که ضعیف بود همچنان از طویلی خسر
 پدر بخشد پدر ارکان دولت به پندیدند ویران بحبان برنجیدند رباعی
 نام روشن تکفہ باشد عیب و هنرش نهفته باشد
 هر بیشه گمان میر خالیست شاید که پلنگ خفته باشد

شنیدیم که ملک را ویران ترس و دشمنی صعب روی نمود چون شکر از هر دو طرف روی و دم
 آوردند و قصد مبارزت کردند اول کسی که بمیدان درآمد آن پسر بود و گفت قطعہ
 آن زمین بهشم که روز جنگ بیی شپتن آن منم کاند میان خاک و خون بیی سر
 که آنکه جنگ آورد بخون خویش بازی میکند روز میدان و آنکه بگریز و بخون لشکر
 این بگفت و بر سپاه دشمن زد و دهنی چند مردان یارے را بکشت چون پیش پدر آمد زمین خدمت برید و گفت
 اے که دشمنی منت حقیر نمود + تا در شتی بهر پنداری

اسپ لاهنر میان بکار آید روز میدان نه گاو پر دای
 آورده اند که سپاه دشمن بسیار بود و اینان اندک و جاعته آهنگ گریز کردند و پسر سر زد
 و گفت اے مردان بکشید تا جامه زنان تیوشید سواران را بکشتن او تهور زیاد گشت
 و یکبار حمله کردند شنیدیم که پدر زان روز بر دشمن طعن بر یافتند پدر سر و چشم را پوسیدند

دیگر اگر گرفت و مهر در نظر پیش کرد تا ولعید خویش کرد برادران حیدر دزد و هر دو طعاش
 کردند و خواهرش از غش بدید و ریچم بر هم زد سپهر دریافت دست اطماع باز کشید
 و گفت محالست که هنرمندان بسیم زوایا هنران جاسه ایشان بگیسند و در شمع
 کس نیاید بزرگسایه بوم و در هسان از جهان شود و مردم
 بدید را ازین حال آگهی دادند برادرانش را بخواند و گوغال بواجب داد پس هر یک را از انرا
 بلا و حسرت مرغی مین کرد تا فتنه فروخت و نزاع برخواست که ده درویش در سگیله
 مخپند و و پادشاه در اقلیه بختند **قطعه**

نیم ناله گر خورد مرد خدا بذل درویشان کند نیی دیگر
 ملک اقلیم بگیرد پادشاه بهیچان در بند اقلیم دیگر
 حکایت هم طالع دزدان عرب بر سر کوه بخت بسته بود و منفذ کاروان اقلیم
 در بیت بلدان از مکان ایشان مرعوب و لشکر سلطان مغلوب بگم آنکه ملاذی بیع از قلعه
 کوهی گرفته بودند و طبا و اوقی نمود که ده مدیران مالک آن طرف در دفع حضرت ایشان
 مشاورت کردند که اگر این طایفه برین لیس رود کار می داد و منت نماید و متامت گردد و با علی

در خنجه که اکنون گرفتست باب به نیروی شمشیر براید ز حاس
 دگر همنان روزگار میله بگردش از بیج برنگیله
 سر خنجه شاید گرفتن سبیل چو پر شد آتشاید گشتن بیتل
 سخن برین مقرر شد که یکتختی ایشان برگماشتند و فرصت نگاه میداشتند تا وقتیکه
 بر سر قوسه نده بود و مقام خالی مانده نه چندان مردان واقع و دیده جنگ از موده را
 بفرستادند تا در شب جبل پنهان شد و شبانه گله است که دزدان باز آمدند و سمن کرده
 و غارت آورده سلاح از تن بکشادند و در شست ضمیمت نهادند و نخستین و ششمی که بر سر ایشان نخت
 آورده خواب بود و چند آنکه پاسبان از شب و گزشت **شعر**

خورشید و سپاهی شد یونس اندرون سبای شد
 مردان دلاور از کی گاه بدرجستند و دست یگان یگان برکت ^{بخت} یستند با مردان بدرگاه
 ملک حاضر آوردند همه را یکشنق فرمود آنها قادران میان جوانی بود که میوه عفتوان
 شبانش نورسیده و سبزه گلستان عذارش نودمیده یکے از وزیران پای تخت ملک
 بوسه داد و روضت شفاعت بر زمین نهاد و گفت این سپه مہمان از باغ زندگانی برنمود
 است و از پیمان جوانی تمتع نیافت توقع بکرم و اخلاق خداوندی آنست که بخشیدن
 خون او بر بنده منت نمند ملک و ازین سخن درہم آورد و موافق راس بلندش نیامد
 گفت۔

فرد

پرتو نیکان گیسو و هر کنیادش بدست ترمیت نابل را چون گردگان برگنبدست
 نسل و نیلادینان منتفع کردن اولی ترست که آتش کشتن و آتش کشتن و
 بچراش را نگاه داشتن کار خروندان نیست ^{قطعه}
 اگر کتاب زندگی بار و بهر گزاف و بید بخوری به با فرومایه روزگار بسره که نمئی بویا شکر بخوری
 وزیر این سخن بشنید و طوعا و کرہا به پسندید و بر حسن راسے ملک آفرین خواند و گفت آنچه
 خداوند ارم ملک منم و عین حقیقت است که اگر وصیت آن بدان ترمیت یافتی طینت
 ایشان بگرفت و یکے از ایشان شدی اما بنده امیدوار بود که بعشرت صالحان ترمیت پذیرد
 و خوی منم و مندان گیر که هنوز ^{فلسفست} و سیرت بخی و عناد آن قوم و زبنا و او تمکن نشده
 و در حدیث است ^{بهر نمانده پیدا میشود} ^{بهر نماند این طریقه اسلام بهر وادار و بودی میکند و از باطنی میکند باطنی میکند}
 با بدان یار گشت همسر لوط خاندان نبوتش گم شد

سگ اصحاب کعب روزی چند پے پیکان گرفت مردم شد

این گفت و با آنکه از دماغ ملک با و شفاعت یار شدند تا کمال سر آزار او گذشت و گفت بخشیدم اگر چه صحت نپذیرد
 وانی که گفت مژال با رستم گرد و سپاهی دشمن نتوان حقیر و بیچاره نمود

دیدیم بے که آب سر شپه نشد چون بیشتر آمد شتر و بار ببرد
 فی الجمله پسر را بنام و نعمت برآوردند و استاد او یب را بر تربیت او نصب کردند تا حسن خطا
 و در جواب و آداب خدمت لکانش در آموختند و در نظر پسر بگفتن پسر آمد باری وزیر زایه
 از شما که او در حضرت سلطان شمس می گفت که تربیت عاقلان در واکر کرده است چهل
 قدیم از جلیت او بدر برده ملک را ازین سخن بسم آمد و گفت پلیت
 عاقبت گرگ زاده گرگ شود گرچه با آدمی بزرگ شود

ساله دو برین برآمد طاقه او با ش محلت در و پیوستند و عقد مراقت بستند
 تا وقت فرصت وزیر را و بر و و پسرش را یکشت و نعمت بقیاس برداشت و در نگاه
 و زردان بجای پدر بنشیند و عاصی شد ملک دست تحسیر و ندان گرفت و گفت قطعه
 شمشیر نیک نماند بد چون کند کسی تا کن بستر بیت نشود اے حکیم کس
 باران که در لطافت شمعش خلاف نیست و ریاض لاله روید و در شور و بوم خس
 قطعه

زمین شوره سنبلی بر نیارد و در تخم عمل شایع مگردان
 نکوئی با بدان کردن چنانست که بگردون بجای نیک مردان
 حکایت سر جنگ زاده را و دیدم بر سر آغوشش که عقل و کیاست فهم و فراست
 زائد الوصف داشت هم از عهد سردی آثار بزرگی در ناصیه او پیدا شود
 بالای سرش ز هیئت مندی می یافت ستاره بلندی
 فی الجمله مقبول نظر سلطان آمد که حال صورت و معنی داشت و خردستان گفته اند
 تو نگری به ترست نه بال و بزرگی بقولت نه بال و بنای جنس او بر منصب او حدی برودند
 و بجای متهم کردند و در کشتن او سعی بیفایده نمودند
 دشمن جسد زنده چو سحر بان مانند و

ملک پر رسید که موجب غصه ایشان در حق تو چیست گفت و رسایه دولت خداوندی
دام ملکه بهم گنگان را راضی کردم مگر حواری که راضی نمی شوند الا بزرگوار نعمت من دولت
و اقبال خداوندی بپاتی باد ^{قطعه}

توانم اینک نیازم اندر دل که ^{مسدود} حسی و راجحه کنم کن فیو برنج و ریت
بمیر تا بر پیه اس ^{حس و کین} رنج نیست که از مشیت او جز برگ نتوان ریت ^{قطعه}

شود نخبستان بارز و خواهند مقبلان راز و ال نعمت و حبیه
گر نمیند بروز شپره چشم چشم آفتاب را چه گناه
راست خواهی هزار چشم خیال کور بست که آفتاب سیاه
حکایت - یکبار از ملوک غم حکایت کنند که دست تطاول بر مال رعیت و راز کرد
بود و چو رادیت آغاز تا بجای که خلق از مکاره فعلش بجهان برفتند و اگر بهت چو
راه غربت گرفتند چون رعیت کم شد ارتفاع ولایت نقصان پذیرفت و خزین
تهی ماند و دشمنان طمع کردند و زور آوردند ^{قطعه}

هر که نرسد یار رس روز مصیبت خواهد گود را یام سلامت به جوانمردی گوش
بند و حلقه بگوشش از نوازی برود لطف کن لطف که بیگانه شود و حلقه بگوش
بارے و مجلس او کتاب شاهنامه میخوانند و در زوال مملکت ضحاک و عهد فریدون
وزیر ملک را پرسید که هیچ توان دانستن که فریدون گنج و ملک و چشم نداشت چگونه
مملکت بر دهمر شد گفتا چنانکه شنیدی خلق بر تو مصیبت گرد آمدند و تقویت کردند
پادشاه یافت گفت ای ملک چون گرد آمدن خلق موجب پادشاهیت تو خلق
را براسه چه ریشان میکنی مگر سر پادشاه که در دن نداری - ^{مرد}
بهان چه که لشکر بجهان پروری که سلطان بانگر کنند سرور

ملک گفت موجب گرد آمدن سپاہ و رعیت و لشکر چه باشد گفت بادشاہ را کرم
باید تا بدو گرد آیند و رحمت تا در پناہ دولتش آئین نشینند و ترا این ہر دو نیست **مثنوی**
نہ کسب چو رہ پیشہ سلطان   کہ نیاید ز گریہ چو پانی   صفت مرکہ
بادشاہ کہ طرح ظلم افکند   پای دیوار ملک خویش بکند

ملک را پسند وزیر ناصح موافق طبع مخالف نیامد و روسے از بختش در ہم کشید و بزرگان
فرستاد و پسے بر نیامد کہ بنی عمان سلطان بمنازعت بر نداشتند و بمقتاد دست لشکر
آراستند و ملک پدر خواستند قومی کہ از دست قناول این بجان رسیدہ بودند و
پریشان شدہ بر ایشان گرد آمدند و تقویت کردند تا ملک از تصرف این بدر رفت و
بر آنان مقرر شد

ایات

پادشاہ کور و ادوار و ستم بر زیر دست   دو ستارش روز بختی دشمن زو آوردست
بار رعیت صلح کن و ز جنگ خصم آئین نشین   زانکہ شاہنشاہ عساول را رعیت لشکر است
فرد

عسم زیر دستان بخور زینار   سترس از بر دوستی رود گار
حکایت پادشاہ با غلامی عجمی در کشتی نشست و غلام دیگر دریازندیدہ بود و ۱۹
محنت کشتی نیاز مودہ گریہ و زاری و در نما و ولرزہ بر اندامش افتاد ملک را عیش از متعص بود
کہ طبع نازک تحمل آسفال این صورت نہ بہند و چارہ ندانستند حکیمے در آن کشتی بود ملک را
گفت اگر فرمان دہی من او را بطریقے خاموش گردانم گفت غایت لطف و کرم باشد
لبند مود تا غلام را بدر یا انداختند چہ فو بیت غوطہ خور و از آن پس موبش گرفتند و پیش کشتی
وردند ہر دو دست در سکان کشتی آویخت چون بر آمد بگوشتہ بنشست و قرار یافت ملک را
عجب آمد پرسید کہ حکمت چہ بود گفت از اول محنت غرقہ شدن ندیدہ بود و دست در
سلامت کشتی برانستہ و ہمچنین قدر عافیت کسے و اندکہ بمصیبتی گرفتار آید۔

قطعه

ای سیر ترانان جوین خوش نماید   معشوق منت آنکه به نزدیک تو نشست
 حوران بستی را دوزخ بود اعدا   از دوزخیان پرس که اعراض بشت
 فرق ست میان آنکه یارش در بر   یا آنکه دو چشم انتظارش بر در
 حکایت هر یک از ملوک عجم رنجور بود در حالت پیری امید از زندگانی قطع کرده که سوار
 از در آمد و بشارت داد که فلان قلع را بدولت خداوند بکشادیم و دشمنان اسیر آمدند
 و سپاه در عیت آن طرف محلی مطیع منده مان گشتند ملک نفی سر در آور و گفت این مفرقه
 مرا نیست دشمنانم راست یعنی و از انان مملکت قطعه

درین امید بسر شد و ریغ عمر عزیز   که آنچه در دلم ست از دم منده از آید
 امید بسته برآمد و لے چنانده زانکه   امید نیست که عمر گذشته باز آید

قطعه

کوس جلت بکوفت دست اجل   ای دو چشم دوا سر بکشید
 ای گفت دست مساعد و بازو   همه تودیع یکدگر بکشید
 (بر من اوقات ده) دشمن کام   آند ای دوستان گزینید
 روزگارم بر شد بنا دانه   من نکر دم شما حذر بکشید
 حکایت هر روز را گفتند از وزیران پدر چه خلا دیدی که بنده منده مودی گفت
 گناهی معلوم نکردم و لیکن یقین دانستم که حمایت من بر دل ایشان بیکد است و بر عهد
 من اعتماد کلی ندارند ترسیدم که از بیم گزند خویش آمنگه باک من کنند پس قول حکما
 را کار بستم که گفته اند

قطعه

از ان کس تو ترسید ترس ای حکیم   و گریه چاه و سد بر اے بخت
 از ان مار بر پاے راغی زند   که ترسد سرش را بکوبد بخت

نبی کہ چون گریہ عاجز شود بر آرد بچنگال چشم بنگ
 حکایت ۱۱- بایں تربت یحییٰ بن عمر علیہ السلام معتکف بودم در جامع دمشق کہ یکے از
 ملوک عرب کہ بے انصافے منسوب بود در آمد و نماز و دعا کرد و حاجت خواست فرد
 درویش غنی بندہ این خاک درند و انا کہ غنی تر ند محتاج تر ند
 آنجا کہ گفت از آن جا کہ محبت درویشانست و صدق معاملہ ایشان مخاطرے ہمراہ من کنید کہ
 از دشمنے صعب اندیش نام گفتش بر رعیت ضعیف رحمت کن تا از دشمن قوی رحمت بینی

نظم

ببازوان توانا و قوت سر دست خطاست پنجمین ناتوان شکست
 ترسد آنکہ بر افتادگان بنماید کہ گرز پاسے و آید کش نگیر دست
 ہر آنکہ تخم بدی کشت و چشم نیکی داشت و ماغ بیدہ بخت و خیال باطل بست
 ز گوش پنبہ برون آرد و خلق بدہ و گر قومی نہ ہی و لور روز وادی ہست

شعری

بنی آدم اعضائے یک دیگرند کہ در آن سریش نہ یکجا جو ہرند
 چو عضوے بدر آورد روزگار و گر عضوہا را متساندستہ رار
 تو کہ ز محنت و یگان بے غے نشاید کہ ناست نہست آدمی

حکایت ۱۱- درویشے مستجاب الدعوتہ در بندہ پیدا مدح حاج پوسٹ را خبر کردند
 بخواندش و گفت دعای خیر سے بر من کن گفت خدا یا جانش بتان گفت از بہر خال این چہ
 دعاست گفت این دعائے خیرست ترا و جملہ مسلمانان را شغوی

ای زبردست زیر دست آزار گرم تا کے بساند این بازار
 بچہ کا آیدت جہان داری مردنت یہ کہ مردم آزاری
 حکایت ۱۲- یکے از ملوک بے انصاف پار سارے را پر سید کہ کرام عبادت فاضلتر

گفت ترا خواب نیده و ز تاداران یک نفس خلق را نیا زاری - قطعه
 ناله را خفته دیدم نیمه روز گفتم این فتنه ست خوابش برده به
 و آنکه خوابش سبتر از بیداریست آن چنان بد زندگانی مرده به
 حکایت ۱۳۰ یک روز از ملوک شنیدم که شش در عشرت روز کرده و در پایان مستی میگفت بیست
 ما را بجهان خوشتر ازین یکدم نیست کز نیک و بد اندیش و از کس غم نیست
 و رویش برهنه بسر بارون نرفته بود و گفت بیست

ای آنکه باقبال تو در عالم نیست گیرم که نعمت نیست عزم ما بهم نیست
 ملک را خوش آمد صده هزار وینار از روزن بیرون کرد و گفت دامن بدارای دریش
 گفت دامن از کجا آرم که جاس نذارم ملک را بر ضعف حال او رحمت زیادت شد و
 خلعتی بران مزید کرد و پیش و رویش فرستاد و رویش آن نقد و جنس را باندک مت
 بخود دو پریشان کرد و باز آمد بیست

تسار و رکت آزادگان بگیر دمال نه صبر و رول عاشق نه آب و درغمال
 در حال تنیکه ملک را پر و اسه او نبود حال بگفتند بهم برآمد و روسته از و در هم کشید و از نیجا گفتند
 اصحاب فتنه و خبرت که از حدت و صولت پادشاهان بر حذر باید بودند که غالب بهت
 ایشان بمضطرات امور مملکت متعلق بشد و تحمل از و حام عوام نکنند - ششمی
 حرامش بود نعمت بادشاه که هنگام فرصت نداشت نگاه
 مجال سخن تاءه بینی از پیش به بیوده گفتن بهر قدر خویش

گفت این گداے شیخ چشم سبزر را که چندین نعمت بچندین مدت بر انداخت برانید
 که خزیه بیت المال لقب مساکن است نه طعمه اخوان الشیاطین بیست

ایلیه کور و روشن شمع کافوری نهد ز و بینی کش شب روغن نباشد و چراغ
 یک از و ز راسه ناصح گفت ای خداوند مصلحت آن می بینم که چنین کسان را وجه کفایت بقاریق

میسرا و از عداوت و رفقہ اسراف نکند اما آنچه فرمودی از زهر و منع مناسب از باب
 همت نیست بیکه را مایلت امیدوار گردانیدن و باز بنویسدی خسته کردن.

تظلم
 بروی خود و طماع باز نتوان کرد چو باز شد بدشتی نسر از نتوان کرد
 قطعه

کس نه بیند که تشنگان حجاز بر لب آب شور گرد آیند
 بر کجا چشمه بود شیرین مردم و مرغ و مور گرد آیند
 حکایت ۴۱ کی از پادشاهان پیشین در رعایت مملکت سستی کردی و لشکر سختی
 داشتی لاجرم دشمنی صعب روئے نمود همه پشت برداند ششوی

چو دارند گنج از سپاهی دریغ دریغ آیدش دست بردن بتیغ
 چه مردی کند در صف کارزار که و تشققی باشد و کارزار
 کی را از آنان که عنبر کردند باسن دوستی بود و ملاست کردیم و گفتیم دوست و بی سپاه
 و سفل و ناحی شناس که باندک تغییر حال از محذور و مقدمیم برگرد و حق نعمت سالیان
 در نورد و گفت اگر بگویم معذوری شاید که اسپم بی جو بود و نمذ ز نیم بگر و سلطان که
 بر سپاهای بخیلی کند با او بر جوانمردی نتوان کرد و قور

زربده مرد سپاهی را تا سر بند و گرش زرندهی سر بند در عالم
 حکایت ۴۲ ای که از وزیران عزل شده بجلقه در ویشان درآمد و برکت صحبت ایشان
 روی سرایت کرد و جمعیت خاطرش دست و او ملک بار دیگر یا اول خوش کرد و عمل فرمود
 بش نیامد و گفت معزولی بیکه ششوی رباعی تفصیل

آنانکه بکنج عافیت بنشستند و زمان بگ و زمان مردم بستند
 کماند بریدند و ظلم شکستند و ز دست و زبان حرفگیران رستند

ملک گفت ہر آئینہ مارا خر و سندی کافی باید کہ تدبیر ملک را بشاید گفت نشان خورد
کافی آنست کہ بچین کار با تن در تدبیر فرو
ہمائی بر ہمہ مرغان ازان شرف دارد کہ استخوان خورد و جانور نیاز دارد

حکایت ۱۶- سپاہ گوش را گفتند ترا ملازمت شیر بچہ وجہ اختیار افتاد گفت تا فضلہ
صیدش منجوم و از شر دشمنان و در پناہ صلوتش زندگانی میکنم گفتندش اکنون کہ نخل
حاتیش و آمدی و بشکر نعمتش اعتراف کردی چہ اینترہ یک تر نیائی تا بجاقہ خاصانت
بر و در آرد و از بندگان مخلصیت شمار دگفت از لطیف و سے ہچنان این نسیم فرو
اگر صد سال گیر آتش فروزد اگر یک دم در دانت بسوزد

افتد کہ ندیم حضرت سلطان را زرباید و باشد کہ سر برود و حکما گفته اند از تلون طبع یادش
پُر خذر باید بودن کہ وقتے بسلائے بر نخند و دیگر وقت بد شنائی خلعت دهند و گفته اند ظرافت
بسیار ہنر ندیمان ست و عیب حکیمان فرو

تو بر سر قد ز خویش تن باش و دستار بازی و ظرافت بند میان بگذار
حکایت ۱۷- ایکے از رفیقان شکایت روزگار نامساعد بنزد من آورد کہ کفایت اندک
دارم و عیال بسیار و طاقت بارفاقہ نمی آرم و بارہا درد دل آمد کہ با قلمیہ دیگر نقل کنم تا در آنوقت
کہ زندگانی کنم کسے را بر نیک و بد من اطلاع نباشد- سہیت

بس گزستہ خفت و کس ندانست کہ کسیت بس جان بلب آمد کہ برو کس نگزست
باز از شکایت اعدا برا نہ نشیم کہ بطبعہ در مقامے من نیستند و دوستی مرا در حق عیال بر عدم
مروت حل کنند و گویند قلمیہ

یہ بین آن سہ حمیت را کہ ہرگز نخواہد دید روی نیکی
کہ آسانی گزیند خویش تن را زن و منہر زند بگذار و سختی
و درین علم محاسبت چنانکہ معلوم ست چیز سے دائم اگر بجاہ شما شغلے معین شود

کہ موجب جمعیت خاطر باشد بقیت عمر از عمدہ شکر آن سپردن آمدن نتوانم گفتم
 عمل پادشاہ اسے بر آورد و طرفت ^{پہلو} وارد امیدست و بیم یعنی امید نان و بیم و جان و ^{ذکر}
 خلاف اسے خروندان باشد بدان امید ^{مگر} رض این بیم شدن قطعہ

کس نیاید بختاء و رویش کہ حسد راج زمین و باغ بدہ
 یا پتھویش و غصہ رضی شو یا جگر بند پیش زارغ بنہ

گفت این موافق حال من گفتم و جواب سوال من نیاوردی شنیدہ کہ ہر کہ خیانت
 و زرد و ستش از جہانت بلرز دقرو

راستی موجب رضا خداست کس ندیدم کہ گم شد از رہ راست
 حکما گویند کہ چار کس از چار کس بجان رنجند حرامی از سلطان و وزو از پاسبان
 و فاسق از عنان و دور و پی از محنت آنرا کہ حساب پاکست از محاسبہ چہ پاک

قلعہ

مکن فرخ روی و عمل اگر خواہی کہ روز رفیع تو باشد مجال دشمن تنگ
 تو پاک باش و مدارای برادر اؤکس پاک نرمند جامہ ناپاک گازران بر رنگ

گفتم حکایت رو باہے مناسب حال شد کہ دیدنش گریزان و پنجویش تن افشان
 خیزان کسے گفتش کہ چہ آفت است کہ موجب محافظت گفتا شنیدم کہ شیر را
 بخرامی گیرند گفت اسے سہیہ ترا با شیر چہ نہایت است و او را با تو چہ مشاہرت گفت

موش کہ اگر حسودان بغرض گویت کہ ایمن خیر است و کہ فخر آیم کہ انعم تخلیص من
 رو کہ تا نفیش حال من کند و تا تریاق از عسارتی آورد و شور مارگزیدہ مژدہ بود
 چنین فضل است و دیانت و تقوی و امانت لیکن متفہمندان در کمین اند و بدعیان
 شہ نشین اگر انچہ سیرت نیست بخلاف آن تقریر کنند و در معرض خطاب پادشاہ
 بدان حالت کرا مجال مخالفت باشد پس مصلحت آن ہمہ ملک فضاغت را حراہہ کہنی

۱۰۰۰ + وترک ریاست گوی - ^{فرو} ^{که عاقلان لغت} ^{است} ^{ملاستی} اگر خواجهی سلامت برکنارت
 بدیدار دستاغ بشمارست
 رفیق این سخن بشنید و بهم برآمد و روسی از کجایت من درهم کشید و خنساب
 رنجش امیز گفتن گرفت که اینچه عقل و کفایت و فهم و درایت قول حکما درست آمد که گفته
 دوستان در زندان بجا آیند که بر سفره هم دشمنان دوست نمایند
 قطعه

دوست شمارا که در نعمت زند
 لاف یاری و برادر خواندگی
 دوست آن دانم که گیر دست دوست
 و بر پریشان حالی دور ماندگی
 دیدم که متغیر میشود نصیحت من بغرض می شود و نزدیک صاحب دیوان رفتم
 بسالقه معرفتیکه در میان ما بوده و صورت حالش گفتیم و امانت و استحقاقش بیان کردم
 تا بجا رسید مختصرش نصب کرد و مد چند سیرین برآمد لطف طبعش را بدیدند و حسن تدبیر
 را بدیدند کارش ازان در گذشت و بر تبه و الا ازان تمکن شد همچنان نجم ساقش
 در ترقی بود تا با وج اراوت برسد و مقرب حضرت سلطان و معتد علیه گشت بر سلامت حال
 شاهمانی کردم و گفتم ^{فرو} ^{که آب چشمه حیوان درون تارکیت}
 ز کار بسته مینیش و دل شکسته دارد
 آلا ایچا راتک انخوا البلیه
 آگاه باشید باید که تامل برادر بلا
 پس براسه خدا سے مرمان لطفائے پوشیدان

۱۰۰۰ + ^{فرو} ^{تلفست} ^{لیکن} ^{بر شیرین دارو}
 در آن قربت مرا با طاعت یاران اتفاق سفر قیام چون از زیارت مکه باز آمدم
 یکدم منترلم استقبال کرد ظاهر حالش دیدم پریشان در سیهیت درویشان گفتم چه حالت
 گفت آن چنانکه تو گفتی طاعت صمد بر دند و بنیایم منسوب کرد و در ملک دام ملک در کشت

حقیقت آن استقصا نفرمود و یاران قدیم و دوستان حمیم از کلمه حق خاموش شدند و صحبت دیدن فراموش کردند. **قطعه**

نه بینی که پیش خداوند براه   ستایش کنان و ست پرست باشند
اگر روزگارش در آرد پای   همه عالمش پای بر سر نهند
فی الجمله با انواع عقوبت گرفتار شدم تا درین مهفته که مژده سلامت حجاج برسد
از بند گمراهم خلاص گرد و ملک مورد غم خاص گفتم و ران نویت اشارت من قبولت نماید
که گفتم عمل پادشاهان چون سفر در یاست خطرناک و سودمند یا گنج یهیکه یی یاد طلسم بی نالام

فرد

یازر بسد و دوست کند خواهی و کنای   یامیج روزی انگشتش مرده بر کنار
مصلحت ندیدم ازین پیش ریش ده ویش   را بلامت خراشیدن و نمک چرب
باشیدن برین کلمه اختصار کردم **قطعه**

ندانستی که بینی بند بر پای   چه در گوشت نیاید پسند مردم
و گره گرداری طاقت نیش   مکن انگشت در سوراخ کثر و دم
حکایت اتنی چند از روندگان در صحبت من بودند ظاهر ایشان بصلاح آراسته
و پیکه را از بزرگان در حق این طائف حسن ظنی بلیغ بود و او را در معین کرده نایک
از ایشان حرکتی که در نه مناسب حال در ایشان ظن آن شخص فاسد شد و باز از ایشان
کاسد خواستم تا بطریق کفایت یاران مستخلص گردانم آهنگ حدتش کردم و با هم را نکرد
و جفا کرد و مندوزش داشتم که لطیفان گفته اند. **قطعه**

در میسر و وزیر و سلطان را   بے وسلیت مگر و سپهر امن
سگ و دربان چو یافتند غریب   این گریبانش گیسو دامن
چند احمق معتد بان حضرت آن بزرگ بر حال من وقوف یافتند و با کرامت در آوردند

و برتر مقامی معین کرد و ندما بتواضع فرو تر نشستم و گفتم - فرد
 بگذار که بنده کیستم تا در صف بندگان نشینم
 گفت اللہ احد چه جائے این سخن است - فرد
 گر بر سر چشم من نشینی نازت یکشتم که نازینی
 فی الجمله نشستم و از هر دو سخن پیوستم تا حدیث زلت یاران در میان آمد و گفتم
 قطعہ

چه جسمم دید خداوند سابق الانعام که بنده در نظر خویش نوار میدارد
 خداے راست مسلم بزرگواری و مسلم که جسمم بیند و بان برقرار میدارد
 حاکم این سخن را عظیم پرپندید و سبب معاش یاران فرمود تا باز بر قاعده بنی
 میا دارند و نوشت ایام تعطیل و فاکندش کر نعمت بگفتم و زمین خدمت بهویدم و عذر جبار
 بخواستم و گفتم - قطعہ

چو کعبه قبله حاجت شد از دیار بعید از وند خلق بدیدارش از بسے فرنگ
 ترا تحمل امثال ما بسپاید کرد که بچکیس نزنند بروخت بے برنگ
 حکامیت ملک زاده گنج فراوان از پدر میراث یافت و دست کرم پر کشاد
 و داد سخاوت بداد و نعمت بدیدریغ بر سپاه و رعیت یرخت - قطعہ

نیا ساید مشام از طبله عود بر آتش نه که چون عنبر بهوید
 بزرگے بایدت بختگی کن که دانا تا نیفتای زوید
 یکے از حیلای سبے تدبیر بختش آغاز کرد که ملوک پیشین مرین نعمت را بسعی انداخته اند
 و پراسے مصیحتی نهاده دست ازین حرکات کوتاه کن که واقعا در پیش ست و دشمنان
 از پس نباید که بوقت حاجت فرو ماندگی باشد قطعہ
 اگر گنجی کنی بر عساکر میان بخش رسد هر که خداے را بر نیجے

چراستانی از ہر یک جوئے سیم کہ گرد آید ترا ہر روز گئے
 ملک زادہ روئے ازین سخن در ہم آورد و موافق طبعش نیامد و مراور از ہر فرمود
 گفت خداوند تعالیٰ مرا ملک این مملکت گردانیدہ است تا بخورم و چشم نہ پاسبان کہ نگہدار

ہمیت

قارون ہلاک شد کہ پہل خانہ گنج دہشت نوشیروان نمرکہ نام نہو گذاشت
 حکایت ۴۴ آوردہ اند کہ نوشین روان عادل را در شکار گاہے صیدے
 کہ باب سیکر وند و نمک بنود غلامے را برو ستاد و انید ندمانک آورد و نوشین روان گفت
 بقیبت بتان تار سے تگر و زودہ خراب نشود گفتند ازین قدر چہ خلل زاید گفت بنیاد ظلم
 اندر جان اول اندک یودہ است و بہر کس کہ آمدہ بر آن مزید کرد تا بدین غایت رسیدہ

قطعہ

اگر زباغ رعیت ملک خورد سیبہ بر آوردند سلمان او درخت از بیخ
 بہ بیخ بھینہ کہ سلطان ستم روا دارد زنند لشکر یانش ہزار مرغ بسیج
 حکایت ۴۵ ملے راشنیدم کہ خانہ رعیت خراب کردے تا خزینہ سلطان
 بادان کنند بخیر از قول علما کہ گفتہ اند ہر کہ خداے عز و جل را بیازارد تا دل خلقے بہت
 رو خداوند تعالیٰ مہم خلق را بر گمارد تا دمار از روزگارش بردارد و فرود
 آتش سوزان نکلند بہ پند انچہ کند و دول مستند
 سرجلہ حیوانات گویند کہ شیر ست و ازل جانوران خرد و با اتفاق خراب رہے
 شیر مردم در

شوی

سکین خراگر چہ بے تیز ست چوں بارہی یرد عزیز ست
 گمان و مشہر ان بار ہر دار بہ زاد مسیان مردم آزار

باز آدمیم بحکایت وزیر عاقل گویت ملک را طریقی از دامن اخلاق او
 بستر این معلوم گشت در شکنجه کشید و بانواع عقوبت بکشت قطعه
 حاصل نشود رضا سلطان تا خاطر سیریندگان بخوری
 خواهی که خدائے بر تو بخشند با خلق خدائے کن نکوئی
 آورده اند که یکے از ستم دیدگان بر سر او بگذشت در حال تباه و ستمناز
 کرد و گفت قطعه

نه هر که قوت بازو بے منصب دارد بسطنت بخورد مال مردمان بگذاشت
 توان بخلق فرو بردن استخوان و شربت و لے شکم بدر و چون بگیرد اندر پست

بیت

نماند ستمگار بد روزگار بماند بر و لعنت پاندار
 حکایت مردم آزارے را حکایت کنند که سنگ بر سر صالجه ز دور ویش را
 مجال انتقام نبود سنگ را نگاه میداشت تا زمانیکه ملک را بران لشکری خشم آمد
 در چاه کرد و در ویش اندر آمد و سنگ بر سرش کوفت گفتا تو کیستی و این سنگ چرا زدی
 گفت من فلانم و این همان سنگ است که در فلان تپه بر سر من زدی گفت چندین روز گدا
 گما بودی گفت از جا هست اندیش میکردم اکنون که در چاه است دیدم فرصت غنیمت دادم

مثنوی

نامستر را که بینی بختیار عاقلان تسلیم کردند و نداشتار
 چون نداری ناخن در زده تیز با بدان آن به که کم گیری ستیز
 هر که با فولا و بازو خجسته کرد ساعد مسکین خود را خجسته کرد
 باش تا دوستش پندد روزگار پس بجام دوستان معنزش برادر
 حکایت یکے را از ملوک مرضی هائل بود که اعادت ذکر آن ناکردن اولی

طاہرہ از حکمائے یونان متفق شدند کہ مرین و رار و اسے نیست مگر زہرہ آدیسی کہ بچپن
صفت موصوف باشد بفرمود طلب کردن و بمقام سپرے ریاقتند بران صورت کہ
حکایاں گفتہ بودند پدر و مادرش را بخوانند و بہ نعمت بیکہ ان خوشنودگر و انیدند و قاضی
فتویٰ داد کہ خون یکہ از رعیت رنجین سلامت نفس پاوشہ رار و ابا باشد جلا و تصدیک
پہر سر سوتے آسمان بر آورد و تسمیم کرد ملک پرسید کہ درین حالت چہ جائی خندیدن
ست گفت تا ز فرزند بر پدر و مادر باشد و دعویٰ پیش قاضی بر تند و داد از پادشاہ
خواہست اکنون پدر و مادر بعلت خطایم دنیا را بخون در سپردند و قاضی کہستم فتویٰ
داد سلطان انصاف کویش اندر ہلاک من ہی پسند بجز خدا سے عز و عل پناہ نہائیم

پیش

(پیش کہ بر آوردم ز دوست فریاد) ہم پیش تو از دست تو می خواہم داد
سماں راول ازین سخن ہم ہمارا آب در ویدہ بگردانید و گفت ہلاک من اولی
کہ تخمین خون چنین طفلی بیکناہ سہر و شیش بہر سید و در کنار گرفت و آزاد کرد و نعمت
سینہ اندازہ بنشینید و گویند بدران ہفت ہمت یافت قطعہ

ہم تو دوست این ہم کہ گفت
بیلیا نے بر لب وریا سے نیل
زیر پامت گر بدانی حال و
ہمچو حال تبت زیر پائے پیل
و کا بہت آگے از بندگان عمر و لیت گریختہ بودگان و عقیش برقتند
و باز آورد وزیر را و سے غرضے بود اشارت بکشش کرد تا دیگہ بندگان چنین فعل
نیارند بندہ سہر پیش عمر و لیت بر زمین نہاد و گفت فرو

ہرچہ رود بر سرم چو تو پندری رو بہت بندہ چہ دعویٰ کند حکم خداوند راست
لیکن بموجب آنکہ پروردہ نعمت این خاندانم خواہم کہ در قیامت بخون من گرفتار
آئی اجازت فرمائی تا وزیر را کہستم پس آنکہ بقصاص او بفرمائی خون من رنجین تا بحق

آینه صقیر (آینه صقیر) حق بر قدر است

کشته باشی ملک را خنده گرفت دریرا گفت چگونه مصلحت می بینی وزیر گفت ای خداوند
جهان مصلحت آن می بینم که از بس خدا صدقه گور پدر او را آزاد کنی تا هر نیکوکاری
نیگند گناه از من است و قول یکمان معتبر که گفته اند قطعه

چو کرم دی با کلون انداز پیکار ^{سیر خود را نادانی شکستی}
چو تیر انداختی بر روی دشمن ^{چنان دان کاند آرایش شستی}
حکایت ۲۵ - ملک زوزن را خواجه بود کریم النفس نیک محضر که گهانا ز اور میوه
حرمت داشتی و در غیبت نکوگفتی اتفاقاً از حرکت و نظر ملک ناپسند آمد مصداق
فرمود و عقوبت کرد ^{مستطاب} مستطاب پادشاه بسوابی نعمت او معترف بودند و شکر آن
مرثیه در مدت تکبیل آن رفیق و ملاطفت کردندی و زجر و معاقبت رواندا مستعدی
قطعه

صلح با دشمن اگر خواهی هر که ترا ^{و تفایع کند در نظرش تحسین کن}
سخن آخر بدان میگذرد مودی را ^{سخنش تلخ خواهی و منش شیرین کن}
آنچه بضمون خطاب بود از همه ^{بعضی بیرون آمد و به بعضی وزیران سپارد}
آورد اند که یک از ملوک نوا ^{و خضیعت پشیمان فرستاد که ملوک مالک طرقت}
ست در چنان بزرگواری است ^{که و میخیزد کرد و اگر را سه عزیز فلان استحسن الله ضلای}
بجانب ما القای کند در رعایت خاطرش ^{هر چه تاهتر سعی کرده آید و ایمان این مملکت}
بیدار او متفقند و جواب این حرو و ^{را نشناخته خواه چون برین وقوف یافت از خطرات}
و بال جوابی مختصر که اگر بخواه ^{نشد نباید بر قفای ورق نوشت و روان کرد}
یکه از استغاثان که برین واقف ^{بود ملک را اعلام کرد که فلان را که حسن فرموده}
با ملوک نواحی مرامت دارد ملک ^{یم بر آمد و کشف این خبر فرمود تا صادر با بایستند}
و رسالت بر خواندند بنده بود که ^{حسن ثمن بزرگان پیش از فضیلت ماست و تشریف قبول}

منہر ہو وند بندہ را امکان اجابت آن نیست بکلم آنکہ پروردہ نعمت این خاندان است
 و باندک مایہ تغییر خاطرے باولی نعمت قدیم یوفائی نتوان کرد ^۱ قمر و
 آن را کہ بجائے نشست ہر دم کرے نذرش بسندہ ارکند بھرے سکتے
 ملک اسیرت حق شناسی او خوش آمد و خلعت و نعمت بخشید و عذر خواست
 کہ خطا کردم کہ ترا بے جرم و ثنا ایازم گفست این خداوند بندہ درین حالت مر خداوند را
 خطائے منی بندے تقدیر خداوند تعالیٰ چہیں بود کہ مرین بندہ را مگر و سپہر سد پس
 بدست تو اوسلے ترک سوابق نعمت برین بندہ واری وایا دی منت و حکما گفہ اند۔

شہری

گر گزشت ہمد ز خلق سبچ کہ نراحت رسد ز خلق نرنج
 از خدا و ان خلافت دشمن و دوست کہ ولی ہر دو در تصرف اوست
 گد پستہ تیر از کمان ہی گذرد از کماندار سینداہل خبر
 حکایت ۴۰۰ یکے را از لاک عرب شنیدم کہ با متعلقان بگفت کہ مر سوم فلان
 را چند آنکہ بہت مضاعف کنید کہ ملازم در گاہ ست و شتر صد فرمان و دیگر خدمتکاران
 باہر و لعب مشغول و در ارادہ سر خدمت ہمتا وان ہما سیدے بشنید فریاد و خسروش
 از بنا رشتش با رہر سپیدت بن کہ چہ ویدہی آنت مرا تمہی ہنگامان بدر گاہ تو ایستجالی
 میں مثال دارو۔ تو۔

دو ایام آنکہ اید کہ یہ بخیریت شاہ
 امید بہت پر ہند ^۱ ^۲ ^۳ ^۴ ^۵ ^۶ ^۷ ^۸ ^۹ ^{۱۰} ^{۱۱} ^{۱۲} ^{۱۳} ^{۱۴} ^{۱۵} ^{۱۶} ^{۱۷} ^{۱۸} ^{۱۹} ^{۲۰} ^{۲۱} ^{۲۲} ^{۲۳} ^{۲۴} ^{۲۵} ^{۲۶} ^{۲۷} ^{۲۸} ^{۲۹} ^{۳۰} ^{۳۱} ^{۳۲} ^{۳۳} ^{۳۴} ^{۳۵} ^{۳۶} ^{۳۷} ^{۳۸} ^{۳۹} ^{۴۰} ^{۴۱} ^{۴۲} ^{۴۳} ^{۴۴} ^{۴۵} ^{۴۶} ^{۴۷} ^{۴۸} ^{۴۹} ^{۵۰} ^{۵۱} ^{۵۲} ^{۵۳} ^{۵۴} ^{۵۵} ^{۵۶} ^{۵۷} ^{۵۸} ^{۵۹} ^{۶۰} ^{۶۱} ^{۶۲} ^{۶۳} ^{۶۴} ^{۶۵} ^{۶۶} ^{۶۷} ^{۶۸} ^{۶۹} ^{۷۰} ^{۷۱} ^{۷۲} ^{۷۳} ^{۷۴} ^{۷۵} ^{۷۶} ^{۷۷} ^{۷۸} ^{۷۹} ^{۸۰} ^{۸۱} ^{۸۲} ^{۸۳} ^{۸۴} ^{۸۵} ^{۸۶} ^{۸۷} ^{۸۸} ^{۸۹} ^{۹۰} ^{۹۱} ^{۹۲} ^{۹۳} ^{۹۴} ^{۹۵} ^{۹۶} ^{۹۷} ^{۹۸} ^{۹۹} ^{۱۰۰}

مہتری و قبول شہر بانست ترک فرمان و لیل ص بانست
 ہر کہ پیاسے راستان دارد سر خدمت ہر آستان دارد
 حکایت ۴۰۱ خطائے را حکایت کنند کہ میرم در ویشاں فریے بچیت و انکار ترا

و اما منافع صابون بر گوشت و گوشت پخت
 ماری تو که هر کرا به بینی بزنی یا بوم که هر کجا نشینی رکبنی
 قطعه

نوروت اریش میرو دیا با خداوند غیب دان نرو
 نوروت می کن بر اهل زمین تا دعائے بر آسمان نرو
 حاکم از گفتن او برنجید و روئے از بیعتش در سیم کشید بدو التفات نکرد تا بجای
 آتش مینج و رانبار سپیدم افتاد و سایر املاکش سیوخت و از یستر زمش بر خاکستر
 گرم نشاند اتفاقاً همان شخص یروئے بگذشت و پیش که با یاوران همگفت ندانم که این
 (آتش بزرگجا در سدرای من افتاد گفت از دود دل درویشاں - قطعه
 حذر کن ز دود و روئش که ریش دروین عاقبت سر کنده
 هم بر کن تا توانی دسے که آه چا سنے بهم بر کند
 لطیفه - بر تاء کینسرو نو شسته بود قطعه

چه سالماکے فزادان و عمر باکے راز که خلق بر سر ما بر زمین بخوابد رفت
 چنانکه درست بدست آمدست ملکیت بدستهای دگر همچنین بخوابد رفت
 حکایت ۴۸ - یکے در صفت کشتی گرفتن سر آمده بود به صد شخصت بند
 قاضی دانستی و هر روز از آن پیوسته گرفتگی مگر گوسنه خاطرش با جمال یکے از شاگردان
 میلی داشت سه صد و پنجاه دهنه بندش و آموخت مگر یکے بند که در تعلیم آن دفع انداخت
 و آنجیسر کردی فی الجمله سپرد قوت و صنعت سر آمد و کسے را در زمان او با او امکان بقا و
 نبود تا بعد یک پیش ملک آن روزگار گفته بود که استاد را نصیحت که بر من ست از
 روست بزرگست و حق تربیت و اگر نه بقوت از و کمتر نیم و صنعت با او برابر ملک
 این سخن و شوار آمد منمود تا معاوضت کند مطلقه به تسع ترتیب کرد و در کاران دولت

واعیان حضرت وز در آوران روی زمین حاضر شدند پسر چون پیلست
در آمد بعد بختی که اگر کوه روئین بودی ز جابر کنست استادوانست که جهان
یقوت از و برترست بدان بند غریب که از و سه پنهان داشته بود با و سه
در آویخت پس دفع آن ندانست و بهم بر آمد استادان زمینش بدو دست
باله مهر به دو بر زمین زرد خور از خلق برخاست ملک فرمود استاد را خلعت
و ثمت داد آن پس پسر باز جعفر فرمود و ملاحت کرد که با پرورنده خویش
دعوی مقامت کردی و پسر نردی گفت ای بادشاه روی زمین پرور
آور روی بر من دست نیافت بلکه مرا از علم کشتی دقیقه دانه بود همه عمر
از من دریغ میداشت امروز بدان دقیقه بر من غالب آمد گفت از بهر
چنین روزی نگه میداشتم که ز پرکان گفت اند دوست را چندان
قوت مده که اگر دشمنی کند تواند شنیده که چه گفت آنکه از بهر ورده
خویش جفا دید -

قطع

یا وفا خود نبود در عالم یا مگر کس درین زمانه نمکرد
کس نیاموخت علم تیر از من که مرا عاقبت نشانه نمکرد
حکایت^{۲۹} در ویشتی بهر دیگوشه صحرای نشسته بود باد شایه
بر روی بگذشت درویش از آنجا که فراغ ملک قناعت ست بدو
التفات نکرد و سلطان از آنجا که سطوت سلطنت ست بر خجسته
یگفت این طائفه رخساره پوشان امثال بهائم اند و ابلهیت و
ذمیت ندارند وزیر زدیگوش آمد و گفت ای جوانمرد سلطان روی زمین
تو گذر کردی و شرا بط ادب بجایا در روی گفت سلطان را بگوی

تاوقع خدمت از کسے دارد که توقع بیعت او دارد و دیگر بدانکه ملوک از بهر پایش

در عیست از بهر طاعت ملوک قطع

پادشاه پاسبان در ولایت است

مهر سپند از پیرایه چوپان عیست

قطعه کی امروزه کاسه سران بینی

روز کی چند با شش تا بخورد

فرق شاهی و بندگی بر خاست

مگر کسے خاک مرده باز کند

ملک را گفتن در ولایت استوار آمد گفت از من تیرگی کن گفت آن نمی خواهم

که در گز باره ز حمت من ندی گفت مرا پند ده گفت

بیست

در باب کون کشته است بیست کین دولت و ملک میرود و دست بدست

حکایت است - بیکه از وزیر پایش ذوالنون مصری رفت و بیست خواست کرد و در

بخدمت سلطان مشغول ی با شتم و نخیرش امیدوار و از عقوبتش ترسان ذوالنون

بگریست و گفت اگر من خدا سے نزد جلی را چنین پرستیدم که تو سلطان را از جمله

صدیقان بودی - قطع

گر نه امید و بیم و راحت و رنج پای در ولایت بر فلک بودی

گر نه پیر از ضلالت رسیدی

حکایت است - پادشاه پشیمان میگفت چنانچه اشارت کرد گفت ای ملک موجب

بخشش که ترا بر خست آواز خود مجوی که این عقوبت بر من بیک نفس میرسد و بزرگان بر تو

پادشاه بماند قطع

دوران بقا چو باد صحرایگزشت تلخی و خوشی و زشت و زیبا یگزشت
 پنداشت بنگر که جناب بر ما کرد در گردن او بماند و بر ما یگزشت
 ملک را نصیحت او سودمند آمد و از میر خون او بر خاست

حکایت ۳۲ - وزیران و شین روان و همه اوصاف شکست اندیشه همیکو و نده و هر یک
 از ایشان و اگر گویند که نیر و نده و ملک همچنان تو میرساندیشه کرد و نیز چهره را ریه ملک اختیار کرد
 وزیران و درناش گفتند ای ملک را چه عزیت دیدی بزرگتر چندین حکیم گفت بوجوب آنکه
 انجام کار معلوم نیست و رای بنگران در شیت است که جواب آید یا خطا پس موافقت
 رای ملک و وزیر است تا اگر خلاف جواب آید بملت متابعت از متابعت این بایتم که گفته اند
 مثنوی

خلاف رای سلطان رای جبت سخن خویش باشد دست بخت
 اگر خیزد روز را گوید شب است این بیاید گفتن ملک ماه و پیر وین
 حکایت ۳۳ - شاید که گیرد یافت این علویست و با قاطع و جاز بشهر و آمد و چنان
 نمود که از حج می آید و قصیده شکویش ملک برود و معوی کرد که وی گفته است بختش او را کرام
 کرد و در از نش بیکران فرمود تا بیک از دمای حضرت پادشاه که در آن سال از سفر و یا آمده بود
 گفت من امر را عید اضحی در بهره دیدم معلوم شد که حاجی نیست دیگر گفت من امر را شام
 که پدرش از راه بود در طایفه دانستند که شریف نیست و شورش را در دیوان الهوری یافتند
 ملک فرمود تا بزمش و نقی بکنند تا چندین مدتی و غم هم چه گفت گفت ای پادشاه که در این
 سخن مانده دست در خدمت بگویم اگر راست نباشد بجز توبه است که خطای من هزار آرم
 گفت آن چیست گفت قطره

غریب گشت ماست پیش آورده دو پیمان آست و یک چه چه و در
 اگر راست میخوایی از من شنو همانندید و بپایر گوید و در

ملک را خنده گرفت گفت ازین راست تر سخن تا عمر او باشد نگفته است فرمود تا آنچه

ما مول اوست مهیاد از نید و بد نخوشی او را کیل کنند

حکایت ۳۳ - یک از پسران هارون الرشید پیش پدر آید ششم آوده که مرا فلان پسر
دشنام داد و او هارون الرشید را کان دولت را گفت جزای چنین کسی چه باشد یک اشارت بکشتن
و یک بربان بریدن و دیگر بمصاورت نقی هارون گفت ای پسر کرم آنست که عفو کنی و اگر توانی
تو نیز شش ششام و ده چند آنکه از حد درنگند و پس آنکه ظلم از طرف تو باشد و دعوی از قبل خصم قطعه

ز دوست آن بزد یک خردمند که با پیل و مان پیکار جوید

بلی مرد آنکس است از روی تحقیق که چون خشم آیدش باطل نگوید

حکایت ۳۴ - با طائفه بزرگان گنجی نشسته بودند و سقید پرے مغرق شده دو برادر

گردیدند و ندیدند یکی از بزرگان گفت ملاح را که گیر این برادران که بر یک پناه و نیارت بد هم ملاح
در آب رفت تیا کی را بر بانیان آن دیگر ملاک شد گفتیم بقیت عمرش نمانده بود ازین سبب
در گرفتند او تا خیر کردی و در آن دیگر تعجیل ملاح بخندید و گفت اینچی تو گفتی یقین است
و سبب دیگر است گفتیم آن حیت گفت میل خاطر من بر بانیان این یکیشتر بود که و سقید

در میان بان مانده بود هم را بر شتر نشاند و از دست آن درگرتاز پانه خورده بود دم
و علی گفت صلوات الله تعالی من عمل صالحا فلنفسه ومن اساء فعلیها قطع

تا توانی درون کس مخراش کاندرین راه خار با باشد

کار و رویش مستمند بر آرد که ترانپسز کار با باشد

حکایت ۳۵ - دو برادر یک خدمت سلطان کرده و دیگر بسعی باز
خورده باری این تو آنرا گفت و رویش را چرا خدمت نکنی تا از مشقت کار کرد
برهی گفت تو چرا کار نکنی تا از لذت خدمت دستگیری یابی که خردمندان
گفته اند که نان خود خوردن و نشستن به که کمترین بخدمت بستن

سیت

بدست آہک تفتہ کردن خمیر باز دست بر سینہ پیش آہ
 قلعہ
 عمر گرامنا یہ درین صفت شد تا چه غورم صفت و چه پوشم شتا جادو
 اسے شکم خیسہ بنائے یا تا نکنی پشت بخدمت دو تا
 حکایت ۱۲۱ کسے مژدہ پیش نوشین روان عادل برو گوشت شنیدم
 کہ فلان دشمن ترا خدا سے تعالیٰ برداشت گفت پیچ شنیدی کہ مرا بکذاشت؟
 فسرود

اگر بہر وعدہ جائے شادمانی نیست کہ زندگانی مانسہز جاودانی نیست
 حکایت ۱۲۲ گر وہی حکما در بارگاہ کسری بصلحتی و سخن ہمی گفتند و بزر جہر کہ
 مستر ایشان بود خاموش بود سوال کردندش کہ با مادرین بحث چرا سخن نگوی گفت
 وزیران بر مثال اطباء اند و طبیب دار و ندید مگر بھیم پس چون بہیم کہ اسے شما
 بر صواب ست مرا بر سر آن سخن گفتن حکمت نباشد

شومی

چو کارے بے فضول من بر آید مراد و سے سخن گفتن نشاید
 و گزینم کہ نابینا و چاہت اگر خاموش بنشینم گناہست
 حکایت ۱۲۳ ہارون الرشید را چون ملک مصر مسلم شد گفتا بخلوات آن
 طاعن کہ بغرور ملک مصر دعویٰ خدائی کرد و بنشینم این ملک را الا انجیس ترین بندگان
 ہیایہ داشت نہیب نام ملک مصر بوسے ارزانی داشت آورده اند کہ عقل ویرا
 او تاہ بجایے بود کہ طالعہ حراشہ مصر شکایت آوردندش کہ پتہ کا ستمہ بودیم
 بہر کما رسیل و باران بوقت آمد و ملت شد گفت پشیم یا استی کا شتن حکیم درویش گفت

مثنوی

اگر روزی بدایش در فرودے ز نادان تنگ تر روزی نبودے
بنادانان چنان روزی رساند کہ دانا یان دران حیران بماند

مثنوی

بخت و دولت بکاروانی نیست جبز بتا پید آسمانی نیست
کیس اگر نصیب ماندہ و رنج ابلہ اندر جنبہ آہ یافتہ گنج
دانش آفتابہ است در جهان بیدار بے تمیز از حمید و عل خوار
حکایت یکے را از ملوک کنیزک چینی آوردند خواست تا در حالت مستی
باوے جمع آید کنیزک ممانعت کرد ملک و تخم رفت و مرا و را یہ سیاہ بے بخشید فراش کہ
لب زربیش از پرہ بپنی و رگند شستہ بود وزیریش بگریبان فرو شستہ بیکے کہ خر جنے
از طلعت او بر میدی و عین القطر از غلبش بگندیدے۔ فرد
تو گوئی تا قیامت زشت رویی برو ختم ست و بر لیسٹ نکوئی

قطرہ

شخصے نچان کر یہ منظر کنز سٹے او خبر توان داد
وانگہ بلفے لغو ذبا لند مردار بافتاب نہ داد
آوردہ اند کہ دران مدت میاہ لافش طالب بود و شہوت غالب مهرش بچید
مهرش برواشت تا با مرادان کہ ملک کنیزک را محبت و نیافت حکایت بگفتند شش
خشم گرفت و منہ مودت سیاہ را پاکیزک استوار بہ بندند و از بام جوسق بقعر خندق
در اندازند یکے از وزراے نیک محضرا نجا بود و وے شفاعت بر زمین نہاد و گفت
سیا ہ بجابرہ دران خطائے نیست کہ سائر میندگان بنوازش خداوندی متعود نگفت
اگر دیفا و ست او مستحبے تاخیر کردی چہ شدی کہ من اورا افزون تر از سیاہے

کنیزک بداد می گفت اسے خداوند آنچه فرمودی معلوم است لیکن شنیدی کہ حکما
گفتہ اند درین معنی قطعہ

تشنہ سوخته در چشمہ روشن چو رسید تو مینداز کہ از سبیل دمان اندیشد
ملحد گرسنه در خانه خالی پر خوان عقل باور نکند کہ ز مضال اندیشد
ملک را این لطیفہ پسند آمد و گفت اکنون سیاه را تو بخشیدم کنیزک را چہ کنم
گفت کنیزک را ہم بسیاه بخش کہ نیم خورده او ہم اورا شاید قطعہ
ہرگز اورا بد دوستی پسند کہ رو د جاسے ناپسندیدہ
تشنہ را دل نخواہد آب لال نیم خورده دمان گسندیدہ
حکا میثا اسکندر رومی را پر سیدند و یار مشرق و مغرب را بچہ گرفتہ
کہ ملک پیشین را سزا زن و عمر و ملک و لشکریش ازین بود و چنین فتحے میسرت گفت
بعون خدا سے غزو جل ہر ملکے رکے گر قسم رعیتش را نیاز روم و رسوم غیر است گذشتگان
باطل نکردم و نام پادشاہان بسزبہ نکوئی نبردہم۔

بیت

بزرگش نخواہد اہل ہند کہ نام بزرگان ہوشی برد

قطعہ

این مہمہ بچیت چون می گذرد بخت و تخت و امرو نمی دگر و دیار
نام نیکب رفتگان ضایع مکن تا بسا ند نام نیکیست پائدار

باب چهارم در فوائد خاموشی

حکایت یک از دوستان را گفتم اتشاع سخن گفتم بعلت آن اختیار آرد
است که غالب اوقات در سخن نیک و بد اتفاق افتد و دیده دشمنان جز بر بدی نمی
گفت دشمن آن به که نیکی نه بدید شعر

و اخو القلاء لا یجوز لهما
صاحب عداوت میگذرد و بهر کس کارش
بهر بختیم عداوت بزرگتر عیب است
گل ست سعدی و در چشم دشمنان خاک است

بیت

نور گیتی منور و ز چشمه بود زشت باشد بختیم موشک کور
حکایت باز رگانه را هزار و نیا خسارت افتاد سپر گفت نباید که با کسی
این سخن در میان نمی گفت اسے پدر فرمان تراست مگویم ولیکن باید که مرا بر فائده این
مطلع گردانی که مصلحت و رنجان دشمن چسبیت گفت تا مصیبت و و تشو و یک نقصان تا
دوم ثنات مہای شعر

مگو انده خویش با دشمنان که لا حول گویند شادی کنان
حکایت جوئے خرومند از فنون فضائل خلی وافر داشت و طبع مافرح چنانکه
در محافل دانشمندان نشستی زبان سخن بهیچ بارے پدرش گفت اسے سپر تو نیز انچه دانی بگوئی
گفت ترسم از انچه ندانم پسند شمسارے برم قطع

آن شنیدی کہ صوفیے میگو گفت زیر نعلین خویش میخچے پسند
استیش گرفت سر تنگ کہ بسیار نعل برستموم پسند
نگفتند نزار و کسے با تو کار ضرر و لیکن چو گفتی و لیستش بسیار

حکایت : کلمے معتبر اسانظرہ افتاد بایکد ز ملاحظہ لعنم اللہ علی حدۃ و محبت
 با او پر نیامد سپر پینداخت و برگشت کے گفت ترا با چندین فضل و ادب کہ داری بایک
 محبت نما گفت علم من در قرآن ست و حدیث و گفتار شایع و او بدینا معتقد نیست
 و نمی شنود و در شنیدن کفر او بچہ کار آید بہت

آن کس کہ بقرآن و خبر روزی آنت جوابش کہ جوابش ندی
حکایت : جالینوس ایلمے راوید دست در گریبان دانشمند سے زود و حیرتی
 ہی کر گفت اگر این دانا بودی کار او بناوان بدینجا نرسیدی

مثنوی

دو عاقل را نباشد کین و پیکار   نہ دانلے ستیز و باسبکار
 اگر نادان بوشت سخت گوید   خرومندش بہ نرے دل بچوید
 دو صاحب دل نگرند مومنے   ہمیدون سرکش و آرم جوئے
 و اگر ہر دو پانہیہ یا لالہ نت   اگر زنجیر ہشد بگسلانہ سید
 یکے رازشت خوسے داد و ثنا   گھل کرو و گفت اسے نکمہ زبانا
 بہتر زانم کہ خواہی گفتن آبی   کہ دانم یہب من چون من مدانی
حکایت : یحییٰ بن وائل را در قصاصت بے نظیر نہادہ اند یکم آنکہ سالے بہر
 چہ سخن گفتے کہ لفظ مکرر کرد و اگر ہمان اتفاق افتادے عبارت دیگر گفتے و از جملہ آداب
 ندماے حضرت ملوک یکے این ست نظم
 سخن گریہ و لبند و شیرین بود   سزاوار تصدیق و تحسین بود
 چو کیبار گفتی گلو باز پس   کہ مہلواہ کیبار خوردند و بس
حکایت : یکے راز حکما شنید من گفت ہرگز کہے مجل خود اقرار نہ کردہ بہت
 مگر آن کس کہ چوں دیگرے در سخن باشد ہمچنان تمام ناگفتہ سخن آغاز کند

نظم

سخن را سرست اسفردند بن بسیار سخن و میان سخن
 خداوندند همیشه و فرنگ و بهوش نگویند سخن تانه بسند خوش
 حکایت - تنه چند از بستگان نمود گفتند من میندی را که سلطان امروز
 چو گفت ترا در فال صحت گفت بر شما هم پوشیده نماند گفتند آنچه با تو گوید با مثال گفتن
 رواندار گفت با اعتماد آنکه داند که نگویم پس چه راهی پرسید بیت
 نه هر سخن که بر آید بگوید اهل شناخت پسر شاه سیر خوشین نشاء بافت
 حکایت - رعیت بی سرای مترود بودم چو دلی گفت بخیر که من از گدایان این
 مملکت و صفای این خانه چنانکه هست از من پس هیچ عیب ندارم گفتم بجز آنکه تو همسایه منی
 قطعه

خایه را که چون تو همسایه هست ده ورم سیم کم عیار از تو
 لیکن اسید و ارباب بود که پس از مرگ تو هزار از تو
 حکایت - یک از شعر پیش اسیر وزدان رفت و شناسی برو خواند و نمود
 تا حاسه را از و بدر کرد و مسکین برهنه اسیر با میرفت سگان و دشتا و
 افتادند خواست تا سنگ بردارد و سگان را دفع کند زمین بچ گرفتند پود و عاز شد
 گفتند ای چه چهره امزاده مردمان اند که سگان را کشاده اند و سنگ را بر سر امیر وزدان
 انداخته اند پدید پشیم و بنیزید و گفته است که نم از من چه چیز بخواه گفتند جانم خود بخوریم
 اگر التام منعمانی - مصحح

رَضِیْتُ بِمَا بَدَلْتُكَ الْإِلَاقَ بِالْأَرْجَاسِ
 (ایضا شایسته است که تو را بر من
 بدهم)

اسیر و دار بود آدمی بخسیر کسان مرا بخشید و مرا اسیر نیست بدیدان

سالار دزدان را بر و رحمت آمد چاسه باز فرمود و قبا پوشینے بران مزید کرد
در می چسبند.

حکایت آنکه بختیانه در آمد مرد بگیانه دید باز آن او بپیم نشسته و شناسام داد و سخت گفت
در هم افتادند و فتنه و آشوب برخاست صاحب دله برین واقف بود گفت

شعر

تو بر اوج فلک پدانی صحبت که ندانی که در سراسر تو کیست
حکایت آنکه خطیب که به الصوت خود را خوشش آواز پنداشتی و فریاد بیزه برداشتی
گفتی لعین غراب البین و پرده الحان اوست یا آیه ان انکر الا صوات و در شان اوست
آواز زناغ خدا را برستیکه مکروه تر از آواز را

شعر

اذا تحقق الخطيب آتوا القوارس له صوات يهدى الضمير فافرس
مرکاب آواز رسد کند آن خطیب که گشت او را بقدر آواز
مردم قریه بعلت جاسه که داشت بختیش می کشیدند و او پیش را مصلحت نمیدیدند
تا یکی از خطبای آن اقلیم که با او عداوتی نهانی داشت باره بر سرش آمده بود
گفت ترا خواهی دیدم خیر باد گفت چه دیدی گفت چنان دیدم که ترا آواز خوش بود
و مردمان از انفاس تو و رحمت خطیب اندرین لحنه بیندیشید و گفت این مبارک
خواهست که دیدی که مرا بر عیب خود واقف گردانیدی معلوم شد که آواز سنان خوش دارم
و خلق از بلند خواندن من در رنجند عمد که دم که ازین پس خطیب نگوییم مگر با هم سنگی.

تظلم

از صحبت دوستی بر خشم کاشاق پدر حسن مناسبت
علیم مهند و کمال ببیند منار گل و یاسین نماید
کو دشمن شوق چشم بیباک تلمیپ سرامین مناسبت
هر آن کس که عیشش نگوید پیش مندر داند از چاهلی میب فروش

حکایت ۱۳۱- یکے در مسجد بطوع بانگ نماز گفتم باو اسے کہ مستحسان را از وفرت
 بود و صاحب مسجد امیر سے بود عادل نیک سیرت نیکو استنش کہ دل آزرده گردد
 گفت اسے جو اندر مرا میں مسجد را موزنان قدیمی اند کہ ہر یکے از ایشان را پنج دینار مقرر
 داشته ام ترا وہ دینار میدہم تا جاسے دیگر روی برین قول اتفاق کردند پس از
 مدتی در گذرے پیش امیر باز آمد و گفت ای خداوند بر من حیف کردی کہ بدہ دینار
 از ان بہت ام بیدون کردی کہ اینچا کہ رفتہ ام بہت دینار میدہند کہ جاسے دیگر
 روہ قبول میکنم امیر از خندہ بہوش گشت و چیزے دیگر لقمہ داد و گفت ز ہزار تانسانی
 کہ یہ پنجاہ دینار راضی کردند

شعر
 بہ پیشہ کس نغمہ شد ز روی خار اگل چنانکہ بانگ و شہت تو بخوار شد دل
 حکایت ۱۳۲- ناخوش آواز سہ بانگ بلند قد آن خواندہ صاحب
 روزے برویگذاشت و گفت ترا مشاہدہ چند ست گفت ہیچ گفت پس چنین زنت
 بخود چرامی وہی گفت از بہر ہندایم خوانم گفت از بہر خدا کہ دیگر خوان -

بیت

گر تو تہ آن بدین نغا خوامی ببری رونق سلامی

باب ہشتم در اولیٰ محبت

حکمت مال از بہرہ آسایش عمر است نہ عمر از بہرہ گرد کردن مال مافکہ را پر سید
 نہ بخت کیت و بد بخت چہیت گفت نیک بخت آنکہ خورد و کشت و بد بخت آنکہ دوش

شعر

مکن من از پیران هیچکس که هیچ نکرد که عمر در سر تحصیل مال کرد و نخورد
 حکمت ^۱ - موسی علیه السلام تا دن را نصیحت کرد که ^۲ احسن کما احسن الله علی
 احسان کن با خلق خدا چنانکه احسان کرده است
 ایاک نه شنید عاقبتش شنیدی - قطعه
 آن کس که بدینار و درم خیر نیندخت سر عاقبت اندر سر دینار و درم کرد
 خوابی که تمت شوی از دنیا و عقبه با خلق کرم کن چون ابا تو کرم کرد
 عرب گوید جُد وَلَا تَمْنُنْ لِأَنَّ الْفَائِدَةَ إِلَيْكَ عَائِلَةٌ ^۳ یعنی بخش و نیت
 که نفع آن تو باز میگردد قطعه

درخت کرم هر کجا بیخ کرد گذشت از فلک تلخ و بالای او
 گرامیدواری کز و بر خوری بنت من از بهر پاست او

قطعه

شمار خدای کن که موفق شدی بخیر ز الغام و ضل و بطلان دانش
 منست منست که خدمت بر سلطان بهیمنی منست شناس از و که خدمت بر شمت
 حکمت ^۴ دو کس پنج پیوده بودند و سی بیفانده کردند یکدیگر انداخت و نخورد
 یکرا آنکه آموخت و نکرد شنوی

علم چند آنکه پیشتر خوانی چون عمل در تو نیست نادانی
 نه محقق بود نه دانشمند چار پائے برو کتابی چند
 حکمت ^۵ علم از بهر دین پروردن است نه از بهر دنیا خوردن

شعر

هر که پر بهیمن و علم و زهد فروخت خرمنی گرد کرد و پاک بهر عت
 بند عالم نابر بهیمن کار کور مشعل دارست چھلای به و هو لا یتدعی
 راه یافته چیتو و آید به او عالم طراوت

بیت

بے فائدہ ہر کہ مسہ در بخت چیز سے نہ خرید و زربیت داشت
 پند ملک از غنہ و مندان جمال گیر و دین از پرہیت کاران کمال یابد
 پادشاں بنجیت خرد مندان از ان محتاج تر مذ کہ حسد و مندان بقربت پادشاں
 قطع

پندے اگر بفتوی اسے پادشاہ در مسہ و فقر بہ از من پند نیست
 مسہ بجز و مند مسہ ماعل اگر چہ عل کار خرد و مند نیست
 حکمت بے سہ چیز بے سہ چیز پادشاہ نامد مال بے تجارت و علم بے بحث و ملک
 بے بیات قطع

وقتے بلطف گوی و مدار او مردے باشد کہ در کنت قبول آوری دے
 وقتے بقہر گوی کہ صد کوزہ نبات کہ کہ چنان بکار نیاید کہ خطلے
 حکمت رحم آوردن بر بدان ستم ست بر نیکان و عفو کردن از ظالمان جوہر
 بدو رویشان فرو

خبیث را چو تمہ کنی و نبوازی بدولت تو گتہ می کند بانبازی
 پند بدو ستے پادشاہان اعتماد توان کرد و بر آواز خوش کو دکان کہ آں بخیا
 مہدل شود و این بخوابے متغیر گرد و دیشعر

مستوق ہزار دوست را دل ہی و رسید ہی آن دل بحسب اتی نہی
 پند ہر آن کہ کتہ داری بادوست در میان بستہ اگر چہ دوست مخلص بہشد
 چہ دانی کہ وقتے دشمن گرد و دہر گزندے کہ توانی دشمن مرسان کہ باشد کہ وقتے
 دوست گردد۔

پند را ز کیہ نمان خواہی باکس در میان منہ و اگر چہ دوست باشد کہ مرآن ست

رانیزه دوتان باشند و چہیں مسلسل قطعہ
 خامشی کہ خمیر دل خویش با کسے گفتن و گفتن کہ مسکونے
 اسے سلیم آب ز سر شپہ بہ بند کہ چو پر شد نتوان بستن جوئے
 فرد

سخن در نہاں نہاید گفت کان سخن بر ملا نشاید گفت
 حکمت ۱۱۱ دشمن ضعیف کہ در طاعت آید و دوستی نماید مقصود و سے جز این نیست
 کہ دشمن قوی گرد و گوشتہ اند کہ بروستے دوتان اعتماد نیست تا یہ تعلق دشمنان
 چہ رسد و ہر کہ دشمن کو چک را حقیر شمار و باں ماند کہ آتش اندک را مہمل میگنارد
 قطعہ

اسرہ و زکیش چو میتوان گشت کا آتش چو بلند شد جان سوخت
 سگزار کہ زہ کند کسان را دشمن کہ بہ تیسہ میتواند دوخت
 حکمت ۱۱۲ سخن در میان دو دشمن چنان گوئی کہ اگر دوست گردند شرم ز رو نہاوش
 قطعہ

میان دو کس جنگ چو آتش سخن چین بد بخت بہیزم کش ست
 کند این دآن خوش و گر بارہل وے اندر میان کو بد بخت و غل
 میان دو کس آتش اند و سخن یعقلت و خود در میان سوختن
 قطعہ

در سخن باد و ستان آہستہ باش تا نذر دشمن خو بخوار گوش
 پیش دیوار خپہ گوئی بہوش وار تا نہا شد و پس دیوار گوش
 حکمت ۱۱۳ ہر کہ باد دشمنان صلح میکند سر آزار دوتان دارد دشمن
 بشوی اسے خردمند زان دوست و ست کہ باد دشمنانت بود ہم نشست

پہنڈ چون درامضای کارے مشرد بائیں آنظر اف اختیار کن کہ بے آزار تو برآید

شعر

باسم و سہل گوے دشوار گوے با آنکہ در صلح زند جنگ مجوس
حکمت آیتا کار بزر برمی آید جان در خطہ افکندن نشاید عرب گوید اخیر بحیل

شعر

جو دست از ہمت چلتے در گشت خلاست ہر دن شمشیر دست
حکمت آیتا بر عجب زمین رحمت کن کہ اگر قمار نشو ویر تو نہ چننا بد سپت
دشمن چو بینی نانوایان از پروت خود مرغز مغر بہت ہر استخوان مردیت در ہر چویران
حکمت آیتا بر کہ بد یہ را بکشت خلق را بلاست و سے ہر اند و و سے را از عذاب خدا

قطعات

پہنڈ پرت غشا لیسٹ ہر گیار سنہ پریش خلیق آزار ہر جسم
رہنہ آکا ہر سہا کر ہر سہا آراہینہ لیسٹ ہر سہا کر ہر سہا آراہینہ لیسٹ
تھکر آراہینہ لیسٹ ہر سہا کر ہر سہا آراہینہ لیسٹ ہر سہا کر ہر سہا آراہینہ لیسٹ
آراہینہ لیسٹ ہر سہا کر ہر سہا آراہینہ لیسٹ ہر سہا کر ہر سہا آراہینہ لیسٹ
پہنڈ پرت غشا لیسٹ ہر گیار سنہ پریش خلیق آزار ہر جسم
رہنہ آکا ہر سہا کر ہر سہا آراہینہ لیسٹ ہر سہا کر ہر سہا آراہینہ لیسٹ
تھکر آراہینہ لیسٹ ہر سہا کر ہر سہا آراہینہ لیسٹ ہر سہا کر ہر سہا آراہینہ لیسٹ
آراہینہ لیسٹ ہر سہا کر ہر سہا آراہینہ لیسٹ ہر سہا کر ہر سہا آراہینہ لیسٹ

در شتی و شتی ہر سہا کر ہر سہا آراہینہ لیسٹ ہر سہا کر ہر سہا آراہینہ لیسٹ
در شتی و شتی ہر سہا کر ہر سہا آراہینہ لیسٹ ہر سہا کر ہر سہا آراہینہ لیسٹ
در شتی و شتی ہر سہا کر ہر سہا آراہینہ لیسٹ ہر سہا کر ہر سہا آراہینہ لیسٹ
در شتی و شتی ہر سہا کر ہر سہا آراہینہ لیسٹ ہر سہا کر ہر سہا آراہینہ لیسٹ

شوی

چو اسے پا پر گفت اسے خردمند مرا تسلیم کن سپیدانہ کیست پند
 بقا نیک مردی کن پنج سدران کہ کہ دو چہ سہر و گریب تیر و زوان
 حکمت ۱۰۰ و کس دشمن خاک و دین اند پادشاہ سپید علم و زہر سپید علم
 پیر ملک مباد آن ملک فرمانہ کہ سدا اچہر سپیدہ فرمانہ سپیدہ
 چنگ ۱۰۱ پادشاہ را باید کہ تاج سے ختم بر بندگان راند کہ دوستان را اعتماد باند
 آتش خشم اول درخت را و خشم آفت پس انگ را با خشم رسد یا نزد شوی
 نشاید بنی آدم خاک زاد کہ در سر کند کبر و تندی و باد
 ترا با چنین تشندی و سرکشی نہ پندارم از خاکی از آتشی

قطع

در خاک بلیقان برسیدم بجا بد گفتم مرا بہ تربیت از جہل پاک کن
 گفتم برو چو خاک تکل کن اے فقیہ یا ہر چہ خواندہ ہمہ در زیر خاک کن
 حکمت ۱۰۲ بد خوے بدست دشمنی گر قمارست کہ ہر جا کہ و دوز چنگ حقوبت او

خلاص نیا بد بیت

اگر ز دست جفا بر فلک رود بد خوے ز دست خوے بد خویش در بلا باشد
 حکمت ۱۰۳ چو بینی کہ در سپاہ دشمن تفسد قاتل تو جمع باش و اگر جمع شوند از
 پریشانی اندیشہ کن قطعہ

بر باد وستان آسودہ نشین چو بینی در میان دشمنان جنگ
 و گدہ بینی کہ با ہسم یک زبانند کمان رازہ کن و بارہ برنگ
 حکمت ۱۰۴ دشمن چو از ہمہ جیلے فرو ماند سلسلہ دوستی بچینا نذاکہ بدوستی
 کار ہاے کند کہ پیچ دشمن متواند

۵۰

پند ۲۱ مار بردست دشمن بکوب که از احدی الحنین خالی نباشد اگر ایز
غالب آمد مار کشی و اگر آن از دشمن رستی - فرد
بروز مبر که امین مشو آتخم ضعیف که مغز شیر بر آرد چو دل ز جال برداش
حکمت ۲۲ خبر کیه دانی که ولی بیا زارد تو خاموش باش تا دیگرے بیارد -

فرد

بلبل شده بهار بسیار خبر بد بهیوم شوم گذار
حکمت ۲۳ پادشاه را بر خیانت کسے وقت مگردان مگر آنکه که بر قبول کلی
و اتق باشی و اگر در بلاک خود سی سیکتی - شتوی
پسچ خن گفتن آنگاه کن که بنی که در کار گیر و خن
کماست و نفس التان خن تو خود را گفت از ناقص کن
حکمت ۲۴ هر که نصیحت خود را بکسی نکند او خود نصیحت گریه محتاج است
پند ۲۵ فریب و شرم مجبور و مستر و در بر آج مخ که این دامن نرنگ نهاده است
آن دامن آج کشاده

پند ۲۶ احق راستا بش خوش آید چون لاسه که در عیش دے فریه نماید

قطعه

الامان شتوی روح خنکوے که اندک مایه نفس از تو دارد
اگر روزے مرادش بر نیاری دو صد چندان عیوبت بر تبارد
حکمت ۲۷ متکلم را تا که عیب بگیر و خنش صلاح نه پذیرد - بیت
مشو غصه یمن گفتار خویش تجمین نادان و پندار خویش
تکلمت مہ کس عقل خود بجال نماید و منہ ز ند خود بجال نظم
تیجہ جہود و امان مناظرہ کردند چنانکہ خندہ گرفت از نزاع ایضا تم

بسیره گفت سلمان گر این قبایل من   درست نیست خدا یا جو دسیه نام
 جو دگفت بتوریت میخورم سو گند   و گر خلاف بود همچو تو مسلانم
 گم از بس طرزین عقل منعم گردد   بخود گمان نبس و نه چکس که نادانم
 حکمت ۳۲ ده آدمی بر سفره بخورند و دوسگ بر مردارے هم بسر نبرد
 هر یس بجای نه گرسنه است و قانع بتانی سیر حکما گفته اند و روینے بقناعت به
 از تو نگرسد به ضاعت بیت

رو د تگ بیک نان تنی پر گرد   نعمت روے زمین پر نکند دیده تنگ
 شنوی

پدر چون و در عمرش منقضی گشت   مرا این یکسا نصیحت کرد و بگذشت
 که شوت آتش ست از وے بهر هیز   بخود بر آتشش درونج کمن تیسند
 دران آتش نداری طاقت سوز   بصبه آبی بر آتش زان امروز
 پند هر که در حال توانائی نکونی   در وقت ناتوانی سختی بیند
 بد اختر ترا مردم آزار نیست   که روز بهیبت کش یار نیست
 حکمت ۳۳ هر چه زود بر آید دیر نپاید قطعه
 خاک مشرق شنیده ام که گشند   بجیل سال کاس حسینی
 صد بروزه کنند در مر دشت   لاجرم قیثش همی بینی
 قطعه

منگ از بیضه برون آید و روزی طلبد   آدمی زاوه ندارد و خیر عقل و تیز
 آنکه ناگاه کس گشت بچسبید ز سید   وین تمکین و فضیلت بگذشت از همه چیز
 آرگینه به جایابی از آن سیه غنست   لعل و شوار برست آید از انست عزیز
 حکمت ۳۴ کار به بصیر بر آید و مستعمل بسر آید

شعری

بچشم خویش دیدم و ربایان   که آهسته سستی بر دواشتابان
 سست باد پا از تنگ فروماند   سست زبان جهان آهسته می رانند
 چنگ نادران را به از خاموشی نیست   و اگر این مصلحت بآهسته نادران میرسد

قطعه

چون نداری کمال فضل آن به   که زبان در دهان نگه داری
 آدمی را زبان فصیح کند   جو زبهن را سبکساری

ایات

خرس را ابله تعلیم میداد   بر و بر صدف کرده سی دائم
 حکیم گفتش اے نادان چگونی   درین سودا بستر از لوم لاثم
 نیاموز و بسایم از تو گفتار   تو خاموشی بیاموز از بسایم

نظم

هر که تامل نکند در جواب   بیشتر آید سخنش ناصواب
 یا سخن آرای چو مردم هوش   یا بنشین چون حیوانان خموش
 پند آهر که با دانا ترا از خود جدل کند   تا بداند که دانا است بداند که نادان است

شعر

چون در آید از تو سخن   گر چه به دانی اعتراض کن
 حکمت آهر که با دانا نشنید کونی   نه بیند

ایات

گر نشنید رسته باد یو   وحشت آموز دو خیانت و دیو
 از بدان جز بدی نیاموزی   نکند گدگ پوین دوزی

پند^{۴۱} مردمان را عیب نمائی سپیدان کن که مرا ایشان را رسوا کنی و خود را بے اعتقاد.
 پند^{۴۲} گهر که علم خواند و عمل نکرد و بدان ماند که گاو را ند و تخم نیفتانند از تن بے دل
 طاعت نیاید و پوست بے مغز بضاعت را نشاید نه هر که در مجادلت حسبت و معاملات
 درست نیست

بس قامت خوش که زیر چادر باشد چون باز کنی سادریه مادر باشد
 حکمت^{۴۳} اگر شبها همه شب قدر بود شب قدری قدر بود شب قدر
 گرنگ همه لعل بدخشان بود پس قیمت نعل و تنگ یکسان بود
 حکمت^{۴۴} نه هر که بجهت نیکوست سیرت زیبا در دست خار اندرون دارد
 قطعه

نه پوست
 نه آن شناخت بیک روز در شمال مرد که تا کجاست رسیدست پانگاه علوم
 و نه ز باطنش این میباش و غره مشو که خبث نفس تگر و دوسالها معلوم
 پند^{۴۵} گهر که با بزرگان ستیز خوان خود سیریز و قطع
 خویشتن را بزرگ پنداری راست گفتند یک دو بیندای
 زود بینی شکسته پیشانی تو که بازی بر کنی با عورت
 حکمت^{۴۶} پنجه با شیر انداختن و مشت بر شمشیر زدن کار ستمندان نیست

بیت

جنگ و زور آوری مکن با ست پیش سر پنجه و عیبل نه دست
 پند^{۴۷} ضعیفی که با قوی و لاوری کند یار دشمن ست در لاک خویش قطع
 سایه پرورده را چه طاقت آن که رود با مبارزان نصیب است
 ست باز و بجل میسنگند چنجه با مرد آهنین چنگال
 حکمت^{۴۸} هر که نصیحت نشنود سر طاقت شنیدن دارد

شعر

چون نیاید نصیحت و رگوش اگر ت سرزنش کنی خاموش
 حکمت ۴۹ به بهتران مهرمندان را نتوانست دید همچنان گلبازاری گلب
 صیدی را مشغله برآزند و پیش آمدن نیارند یعنی سفله چون مهر با کس بس نیاید
 جنبش در پوستین افتد بیت

کند هر آینه غیبت سود کوتاه دست که در مقابل گنگش بود زبان مقال
 حکمت ۵۰ اگر جور شکسته هیچ مرغ در دام صیاد نیست و بلکه صیاد خود دام نهاده
 پند حکیمان دید و در نورند و عابدان نیم سیر و زاهدان سیر مق و جوانان تابع
 برگزیده و پیران تا عسقرق نکنند اما قلمندان چندان بخورند که در معده جات نفس نماند
 و بسفره روزی کس قطعه

اسیر نباشد و او شب نگیرد خواب شب زنده بختی شب زنده بختی
 حکمت ۵۱ مشورت با زبان تباه است و سخاوت با مفسدان گناه شصت
 نیم بر پلنگ تیسر و دندان ستکاری بود بر گوسفندان

نثر

خبیث را چه تهدید کنی و نبوازی بدولت تو گت میکند با نبازی
 حکمت ۵۲ هر که را دشمن پیش است اگر نکشد دشمن خویش است بیت
 سنگ در دست و مار بر سر سنگ خیره رانی بود تیس و درنگ
 و گروهی خلافت این محکمیت دیده اند و گفته اند که در کشش بندهای تامل اولی ترست
 بحکم آنکه اختیار باقی است توان کشت و توان بخشید اما اگر بی تامل کشته شود متعل است
 که متعلقه قوت شود و تدارک مثل آن متعین باشد دشمنی
 نیک سهل است زنده جیبان کرد کشته را باز زنده متحان کرد

شرط عقل است صبر سیر انداز که چو رفت از کسان نیاید باز
 حکمت ۵۴ حکمی که با جهال در افتد باید که توقع عودت ندارد و اگر جا بماند بر زبان آدمی
 بر حکمی غالب آید عجب نیست که تنگست که گوهر را می شکنند بیت
 نه عجب گرفتار و در و نقشش عندی به غراب هم نقشش

قطع

گر بهر مند ز او باش جفا بیند تا دل خویش نیاز دارد و در هم نشود
 سنگ بدگوهر اگر کاسه زرین شکند قیمت سنگ نیفزاید و زر کم نشود
 حکمت ۵۵ خردمند را که در زمره اجلات سخن به بند و شکفت مدار که آواز بر لب باغچه
 دل بر نیاید و بوی عبیر از گند سیر فروماند ششوی

بست آواز نادان گردن افروخت که دانا را به پیش روی بیندافت
 نسیان که آهنگ حجازی شد و ماند ز بانگ طبل غازی
 جوهر اگر در خلاب افتد بهمان نفیس است و غبار اگر بر فلک رود بهمان خمیس است
 سبک تر نیست و ریح است و ترمیمت نامستند خلایق خاکستر نیستی عالی دارد که آتش جوهر
 علویت و لیکن چون نفیض خود منبسط نذر و با خاک برابر است و قیمت شکر از لی است
 که آن خود خاصیت و نیست ششوی

چو کفسان را طبیعت بیهوش بود پیله زادگی تدرش نمیندود
 سینه نهامی اگر داری نه گوهر گل از خار است و ابراهیم از آذر
 حکمت ۵۶ مشک آنست که بپویند آمله عطار بگوید و انا چون طبل عطار است خاموش
 و سحر نمای و نادان چون طبل غازی بلند آواز و میان تهری قطعه

عالم اندر میان جاہل را شکر گفته اند صدیقان
 شاهدی در میان کوراست مصحفی و کشت زندیقان

پند دوستی را که هرگز از چنگ آرند نشاید که بنای دم بیزار از

بیت

سنگی چند سال شود لعل یار ز نهار تا بیک نفس تشنگی تنگ
حکمت عقل و دست نفس چنان که غار ست که مرعابند و دست زن گریز

شعر

در خرسه بر سر سینه بنده که بانگ زن از دوسه بر آید بلند
پند را به بی قوت مکر و فسون ست و قوت بی راسته چهل خون

شعر

تسبیذ باید و تمیز بر قتل و انکه ملک که ملک و دولت نادان سلج تنگ خدا
حکمت جرات رو که بخورد و بدیدم به از عابدی که سپرد و نیند
پند هر که ترک شهوت از بهر قبول خلق داده است از شهوت حلال و شهوت

شعر

سدام افتاده است
عابدی که از بهر خدا گشته نشیند بیچاره و آئینه تاریک چه بیند
حکمت اندک اندک خپل شود و قطره قطره سیل گردد و شمع

قطره قطره بر قطره جمع شود و چوبه شود
قطره قطره بر قطره جمع شود و چوبه شود
و نه وانه است غله و رانبار
و نه وانه است غله و رانبار

حکمت عالم را نشاید که سفاست از عامی بحکم در گذراند که هر دو طرف را زیان داد

شعر

بیت این کم شود و هیل آن مستحکم
چو با سفله گونی بلطفت و خوشی
حکمت نصیحت از هر که صادر شود ناپسندیده است و از علما ناخوش
چنگ شیطان ست و خداوند صلاح را چون با سیر بر نذر مساری پیش برد

شعری

عامی نادان پریشان روزگار به زوانشمنان پرہیزگار
 کان بنا بنیالی از راه ادا افتاد وین دوشمش بود در چاہ افتاد
 حکمت جان در حمایت یک دم ست و دنیا وجود سے میان دو عدم وین پنا
 فروشان خرید یوسف را فروشنده تاجہ طرند

آپہ اَلَمْ اَعْمَلْ لِّلْكَفٰلِ مَا بَدَا لَمْ اَنْ لَا تَقْبَلُوْا وَاَلَمْ اَشْطَرْتُ
 ترجمہ - آیا عندمگر تم از غما کے فروزان آدم ایکہ پرستید شیطان را

بقول دشمن چمان دوست یثقیلی بین کہ از کہ ہریدی و با کہ پیستی
 حکمت شیطان با محاسن بر نیاید و سلطان با مفسان
 شعری

دانش مدہ آنکہ بے نماز ست گر چہ دانش ز فاقہ باز ست
 کو فرض نہ اندیش گذارد از ترض تو نیستہ غم ندارد

فرد

اسد وزد و مردہ پیش گیر دیر کن فسد اگوید تریے از من بابر کن
 حکمت ہر کہ بزنگی تافش خورند چوں سیر و تافش نبند لذت اگور پیوہ داند
 زندا و مذبیوہ یوسف صدیق علیہ السلام در شک سال مصر سیر بخورونی تا گرسنگان
 را نہ اموش نکند

شعری

آنکہ در راحت و غم زیست او چہ داند کہ حال گر سہ چیت
 سال در ماندگان کسے داند کہ با حوال خوش رساند

قطعہ

ایکہ بر مرکب ہما ز خندہ سہامی پیش دار کہ خفا رکش سوختہ و آب و گل ست

آتش از حسناہ ہمایہ در ویش مخواه   کانچہ از روزن او میگذرد و دوست
پیش در ویش ضعیف حال راور غشکی تنگ سال پیرس کہ چونی الا بشرط آئکہ مرہے
بر ریش نی معلومے پیش قطعہ

خسہ یکہ بینی و بار سے بگل در افتادہ   بل بروقتفت کن و لے مرو بہر ش
کنو کہ رفتی و پر سیدیش کہ چون افتاد   میان بہ بند و چو مردان گیر ذنب خزش
حکمت ۶۹ دو چیز مخالف عقل ست خوردن بیش از رزق مقسوم و مردن بیش از وقت معلوم

قطعہ

تصنہ اگر نشود ہر ہزار نالہ و آہ   کبفر یا ایضا کایت بر آید از دہینے
فہرستہ کہ کیل است بر خزان باد   چہ چشم کند کہ میرد چہ بلغ پیر زنی
پہنہ اسے طالب روزی بنشین کہ بخوری داسے مطلوب اجل مرو کہ جان نہری

قطعہ

ہر رزق ار کنی و گرنہ کنی   برساند خدا سے عز و جہل
در روی در دہان شیر و لپک   نخورندست مگر ہر روز اسل
حکمت ۷۰ تو نگہ داشت کلوم خزانہ و دست و در ویش صالح شاہ خاک آلود این یکے
دل سے است مرقع و آن ریش منہ عون مرصع ولیکن شدت نیکان روی در فوج
دار و دولت بدان سرور نشیب قطعہ

ہر کہ را بہ دولت است بدان   خاطر آشفہ در خواہد یافت
نہ بہر ش وہ کہ تیج دولت و جاہ   برائے دگر خواہد یافت
حکمت ۷۱ مسود از نعمت حق بخل است و بندہ بے گناہ را دشمن میدارد قطعہ
مروستہ شک منہ را ویرم   رفت در پوستین صاحب جاہ
گفتم اسے خواہد گر تو بہ نختی   مسدوم نیک بخت را چہ گناہ

قطعہ

الانا نخواستہی بلا بر حصو   کہ آن بخت برگشتہ خود در بلاست
 چہ حاجت کہ باوے کنی دشمنی   کہ دیر اچنان دشمن اندر قفاست
حکمت تمیز بے ارادت عاشق بے ز رست و روندہ بے معرفت مرغ بے پر
 و عالم بے عمل درخت بے پروزا ہد بے علم غائب بے در مراد از نزول قرآن تحصیل سیرت
 خوب ست نہ تزیل سورہ مکتوب عامی مقصد پیادہ رفقا است و عالم تہا و ن سوانختہ
 عاصی کہ دست بردار و بہ از عاید کہ در سر دار دیت

بہنگ لطیف خوے دلدار   بہتر فقیر مردم آزار
قول بے راگشتہ کہ عالم بے عمل بچہ ماند گفت زنبور سبب غسل - پیت
 زنبور و رشت بے مروت راگوی   بارے چو عمل نمیدہی نیش زن
قول مرد و بیروت زن ست و عاید باطن را بہرین قطعہ
 اسے بنا موں جامہ کردہ سپید   بہر پندار خلق و نامہ سیاہ
 دست کوتاہ باید از دنیا   آستین پہ دراز و چہ کوتاہ
حکمت دو کس را حسرت از دل نرو و پاسے قنابن از گل بر نیاید نا بکشتی شگاہ
 و وارث با قلندران نشسته قطعہ

پیش درویشان بود خورعت مباح   گر نباشد در میان مالست میل
 یا مسر و با یا ازرق پیہ بہن   یا بکش بر حنان و مان انگشت نیل
 دوستی با پلید بان یا مکن   یا بنا کن حناء در خوردہ میل
حکمت نہایت سلطان اگر چہ عزیز ست جامہ خلقان تو و از ان بہرست تر
 و خوان بزرگان اگر چہ لذت مند و انبان خویش از ان بلذت تر بہرست
 سد کہ از دست بخت خویش و ترہ   بہتر از ان و عدا بہرست

حکمت خلاف راه صواب است و عکس راسه اولوالالباب دار و بگمان خوردن
و راه نادیده بکار و ان رفتن امام مرشد محمد غزالی را حمت الله علیه پرسیدند که چگونه رسید
بدین منزلت در علوم گفت بدانکه هر چه عاقلتم از پرسیدن آں تنگ نداشتم
قطع

اسید عافیت آنکه بود موافق عقل که نبض را بطبیعت شناس بنمایان
بپرس هر چه ندانی که قول پرسیدن دلیل راه تو باشد بعبره دانائی
حکمت هر چه دانی که هر آینه معلوم تو خواهد شد پرسیدن آن تعمیل مکن که هست
سلطنت رازیان دارد قطع

چو لقمه دید کاندست داؤد همین آهین معجزه موم گردد
نبردش چه میبازی که دانت که بی پرسیدنش معلوم گردد
قول هر که با بدان نشیند اگر نیز طبیعت ایشان در و اثر نکند لعل ایشان مستم گردد
تا بحدی که اگر بجز آب است ریود نماز کردن منسوب گردد و بخیر خوردن
شوقی

رستم بر خود سبادهانی کشیدی که نادان ابصحت برگزیدی
طلب کردم زوانایان یکپند مسدا گفتند با نادان پیوند
که گرداناسیه و هری خسر بباشی و گردانائی ابله تر بباشی
حکمت علم شتر چنانکه معلوم است اگر طفلی همارش گیرد و صد فرسنگ ببرد
نگردن از دستش بر نه سجد اما اگر دره هولناک پیش آید که در ببالا باشد طفل آن جا
بنادائی خواهد فرستادن زمام از کفش و کسلان و پیش مطاوعت نکند که هنگام و شش طاعت
نصیرم نیست و گویند دشمن بلا طاعت دوست نکرده و بکلیه دشمنی زیارت کند قطع
که سید طاعت کند یا تو ناک بایش باش و اگر بلا عیب کند و در و پیش آنگن خاک

سخن با طفت و کرم پا درختخوئے گویے که زنگ خورده نگر و دگر سوبان پاک
حکمت بیست و یکم هر که در پیش سخن دیگران افتد تا مایه فصلش بداند پایه هبلش شناسد
قطعه

ندهد مرد و هوشمند جواب مگر آنکه کز سوال کنند
گر چه بر حق بود سخنان سخن حل دعویش بر محال کنند
حکمت بیست و دویم درون جامه داشتیم و شیخ رحمة الله علیه هر روز پیر سید که چو نیت
و پیر سید که کجاست دانستم که ازان احترام میکنند که ذکر همه عفو است روانهاست
و مندمندان گفته اند هر که سخن نسیج از جواب برنجده قطعه

تا نیک ندانی که سخن عین صواب است باید که گفتن دهن از هم نکشانی
گر راست سخن گوئی و در بند مساتی به زانکه در وقت و به از بند رانی
حکمت بیست و سه دروغ گفتن بضررت لازم بماند که اگر نیز جرات درست شود نشان بماند
نهیستی که برادران یوسف علیه السلام بدر و نمیکه موسوم شدند بر راست گفتن ایشان تمامان
قَالَ بَلَى لَمْ يَكُنْ لَكُمْ الْفَسَادُ امْرًا
گفت یوسف علیه السلام بلکه نماند بر آنکه شما را تمامان شما کاره را
سپیکه را که عادت بود راستی خطای رود و گذارند از و
و گرنامور شد بقول دروغ و گراست با و رندارند از و
حکمت بیست و چهارم اجل کائنات از روی ظاهر آدمی است و ازل موجودات سگ و بلبلان

مندمندان سگ حق شناس به از آدمی ناسپاس قطعه
سگ را قلم هرگز مندر اموش نگر و دوزن صد ذوقش سنگ
و گرنه نوازی سفل را بکتر چینه آید با تو در جنگ
حکمت بیست و پنجم از نفس پرور من پروری نیاید و بی هنر سروری را نشاید شنوی
مکن رسم بر مرد بسیار خوار که بسیار خوارست و بسیار خوار

چو گاو از سہی بایست فریبی چو سترق بجو رکبان در دہی
حکمت و رانجیل آندہ است کہ اسے فرزند آدم اگر تو نگری و بہت شغل شوی بہال
 از من واگر دریش کنست تنگدل نشینی پس ملاوت ذکر من کجای یابی و ببادت من
 کے مٹالی۔ **قطع**

گہ اندر نہستے معذور و غافل گہ اندر تنگدستی خستہ وریش
 چو در ستر او حقہ احوالت ایست ندانم کے حق پر دازی از خویش
حکمت ارادت بے چون یکے راز تحت شاہی سر و آرد و یکے راوشکم مای
 بکد وارد **بیت**

وقت ست خوش آن را کہ بود ذکر تو نشو و رغو بود اندر شکم حوت چو یونس
حکمت اگر تیج مہر بر کشد نبی و ولی سر در کشد و اگر غمزہ لطف بجنبان بدبان را
 بہ نیکان در رساند **قطع**

گر بمشتر خطاب قہر کند انبیا را پے جاے معذرت ست
 پردہ از روسے لطف گو بر وار کاشتیا را امید معذرت ست
حکمت ہر کہ بتاویب دنیا راہ صواب بر نگیسر و بتذیب عقبے گرفتار آید
 وَلَنْذَرِيَقْتَهُم مِّنَ الْعَذَابِ الْاَوْفَى دُونَ الْعَذَابِ الْاَكْبَرِ

نہرو

پند ست خطا سبب مستمران انگہ بند چون پند و ہند و نشوے بند بند
 چہند نیک بختان بیکایت و امثال پیشینگان پند گیرند از ان پیشینان برواقعد
 مثل ز نذر دزدان دست کو تہ نکستند تا دست شان کو تہ نکستند **قطع**
 نہرو دسٹرخ سر سبھ وانہ قرار چوں و گر مسیخ بند اندر بند
 چہند گیر از مصائب و گران تا نگیسر نہ دیگران تو پسند

حکمت آن را که گوش ارادت گران آفریده اند چون کند که بشنود و آن را که
کند سعادت می برد چه کند که نزود قطع

شب تاریک دوستان خدا می بتابد چو روز خشنده
وین سعادت بزور بازو نیست تا بخت خدا بختنده

رباعی

از تو بکه نالم که دگر داور نیست و دست تو بیج دست بالاتر نیست
آن را که توره وی کس نم کند و آن را که تو گم کنی کس بهر نیست
حکمت گدا به نیک انجام به از پادشاه بد فرجام

بیت

غمی که پیش نادانی بری به از شادی که پیش غم خوری
حکمت زمین را از آسمان نثارست و آسمان را از زمین عیار

لَا تَكُونُوا تَزَنُّوا شَيْئًا بِمَا فَعَلَ

فرد

گرت خوب من آمدن از اولد تو خوس نیک خویش از دست گذار
حکمت خداوند تبارک و تعالی می بیند وی پوشد و همسایه می بیند و می شنود و شنید

بیت

نمود با الله اگر نسلی غیب دان بود کس بهال خود از دست کس تیا بود
حکمت ند از معدن بجان کندن بد آید و از دست بخل بجان کسندن

قطعه

دو نان نخورند و گوش دارند گویند امید بیکه خورده
وزنستینی بکام دشمن زرماده چنانکه مار مرده
حکمت هر که بر زیر دوستان نه بختاید بچو زبیر دوستان گرفتار آید

شنوی

تہ ہر بازو کہ دروے قوتے بہت   ہر دے عاجزان را بشکند دست
 ضعیفان را مکن ہر دل گزندے   کہ در مانے بجور زور مندے
 حکایت درویشے بہ مناجات درمی گفت یارب پر بدان رحمت کن کہ بر نیکان خود
 رحمت کرو کہ مرا ایشان را نیک آمدیدہ
 حکمت عاقل چو خلافت در میان آمد مجید و چون صلح بنید لنگر نبرد کہ آنجا ساق
 بر کنار ست و اینجا حلاوت در میان
 حکمت مقام را شش می باید ولیکن سہ یک برمی آید

سیت

ہزار بار پراگاہ خوشتر از میدان   ولیکن اسپ ندارد بدست خویش عنان
 حکایت اول کہ یکہ علم بر چاس کہ دو انگشتی در دست چپ حبشید بود گفتندش
 چراز نیت پنچپ وادی و فضیلت راست راست گفت راست راز نیت راستی تمام ست

قطرہ

منہ دیون گفت افتادشان چہن را   کہ سپہ امون خسر گاہش بدوزند
 بدان را نیک دارا سہ مرد ہشمار   کہ نیکان خود بزرگ و نیک روز اند
 حکایت بزرگے را پر سپہرند کہ چندین فضیلت کہ دست راست دست خاتم شد
 چپ چرامی کند گفت تداوی کہ اہل فضیلت ہمیشہ محسوم باشند

شہر

آملکہ خطا آنسر بدروزی سخت   یا فضیلت ہی و ہدیائیت
 حکمت نصیحت پادشاہان مسلم کے راست کہ ہم سہ ہزار دیا امید ز شنوی
 مودعہ و پائے ریزی زرش   چہ شمشیر ہندی نہی بر سرش

امید و ہراسش نباشد ز کس برین است بنیاد تو حید و بس
حکمت شاہ از ہر دفع تمکاران است و شمنہ براسے خونخواران و قاضی صلیحت
جو سے طاران ہرگز و خصم بحق یا صنی پیش قاضی نروند
قطع

جو حق معائنہ انی کہی بیاید دلو بلطف یہ کہ بنگاہ آوری و دل تنگی
خرچ اگر نگذار د کسے بطیبت نفس لقبہ از و بتانند و مرد سہ تنگی
حکمت ہی ہمہ کس را دندان بستہ نمی کنند گرد و دگر قاضیان را کہ بشیونی

شعر

قاضی کہ بر شوت بخور و بیخ خید نهایت کنند از سپہر تو سد خربہ زار
حکمت قہر سپہر از نا بکار سے چه کنند کہ تو بہ کنند و شمنہ محسہ دل از مردہ آم زاری

بیت

جوان گوشہ نیل غیر مرد راہ خلاست کہ سپہر خود نہ توان از گور شاہ بہ خلاست

نثر

جوان درخت پہ بایک از شوت بہرے کہ چیرست رعیت را خود اکت بر نیفر
حکمت حکیمے نامور را بہر سید نیک و عقل دگر خدا سے عزوجل آفریدہ است
و بر و منہ بیچ یکہ را آزاد نخواہد اندگر سرور را کہ مشرہ نادر دگر سے دریں چہ حکمت
است گفت ہر یکے را دغلے میہن بہت بوتقے معلوم گئے بوجد آن تازہ اندوگا ہے
بہم آں پڑمردہ و سہ درایچ ازیں نیست وہم وقت خوش است و این بہت
مفت آزادگان۔

قطع

بر اینکہ میگند در حول منہ کہ دجلہ ہے پس از خلیفہ بخواد گذشت در بنداد

گرت ز دست نرآید چو نخل باش کریم درت ز دست نیاید چو سرد باش آزاد
 حکمت دو کس مردند و تحمید بردند یکے آن که داشت و نخورد و دیگر آنکه داشت
 و نه کرد.

قطعه

کس نه بیند بنجیل چنیل را که نه در عیب گفتنش کوشد
 در کریمه دو صد گنه دارد که مش عیبها فرو پوشد

بوستان

حمد

بنام جهاندار جاں آفرین
خداوند بخشنده دستگیر
عزیزے کہ ہرگز دش سر تافت
سیر پاوشا ہان گردن فہر
نہ گردن کشاں را بجیر و افور
و گر خشم گیرد بگردار زشت
اگر با پدر جنگ جوید کسے
و گر خویش راضی نباشد ز خویش
و گر بندہ چاک نیاید بکار
و گر بر فقاہ نباشد شفیق
و گر ترک خدمت کند لشکری
ولیکن خداوند بالادہ پست

حکیم سخن بر زبان آفرین
کریم خطا بخش و پوزش پذیر
برورد کہ شد پیچ عزت نیافت
بدر گاہ او بر زمین نیار
نہ عذر آوراں را بر اند بچور
چو باز آمدی صاحب اور نوشت
پدر بیگماں خشم گیر و پسے
چو بیگانگان کش بر اند ز پیش
عزیزش ندارد و خداوند کار
بفرسنگ بگریز از و سے شفیق
شود شاہ شکر کش از و سے پرہیز
بہر خیال و رزق بر کس نہ نیست

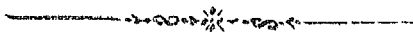
دو کونش یکے قطرہ در بحر علم   گنہ بیند و پرده پوشد بحلم
 اویم زمین سفسرہ عام اوست   چہ دشمن بریں خوان یغاچہ دوست
 اگر بر جہا پیشہ بشتافتے   کہ از دست قمرش اماں یافتنے
 بری ذاتش از تہمت مند و نیست   غنی ملکش از طاعت جن و انس
 پرستار امرش ہمہ چہ پیروز کس   بنی آدم و مرغ و مور و مگس
 چنان بین خوان کرم سترد   کہ سیرغ در قاف قسمت خورد
 لطیف کرم گستر کار ساز   کہ داراے خلقت و دانائے راز
 مرا و رارسد کبریا و منی   عز کہ ملکش قدیمست و ذاتش غنی
 یکے را بریند تلج بخت   یکے را بنجاک اندر آر در تخت
 کلاہ سعادت یکے بر سرش   کلیم شقاوت یکے در برش
 گلستاں کند آتشے بر خلیل   گروہے باتش بر ذرا آب میل
 گرانست منشور احسان اوست   وراقبت توقع فرمان اوست
 پس پرده بید علماے بد   ہمہ پرده پوشد بالائے خود
 بہتدیر گر بر کشد تیغ حکم   باستاند کز و بیباں صم و حکم
 و گرد و ہدیک صلائے کرم   عزرازل گوید نصیبے برم
 بدرگاہ لطف و بزرگیش بر   بزرگاں نماد و بزرگی بر سر
 فروماندگاں را بہمت قریب   تصریح کناس را بدعوت مجیب
 براحوال نابودہ علش بصیر   باسرازاگفتہ لطفش خمیر
 بقدرت تگمدار بالا و شیب   خداوند دیوان روز حسیب
 بی منتعنا از طاعتش کس   نہ پر حرف او جاسے نکشت کس
 ز شہر زبا نیست بر پادشاہ   رواں کرد کہ بہتر و گیتی بر آب

زمین از تپ لرزه آمد ستوده
 و بد لطف را صورتی چون پری
 نند لعل و فیروزه و صلیب سنگ
 ز ابر افکنده قطره سوسه بزم
 برو تلم یک دوزه پشت پیر نیست
 هستیا کن روزی مار و مور
 یا قرش و چو دانه نم نقش نیست
 و گره بگرم در برو
 جہاں متفق بر آئینش
 بشر ما و رائے جلالتش نیافت
 نہ براوج ذاتش پرد مغ و ہم
 دین و رطه کشتی فروشد ہزار
 چہ شبہا نشستم دریں سیر گم
 محیط است علم ملک بر محیط
 نہ ادراک در کمنہ ذاتش رسد
 تو اوں در بلا غمت بسجماں رسید
 کہ خاصاں دریں رہ فرسائندہ اند
 نہ ہر جاے مرکب تو اوں تاختن
 و گر ساکے محرم راز گشت
 کسے را درین بزم ساغر و ہند
 یکے باز را دیدہ بردوشہ است
 فرو کوفت بردانش میخ کوه
 کہ کردست بر آب صورت گری
 گل لعل در شاخ فیروزہ رنگ
 ز صلیب آورد لطفہ در شکم
 کہ پیدا و نہاں نبروش یکسیت
 و اگر تپید بیدست و پائید وزور
 کہ داند جزا و گردن از نیست
 وز آنجا بصر اے محشر برو
 قسم و ماندہ در کمنہ ماہیتش
 بصر منتہائے جلالش نیافت
 نہ در ذیل صفش رسد دست فہم
 کہ پیدا نہ شد تختہ بر کنار
 کہ حیرت گرفت استینم کہ قم
 قیاس تو بروے نگرد و محیط
 نہ فکرت بغور صفاتش رسد
 نہ در کمنہ بچو لک سجماں رسید
 بتلا اے از تنگ فرو ماندہ اند
 کہ جا ہا سپر باید انداختن
 یہ بند بروے در باز گشت
 کہ داروے بہوشیش در و ہند
 و گردید ہا بازو پر سوختہ است

کسے رہ سو گنج قارون نہ بود   وگر بردہ باز بیرون نہ بود
 تیر سحر و مند زین کج سحر خوں   کز کس نہ دست کشتی بیرون
 اگر طامی کیں زمیں طے کنی   سخت اسب باز آمدن پیے کنی
 نہ تامل در آئینہ دل کنی   صفائی بہت در تیج حاصل کنی
 مگر پوے از عشق مست کنت   طلبکار عہد الست کنت
 پیاسے طلب رہ باغباری   وز اینجا ببال محبت پری
 بدر و یقین پروہائے خیال   نماند سہرا پروہ الاحبال
 وگر مرکب عقل را پوینہ نیست   غنائش بگیسرو تخیل کہ نیست
 دریں بحر حسرت و داعی زلفت   گم آں شد کہ دنبال داعی زلفت
 کسانیکہ زین راہ برگشتہ اند   فرستند و بسیار سہر گشتہ اند
 خلاف پیسہ کسے رہ گزید   کہ ہرگز بمنزل نخواہد رسید

پندار سعدی کہ را و صفا

تو اں رفت ہر پیر پے مصطفیٰ

باب اول

در عدل و راء و تدبیر جهان داری

منگنجد که مہاے حق در قیاس   چه خدمت گذار دوزبان سپاس
 خدایا تو این شاہ درویش دوست   کہ آسایش خلق در سل اوست
 بے بر سر خلق پاسبان و دار   بتوفیق طاعت دلش زنده دار
 برومند دار از درخت اُمید   شش بنور ویش بر حمت سفید
 براہ تکلف مرد سعادیا   اگر صدق داری بیاروبیا
 تو منہل شناسی و شہ راہ رو   تو حق گوی و خسر و محالو شنو
 چه حاجت کہ نہ کر سی آساں   نہی زیر پائے قول در سلاں
 مگو پائے عورت بر افلاک نہ   بگو روئے اخلاص بر خاک نہ
 بطاعت بنہ چہرہ بر آستان   کہ انیت سر جادۂ راستاں
 اگر بندہ سہ بریں در بنہ   کلاہ حند او ندی از سر بنہ
 چو بطاعت کنی لبس شاہی پیش   چو درویش مخلص بر آور خوش
 کہ پروردگار تو انگہ توئی   تو انامے درویش پرور توئی
 نہ کشور حند ایم نہ فسہ بانہم   یکے از گدایان این در گم
 چہ بر خیزد از دست کردار من   مگر دست لطفش شود یار من

تو بر خیر دینیکی دیم و شمس
و گر نه چپیر آید از من بس
دعا کن شب چوں گدایان روز
اگر سیکنی بادشاهی بروز
کمر بسته گردنکشاں بر درت
تو بر آستان عبادت است
ز به بندگان را خداوند کار
خداوند را بسته حق گزار

حکایت

یکے دیدم از عرسه سرو دبار
که پیش آمدم بر پلنگ سوار
چنان بمل زان حال بر شست
که ترسیدم پائے نو تن بست
قبتم کناں دست بر لب گرفت
که سعدی مدار آنچه دیدی شگفت
تو هم گردن از حکم داور پیچ
که گردن نه چید ز حکم تو هیچ
چو خسرو بفرمان داور بود
خدایش نگهان بویا بود
همالست چوای دوست دار و ترا
که در دست دشمن گذار و ترا
ره ایست رواد طقت تناب
بنه گام و کامی که داری بیاب
نصیحت کسے سود مند آیدش
که گفتار سعدی پسند آیدش

پند داون کسری ہر مہر را

شنیدم کہ در وقت نزاع رواں
بہر مزچیں گفت نوشیرواں
کہ خاطر نگہدار در ویش باش
نہ در بند آسایش خویش باش
نیاید نیز و یک دانا پسند
شبان خفتہ و گرگ در گوشتند
بر و باس در ویش محتاج دار
کہ شاہ از رعیت بود تاج دار
رعیت چو بخند و سلطان درخت
درخت ایسے پسر باشد از بیج سخت

وگر میکنی میسکتی بیج خویش	مکن تا توانی دل خلق ریش
رو پارسایان امیدست و بیم	اگر جادو بادت مستقیم
که ترسد که در ملکش آید گزند	گزند کسانش نیاید پسند
در آن کشور آسودگی بجو نیست	وگر در سرشت نهی آن خو نیست
وگر یک سوار سهر خوش گیسر	اگر پاس بندی رضا پیش گیسر
که دل تنگ بیتری رعیت و شاه	فراخی در آن مزد و کشور خواه
از آن کو ترسد زدا و ترس	زستگیران دلاور ترس
که دارد دل ابله کثر خراب	وگر کشور آباد پسند بخواب
بزرگان رسند این سخن را بغور	حسب ابله و بد نامی آید ز جور
که مرسطنت را پناهند و پشت	رعیت نشاید بیداد گشت
که مزدور خوشدل کند کار بیش	مراعات و بهقا کن از بهر خویش
کز و نیکوئی دیده باشی بے	مروت نباشد بدی با کس

پند دادن خسرو شیرویه را

در آندم که چشمش ز دیدن نفست	شنیدم که خسرو شیرویه گفت
نظر و صلاح رعیت کنی	برا باش تا هر چه نیت کنی
که مردم ز دست نه چیند پاس	هیچ اے پسر گردن از عقل و را
کند نام زشتش بگیتی سمر	گریز و رعیت ز بیداد گر
بکند آنکه بنهاد بنیاد بد	بے بنیاید که بنیاد خود
نه چند آنکه دو و دل طفل وزن	حسب ابله کند خسرو شیروزن
بے دیده باشی که شهری بسوز	چرخ که بپوید زنی بر فروخت

ازاں بہرہ ورتو آفاق کیست کہ در ملک رانی بالصفات زلیست
 چہ نوبت رسد زینجاں غرتش ترجم فرستند برترتش
 بدونیک مردم چو می بگذرند ہماں بہ کہ نامت بہ نیکی برند
 حد اترس را برعیت گمار کہ معمار ملک ست پرہیزگار
 بداندیش تست آں و خوش خلق کہ نفع تو جوید در آزار خلق
 ریاست بدست کسانے خطاست کہ از دست شاں دستا برداشت
 نگو کار پرور نہ بسیند بدی چو بد پروری خصم جان خودی
 مکافات دشمن باش مکن کہ بخش برآورده باید زبن
 مکن صبر بر عامل ظلم دوست کہ از فرہی بایدش کند پست
 سرگرم باید ہم اول برید نہ چوں گوسفندان مردم دید

حکایت

چہ خوش گفت بازارگان اسیر چو گردش گرفتند دزدان بہ تیر
 چو مردانگی آید از رہزناں چہ مردان لشکر خچیل زناں
 شہنشہ کہ بازارگان را بخت درخیز بر شہر و لشکر بہ بست
 کے آنجا دگر ہوشندان روند چو آوازہ رسم بدشنوند
 نگو بایدت نام ونیکی متبول نکودار بازارگان و رسول
 بزرگان مسافر جباں پرورند کہ نام نکوئی بعالم برند
 تہہ گرد و آں مملکت عنقریب کہ و خاطر آرزوہ آید غریب
 غریب آشنا باش و سیلج دوست کہ سیلج جلاب نام نکوست
 نکودار ضیعت و مسافر عزیز وز آسیب شاں چرخد رباش نیز

ز بیگانہ پر سپہز کردن نکوست   کہ دشمن توان بود در زری دوست
قدیان خود را بفسزانی قدر   کہ ہرگز نیاید زیر پرور و غدر
چو خدمت گزاریت کرد کن   حق سالیانش فراش کن
گراور اہرم دست خدمت بہت   ترا بر کرم ہچماں دست بہت

حکایت

شنیدیم کہ شاہ پور دم در کشید   چو خسرو بر آتش قلم در کشید
چو شد حالش از بنیوائی تباہ   بنشت این حکایت ہنزدیک شاہ
کہ اسے شاہ آفاق گستر بدل   اگر من نہ اندم تو مانی بفضل
چو بدل تو کردم جوانی خویش   ہنگام پیری مرا ہم ز پیش
غریبے کہ پرفتنہ باشد سرش   میا زار و بیرون کن از کشورش
تو کہ شرم بروے زانی رواست   کہ خود خوبے بد دشمنش در قفاست
و گر پاری باشدش زاد و بوم   رہنمائی مفرست و متلاب و روم
ہم آنجا امانش مدہ تا بچاشت   نشاید بلا برد و گرس گماشت
کہ گویند برگشتہ باد آن زین   کہ و مردم آیند بیرون چنین
عمل گردہی مرد منعم شناس   کہ مفلس ندارد ز سلطان اس
چو مفلس سرور و گردن بدوش   از ویر نیاید و گرس خروش
چو مشرف و دوست از امانت بدشت   بہاید برو ناظرے بر گماشت
و او نیز در ساخت با خاطرش   ز مشرف عمل بر کن و نامہش
خدا ترس باید امانت گزار   امین کہ تو ترسد اینش مدار
بیشان و بشمار و عاقل نشین   کہ از صدیکے را نہ بینی امین

دو چش و بر پیشه را هم تسلیم
 چه دانی که هر گشت گردند و یار
 چو درواں بهم پاک دارند و نیم
 یکے را که معسرول کردی ز جہ
 بر آوردن کام اُسید و ار
 نویسنده را کن گشتون عمل
 بقدر ما ہراں پریشہ داوگر
 گنہ میسر نہ تا شود در دناک
 چو تری کہ چہ سہم گرد و لیر
 درشتی و تری ہم در بہ است
 جو اندو خوش خلق و خشنندہ باش
 چو یاد آیدت عہد شاہان پیش
 نیاید کس اندر جہاں کو ماند
 نزد آنکہ ماند پس ازو بے بجای
 ہر آنکو نہ اندیش یاوکار
 و گرفت و ایثار خویشش ماند
 چو خواہی کہ نامت بود در جہاں
 ہمیں کام و ناز و طرب داشتند
 یکے نام نیکو ہو در جہاں
 بسع رضا شمنو ایندے کس
 گنہگار را عذر نسیاں نہ

نباید فرستاد یک جا ہم
 یکے وزد باشد یکے پرودہ دار
 رو در میاں کار و اسے سلیم
 چو چنبدے بر آید بخشش گناہ
 بہ از قید بندی شکستن ہزار
 نیستند تیر و طشا بیاہرا
 پدر و اشتم آورد و بر پسر
 گمے میکند آیش از ویدہ پاک
 و گر خشم گیری شود از تو سیر
 چو رگ زن کہ جراح و مہم نہ است
 چو حق بر تو باشد تو بر سلق پاش
 ہمیں نقش بر خواں پس از عہد خویش
 مگر آن کز و نام نیکو بہا نہ
 پل و خوانی و خوان و ہماں سر آ
 درخت وجودش نیاورد بار
 نشاید پس مرگش الحمد خواند
 مکن نام نیک بزرگان نہاں
 با خبر ہستند و بگذاشتند
 یکے رسم بہا ماند ازو جا و داں
 و گر گفتہ آید بغور شش برس
 چو ز ہمار خواہند ز ہمار وہ

گر آید گنگارے اندر پناه
نه شهادت کشتن باول گناه
چو بارے بگفتند نشنید پسند
وگر بند و پندش نیاید بکار
چو خشم آیدت برگناه کس
تا مل کنش در عقوبت بے
که سست لعل پذیر خاشاکست
شکسته نیاید وگر بار بست

گفتار

نه حکیم شرع آب خوردن خطاست
وگر خوں بفتوی بریزی رواست
اگر شرع فتوی دهد بر ملاک
اللا تا نداری بکشتش باک
وگر دانی اندر تبارش کساں
برایشان بچشای و احتساباں
گنه بود مرد وستمکاره را
چه تاواں از نه طفل و پاره
تنم زورمندست و لشکر گراں
و بیک در استیلا و غلبه
که وے بر حصاره گریز و پست
رسد آتش و دین و گداز
نظر کن در احوال زندنیساں
که نکلن بود سپه گنه در سیساں
چو بازار گان در دیارت برود
بهاش خاست بود و دست برود
کز اں پس که بروی بگریز زار
بهم باز گویند خویش و تبار
که میکنی در اقلیم غریبت برود
متناسی کن و مانده ظالم برود
بیتدیش از اں طفلک بے پدر
بسانام نیکوے پنجاه سال
وز آه دل در دستش حذر
که یک نام برشتش کند پایال
پسندیده کاران جاوید نام
تطاؤل نکردند بر مال عام
بر آفاق گرسهر بسر پاوشت
چو مال از تو انگرستاند گداست

بمرد از تہی دستی آزاد مرد ز پلوے مسکین شکم پر نکرد

حکایت در معنی شفقت بر رعیت

شنیدم کرتے ماند ہے دادگر قباداشته ہر دور و آستر
یکے گفتش اے خسرو نیک روز قبلے زویاے چینی بدوز
بگفت این قدر سر و آسایش است وزین بگذری زیب و آرایش است
نہ از ہر آں می ستانم سر لاج کہ ز نیت کم بر خود و تخت و تاج
چو ہنجوں زنان حسلہ وقتہ انکم بر دی کجا دفع دشمن کنم
مرا ہم نہ صد گونہ آرزو ہواست ولیکن خسرتیہ نہ تہا مراست
خسرتان پڑا ز بہر شکر بود نہ از بہر آئین و زور بود
سپاہی کہ خوشدل نباشد ز شاہ ندارد حدود و ولایت نگاہ
چو دشمن خسرو ستائی برد ملک باج و دہ یک چرا می خورد
مخالفت خورش پر و سلطان خراج چہ اقبال بینی در آن تخت و تاج
مروت نباشد بر افتادہ زور برو مرغ دون و اتہ از پیش مور
ریت درخت است اگر پروری بکام دل دوستاں بر خوری
بہ بیرحمی از بیخ و بارش کن کہ ناداں کس نہ صیف پر خوشین
کساں بر خورند از جوانی و بخت کہ بر زیر دستاں نگیرند سخت
اگر زیر دستے بر آید ز پاے ہزار کن زنا لیدنش بر خدائے
چہ شاید گزشتن بہ نرمی دیار بہ پیکار خوں از مسائے میار

بردی کہ ملک سہرا سرزمین

نیرزد کہ خوشے چسکد بر زمین

حکایت

شنیدم که بشید فرخ سرشت   بر چشمه بر بنگ نوش
بدین چشمه چوں مایه دم زوند   برتسند چوں چشم برهم زوند
گرفتیم عالم بسر دی و زور   و لیکن بسر ویم با خود بگور
چو بر دشمنه با شدت و ترس   مرخا نش کورا همی غصه بس
حدو زند و سرگشته پیرامنت   به از خون او گشته در گردنت

حکایت

شنیدم که دارا فرخ تبار   ز لشکر جدا ماندر و ز شکار
دواں آمدش گلک بانه پیش   شهنشه بر آورد تعلق ز کیش
بهر اور از دشمنان دار پاک   که در خانه باشد گل از خار پاک
بر آورد چو پان بدول خروش   که دشمن نیم در بلا کم کوشش
من آقم که اسپان شه پرورم   بجندست و بر من سر از اورم
لک راول رفته آمد بجای   بنخن بدو گفت اسے نکو بیدہ راسے
تو ایامی کرد فرخ سر و ش   و گزیده آورده بودم بگوشش
نگیان مرے بخت دید و گفت   نصیحت زیبارگی نشاید نفست
تدبیر محمود راسے نکوست   که دشمن نداند شهنشه ز دوست
چنانست در مہتری شه طاریست   کہ ہر کترے را بدانی کہ کیست
مرا بار ہا در حصن ویدہ   ز غیل و چسپہ اگاہ پر سیدہ
کنونت ہر آدم پیش باز   منیہ انیم از بد تدبیش باز

تو اتم من اسے نامور شہسوار
کہ اسپہ برون آرم از صد ہزار
مرا گلہ با بیج عقل ست و راے
تو اتم گاہ خویش داری پیایے
دراں دار ملک از خلل غم بود
کہ تدبیر شاہ از شبای کم بود

گفتار

تو کے بشنوی نالہ دادخواہ
بکیواں برست کائے خواجگاہ
پناں خسپ کا بد فحاشت بگوش
اگر دادخواہی بر آرخسروش
کہ نالہ و ظالم کہ در دورتست
کہ ہر چہ کو می کشد جو برتست
وہ سگ دامن کاروائے درید
کہ وہمقان ناواں کہ سگ پرورید
وہ سپر آمدی سید یا دشمن
چو تیغ بدست ست فتنے بکین
یگوا پنچہ دانی کہ حق گفتمہ
ز رشوت ستانی و یہ عشوہ وہ
زہاں بندہ دفتر زہمت بشبہ
طع بگسل و ہر چہ خواہی بگوے

حکایت

خیر یافت گردنکشہ در عراق
کہ میگفت شکیبے از زیر طاق
تو ہم پرورے استی امیر ہمدان
پس امیر پرورشیتیاں برآر
دل در دامن دل پر آور تریشہ
کہ ہرگز نہا شد دولت در دامنہ
پریشانی خاطر دادخواہ
براہ از زان ملکوت باور شاہ
تو خفته خنک در غم خمیر و
غیر بہرہ از پیروں گو بگوا بسو

ستائندہ داد آتکس خدایت

کہ نتواند از یاد رفت و او تیر است

حکایت

یکے از بزرگان اہل تمسیند
 حکایت کشیز ابن عبد العزیز
 کہ بودش سیگتہ بر انگشتی
 فرو مانده و قیمتش جوہری
 بشب گشتی آن جسم گیتی فروز
 دوس بود در روشنائی چوروز
 قضا را اور آمد یکے مشک سال
 کہ شد بدر سیجای مردم ہلال
 چو در مردم آرام و قوت ندید
 خود آسوده بودن مروت ندید
 چو بیند کے ز ہر در کام خلق
 کیش یگزد آب نوشین عسلیق
 بفرمود بفرختندش بسیم
 کہ رحم آمدش بخریب و یتیم
 بیک ہفتہ نقدش بتاراج داد
 ہر ویش و مسکین و محتاج داد
 تا بریدند بروے ملامت کناں
 کہ دیگر بدست نیاید چناں
 شنیدم کہ گینت و باران دمع
 بعارض فرو میدریش چو شمع
 کہ زشت ست سپیدایہ بر شہریار
 دل شہرے از ناتوانی نگار
 مرا شاید انگشتی بے نگین
 شاید دل خلق اندوگین
 تنک آنکہ اسایش مردوزن
 گزید بر اسایش خوشتن
 نکر و ندر غبت ہنر پرواں
 بشادی خویش از غم دیگاں
 اگر خوش بخشد ملک پر سیر
 نہ پندارم آسودہ خشد فقیر
 و گزندہ دارد شب دیر باز
 بخشد مردم بآرام و ناز
 بچرا اندایں سیرت و راہ راست
 اتا یک ابو بکر بن سعد راست
 کس از قنہ در پارس دیگر نشان
 نہ بیند مگر قاست موشاں
 یکے پنج یتیم خوش آمد گوش
 کہ در مجلس می سرودند و گوش

قول

مرا راحت از زندگی دوش بود   کہ آں ماہر ویم در آغوش بود
 مرا ورا چو دیدم سر از خواب ست   بدو گفتم اے سرو پیش تو پست
 وے ز گس از خواب او نشین بشو   چو گلبن بخند و چو بلبل بگو
 چرمی خسی اے فتنہ روزگار   بیا و رے لعل دوشیں یار
 نگہ کرد شوریدہ از خواب گفت   مرا فتنہ خوانی و گوئی محنت
 در آیام سلطان روشن نفس   نہ بیند و گر فتنہ بیدار کس

حکایت اتابک مرحوم نکلہ بن زنگی رحمہ اللہ تعالیٰ

در اخبار شاہان پیشینہ است   کہ چون نکلہ تخت زنگی نشست
 بدورانہ از کس نیاز و کس   سلیقہ برد اگر خود ہمیں بود و بس
 چنین گفت یکدہ بصاحب دے   کہ عمرم بسر رفت بجا صلے
 چومی بگذر و ملک جاہ و سریر   نبز از جہاں دولت الا فقیر
 بخواہم بکنج عبادت نشست   کہ دریا بم این پنج روز یکہ ہست
 چو شنید و نامے روشن نفس   بہ تندی بر آشفست کاتے نکلہ بس
 طریقت بجز خداست خلق نیست   بہ تسبیح و سجادہ و دل نیست
 تو تخت سلطانی خویش باش   با خلاق پاکیزہ درویش باش
 بصدق ارادت میاں بستہ دار   نظامات و دعویٰ تر باں بستہ دار
 قدم باید اندر طریقت نہ دم   کہ اصلے ندارد دم بے قدم
 بزرگاں کہ نقد صفا داشتند   چنین خرقة زیر قبا داشتند

حکایت

شنیدم کہ بگریست سلطان روم
 کہ پایاغم از دست دشمن نماند
 جز این قلعه شہر با من نماند
 پس از من بود سرور انجمن
 بے جہد کردم کہ بپسند ز دشمن
 کنوں دشمن بد گہ دست یافت
 چہ تدبیر سازم چہ چارہ کنم
 بر آشفست دانا کہ این گر چہ صیت
 ولایت چہ باشد غم خویش خور
 ترا این قدر تا بمانی بسست
 اگر ہوشمندست و گریے زرد
 مشقت نیز و جہاں دشمن
 تو تدبیر خود کن کہ آں چہ خسرو
 بدیں پنجروزہ اقامت مساز
 کہ را دانی از خسروان عجبم
 کہ در تخت و ملکش نیامد زوال
 کہ ارجا و دان ماندن امید نیست
 کہ اسیم و زرماند و گنج و مال
 و زان کس کہ خیرے بماند رواں
 بزرگے کرو نامہم نیسکہ بماند
 الا و خستہ کرم پروردگار
 بزرگم دے ز اہل علوم
 جز این قلعه شہر با من نماند
 پس از من بود سرور انجمن
 سر دست مردی و جہد ہمت یافت
 کہ از غم بفسر سود جان و تنم
 بریں عقل و ہمت بباید گریست
 کہ از عمر بہتر شد و بیشتر
 چو رفتی جہاں جاے دیگر گسست
 غم او مخور کو غم خود خور
 گرفتن بششیر و گدازشتن
 کہ بعد از تو باشد غم خود خور
 باندیشہ تدبیر رفتن باز
 کہ کروند بر زیر و ستاں ستم
 نہ اند بجز ملک و ایزد تعالی
 کہ گیتی ہمیں جاے جاوید نیست
 پس ازو بے پندیش شود پائمال
 و ما دم رسد حقتش بر رواں
 تو ان گفت با اہل دل کو بماند
 کہ پیشکاست بر گاہ دانی خور

کرم کرن کہ مشرواکہ دیوان نمند
سناول محبت ارا احساں وہند
سیکے را کہ سے قدم پیشتر
پدر گاہ حق شہادت بیشتر
یکے باز پس خاین و شہسار
پوشد ہمیں مرو ناکر وہ کمار
ہل تا بندناں برداشت دست
تنورے چنین گرم و نان و زیت
بدانی کہ غلہ برداشت
کستی بود تنم ناکاشتن

حکایت

خدا دوست نامی در قصائے شام
گرفت از جہاں کنج غنائے مقام
بصیرش در آن کنج تاریک جاے
بگنج قناعت فرو رفته پاے
بزرگان نہاوند سہ پرورش
کہ در مویا مد بدر ہا سرش
تنہا کند عارف پاکباز
بدر یوزہ از خوشی متن ترکہ آرز
چو ہر ساعتش نفس گوید بد
بخواری بگرداندش و بدہ
در آن مرز کیں سپہ ہشیار بود
یکے مرزبان سترگار بود
کہ ہر ناتواں را کہ دریافتہ
بہر بختگی خبر بر تافتہ
جہاں سوز و ہرمت و پیرہ کش
ز تلخیش روے جہانے ترش
گروہے فرستند از ظلم و عار
بہر و تدبیر نام ہش در و یار
گروہے بماندند مکیں و ریش
پس چرخہ نفرین گرفتند پیش
یہ تسلیم جائیکہ گردہ دراز
تہ بیتی اب مردم از خندہ باز
پدیدار شہنشاہ اندک گاہ نگاہ
خدا دوست دروے نکوے نگاہ
ملک تو بہتے گفتش اسکا بخت
ز نصرتہ را و کشار وے سخت
مرا با تو دانی سہر و ستی سہر
ترا دشنہ پان از یہ چو

گھر گھر فتم کہ سالار کشور تیسیم
 بے سرت زور ویش کمتر تیسیم
 نگویم فضیلت ہم پر کے
 چناناں باش باسن کہ باہر کے
 شنیدایں سخن عاید ہوشیار
 بیکر شفت و گفت اسے ملک ہوشیار
 وجود پریشانی خلق از دست
 ندارم پریشانی خلق دوست
 تو باد دوستداران سن دشمنی
 نہ پندارست دوستدار منی
 اگر رفت ہمیں دوستی بامنت
 مگر آنکہ دار و ستاد دشمنست
 خدا دوست را گر بدرتہ پوست
 نخواہد شدن دشمن دوست دوست
 عجب دارم از خواب آں سنگدل
 کہ شہرے بچہ پند از دست سنگدل
 الا گر ہر داری و عقل و ہوش
 بفضل و ترجم میاں بند و کوش

گفتار

مہاز و رمندی مکن بر کساں
 کہ بیک نظم می نماند جساں
 بر چہ ناتواں بر پیچ
 کہ گردست یا بد بر آید بسیج
 میرفتت پاسے مردم ز جاسے
 کہ عاجز شوی گرد آئی ز پاسے
 دل و دشتاں جج بہتہ کہ گنج
 خسروینہ تہی یہ کہ مردم برنج
 بیند از در پاسے کار کے
 کہ اُفتد کہ در پایش اُفتے بیسے
 تحمل کن اسے ناتواں از قوی
 کہ روزے تو انا تر از وے شوی
 بہت بر آرا از سبیزندہ شور
 کہ باز وے بہت یہ از دستہ زور
 لب تشک مظلوم را گویند
 کہ دندان ظالم بخراتہ کند
 بانگ دہل خواجہ بیدار گشت
 چہ واند شبہا سباں چوں گشت
 خور و کار واسے غم بار خویش
 نسوزدش بر خربشت ریش

گرفتم گرفتادگان نیستی چه افتاد و بینی چه الایستی
بر نیت بگویم یک سرگذشت که سستی بود زین سخن درگذشت

حکایت معنی حمت بر ناتواں در حال توانائی

چنان قحط ساله شد اندر دشتی که یاراں فراموش کرد و بد عشق
چنان آسماں بر زمین شد خیل که لب تر نکرد و نذر رخ و خنیل
بخوشید سر چشمه ساقی قدیم نماذ آب بسزا آب چشمه یستم
بنود یک بجز آه پیوه زنی اگر بر شد دو دوسه از روزی
چو درویش بے برگ دیدم درخت قوی بازواں شست و دمانده سخت
نه بر کوه سبزی نه در باغ شمع طبع بوستان خور و مردم طبع
در آن حال پیش آدم دوستی از و مانده بر استخوان پوستی
شگفت آدم که قوی حال بود خداوند حبابه و زرو مال بود
بد و گفتم اے یار پاکسینه خوش چه در ماندگی پشت آمد بگو
بخندید بر من که عقلت کجاست چو دانی و پرسی سوالت خطاست
و بینی که سختی بنایت رسید مشقت بحد نهایت رسید
نه باران همی آید از آسماں نه بر می رود و دوسه بر باد خواں
بد و گفتم آه تر اباک نیست کتد زهر جاشیکه تریاک نیست
گر از نیستی دیگر شد هلاک ترا هست بطراز طوفان چه پاک
نگه کرد و بخیده در من فقیه نکه کردن عالم اندر سفیه
که مردار چه بر ساحل ست اے رفیق نیاساید و دوستانش غریق
من از بینوائی نیم روسه نرود غم بینوایان دلم خسته کرد

نخواہم کہ بسند خردمندیش
 و بر عضو مردم نذر عضو خویش
 بھم اللہ ارچہ ز ریش مینم
 چو ریشہ بر سینم بلرز و تھم
 منفش بود عیش آں تندرست
 کہ باشد یہ پہلوئے بیمارست
 چو بنیم کہ درویش مسکین نخورد
 بکام اندرم لقمہ زہرست و دُرد
 یکے را بزند آں بری دوستاں
 کجا ماندش عیش در بوستاں

حکایت

شے دو خلق آتش بر فروخت
 شنیدم کہ بغداد نیم بسوخت
 یکے شک گفت اندراں خاک دُرد
 کہ دکان مارا گزندے نبود
 بہا ندیدہ گفتش اسے بواہوس
 ترا خود غم خویش تن بود و پس
 پسندی کہ شہرے بسوزد نہار
 و گر چہ سدایت بود بر کنار
 بجز سنگدل کے کند مہدہ تنگ
 چو بیند کساں بشکم بستہ سنگ
 تو انگر خود آں لقمہ چوں می خورد
 چو بیند کہ درویش خوں می خورد
 گو تندرست ست رنجور دار
 کہ می چپد از غصہ رنجور دار
 تنک دل چو یاراں بمنزل رسد
 نخپہ کہ واما نگاں در پسند
 دل پادشاہاں شود بارکش
 چو بسینند در گل منبر خاکش
 اگر در سراے سعادت کست
 ز لقا بسعدیش حرفے بسست
 ہیئت بسندست اگر بشنوی
 اگر خار کاری سمن ندرومی

گفتار

خبر داری از خسروان عجم
 کہ کردند بر زیر دستاں ستم

نه آن شوکت و پادشاهی باند
 خطایم که بردست ظالم برت
 خاک روز محشر تن دادگر
 بقوم که نیکی پسند خداست
 چو خواهد که ویرا شود عالم
 سگالند از و نیکو را حسد
 بزرگی از و دان و منت شناس
 نه خود خوانده در کتاب مجید
 اگر شک کردی برین ملک و مال
 و گر جور در پادشاهی کنی
 حراست بر پادشاه خوب خوش
 میازار عامی بیک خرد
 چو پر خاش بیستند و بیدار و ازو
 بد انجام رفت و بداند پیشه کرد
 نخواهی که نفرین کنند ازت

شنیدم که در مزرعه از بانتر
 سپیدار و گردکش و سیلین
 پیر و پور سنگین مرد یافت
 برفت آں زمین را و قنبره نادر
 بر او و پوند از یکسپ پیر
 نکو و دانا و شمشیرین
 طبیب کار جوان و ثاور یافت
 پیر یک پسر زان نصیب پیر

مسبا داکه بریکدگر سر کشند
 به پیکار شیر کین بر کشند
 پدر بعد از آن روزگارے شمر د
 بجای آنسری جان شیرین پدر
 اجل بگسلاندش طناب امل
 وفاتش فرو بست دست امل
 مقرر شد آن مملکت بر دو شاه
 که چید و مر بود گنج و سپاه
 بجا نظم سرد به افتاد خویش
 گرفتند هر یک یک راه پیش
 یکے عدل تا نام نسب کو برد
 یکے ظلم تا مال گرو آورد
 یکے عاطفت سیرت خویش کرد
 درم داد و تیار درویش کرد
 یکے انکار و نمان داد و شکر نواخت
 شب از هر درویش شجانه ناست
 خزان تنی کرد و پر کرد حبش
 چنان کن خلایق بنگام پیش
 خزان بگردون خدی بانگ شلای چوید
 چو شیر از در عهد بو یکد
 خدیو حسد و منفرد فرخ نهاد
 که شاخ امیدش بر دهندها
 حکایت شنو کو دیک نامجوب
 پسندیده سپه بود فرخنده خو
 ملازم بدلداری خاص و عام
 شنا گوے حق با دادان و شام
 در آن ملک قارون بر فتنه ویر
 که شه داد و گر بود درویش سیر
 نیاید بر ایام او بر دے
 بگویم که خارے که برگ گنگا
 سر آمد بتائید ملک از سرا
 نماند سیر خیش سرور آن
 و گر خواست کافزوں کنخت و تاج
 بیفزود و هر دو هتال حسد لاج
 طمع کرد در مال بازار گان
 بلا رخت بر جان جبار گان
 نگویم که بدخواه درویش بود
 حقیقت که او دشمن خویش بود
 با سید پیشی مدد و بخور و
 خرد مستد و اند که ناخو بیا کرد
 که تاجی کوال راز گریز کی
 بر آگند شد شکر از جاسازی

شنیدند بازار گانان بس
 بریدند از آنجا خرید و فروخت
 چو اقبالش از دوستی ست یافت
 ستیز فلک پنج و بارش بکشد
 وفادار که جوید چو پیال گسیخت
 چه نیکی طمع دارد آن بے صفا
 چو خفتش نگوں بود در کاف کن
 چه گفتند نیکیاں بر آں نیکرو
 گمانش خطا بود و تدبیر سست
 ازین رسم به مانند ازاں نام نیک
 که ظلم است در بوم آن بے هنر
 زراعت نیامد رعیت بسوخت
 بنا کام دشمن برودست یافت
 سیم اسپ دشمن ویدارش بکشد
 خراج از که خواهد چو دهنال گزینیت
 که باشد دعا بے بدش در قفا
 نکرد آنچه نیکانش گفتند کن
 تو بر خور که بیدادگر بر بخورد
 که در عدل بود آنچه در ظلم جُست
 بد آن را نباشد سر انجام نیک

حکایت

یکے بر سر شاخ دین می برید
 بگفتاگر این مرد بد می کنند
 نصیحت نبات است اگر بشنوی
 که فردا بد آور بر و خسرو س
 چو خواهی که فردا بوسه متری
 که چون بگذرد بر تو این سلطنت
 مکن چسبید از نا تواناں بدار
 که زشت است در چشم آراوگان
 بزرگان روشتند بر سبک نیست
 سداوند بستان نگه کرد و دید
 نه با من که بانفس خود می کند
 ضعیفاں میگوین بکسب قوی
 گدائی که پیشتر نیز و جو س
 مکن دشمن خویش متن کهتری
 بگیر و بکین آں گدا و امنست
 که گر بگمذت شوی شمر مسار
 بیناد آن از دست افتاد و گمان
 بفرز آنکی ناز و بر و نده تخت

بدناله راستان کج مرو وگر راست خواهی ز سعدی شنو

صفت جمعیت اوقات درویش راضی

نگو جاب از سلطنت بیش نیست	که امین تر از ملک درویش نیست
سبکبار مردم سبکتر روند	حق اینست صاحبان بشنوند
تبیست تشویش نماند خورد	ملک هم بقدر چمانه خورد
گداز چو حاصل شود نان شام	چنان خوش بچسپ که سلطان شام
عسقم و شادمانی بسر میرود	برگ این دواز سر بدر میرود
چه آنرا که بر سر نهادند تاج	چه آنرا که برگردن آمد حنجر
اگر سر فراز کیوان برست	وگر تنگدست بزنند ان درست
در آندم کاجل بر سر هر دو نشت	نمی شاید از یکدگر شان خلعت

حکایت

شنیدم که یکبار در دجبه	سخن گفت با عابدی کلاه
که من فقر مانده باشتم	بسر بر کلاه من داشتم
سهرم مدو کرد و نصرت وفاق	گرفتم باز و سه دولت عواق
طبع کرده بودم که کربان خرم	که ناگاه بخور و نه کربان سرم
بکن پنبه غفلت از گوش هوش	که از مردگان پندت آید بگوش

در معنی بکوکاری و بیکاری و عاقبت آن

نگو کار مردم نباشد پیش نور ز دست که بد کند یک آیدش

شتر انگیر آم در سرش رود
 اگر نفع کس در نهاد تو نیست
 غلط گفتم ای پادشایته خوی
 چنین آدمی مرده به تنگ را
 نه هر آدمی زاوه ازدویه است
 به است ازدوا انسان صاحب خود
 چو انسان نداند بجز خورد و خواب
 سوار نگون بخت بے راه رود
 کسے دانے نیکی مروی نه کاشت
 نه هرگز شنبییم در عمر خویش
 چو کز دم که با خانه نکست رود
 چنین جوهر و سنگ غایبیت
 که نفع ست در آهین سنگ روی
 که بروی فضیلت بود سنگ را
 که دوز آدمی زاوه بدید است
 نه انسان که در مردم افتد جود
 که دانش فضیلت بود و بدو اب
 پیاده بر وزو بر فتن گرو
 کز و خرمن کام دل برداشت
 که بد مرد را نیکی آمد به پیش

حکایت

گریز بچاسه در قتل بود
 پیرانی پیش مردم بیدید
 همه شب ز فریاد و زاری گفت
 تو هرگز رسیدی بفریاد کس
 همه تخم نیکو دے کاشتی
 که بر جان ریشتمند مرستی
 قمار را همی چاه کنیدی براه
 دو کس چه کنند از پخته ناس عام
 یکم تا کنی ریشتم را تازه مطلق
 که از هول او شبیر ز ماده بود
 بیفتاد و عا جز تر از خود ندید
 یکم بر سرش کوفت سنگ گفت
 که بخوابی امروز فریاد رس
 به بین لایرم هر که بروی شتی
 که دماز ریشتم بنا لایسم
 به لاجرم در قتلادی بچاه
 یکم نیک محضر دگر زشت نام
 و اگر تا بگردن در افتند خلق

اگر بد کنی چشم نیک می دارد
که هرگز نیار و گز انگور بار
نه پندارم بسور خزان کشته جو
که گندم ستانی بوقت درو
درخت ز قوم از بجان پروری
پندار هرگز کز ویر خوری
رطب نادر و چوب خرز بهر بار
چه تخم افکنی بر همان چشم دار

حکایت

حکایت کنند از یک نیک مرد
که اکرام حبل جیوست نکرد
بسر تنگ دیوان نگه گرفتند
که لطفش بیندازد و ریش بریزد
چو حجت نماند جفا جو را
بهر خاش در ارم کشد و رسد را
بخندید و بگیت مرد خدا
عجب ماند سنگین دل تیره را
چو دیدش که خندید و دیگر گیت
بپرسید کین خنده و گریه چیست
گفتا می گریم از روزگار
که طفلان بیچاره وارم چار
همی خندم از لطف نیران پاک
که منظمم رفتم نه ظالم بناک
یکه گفتش ای نامور شهریار
مکن دست از بین بیهوشان بار
که خلق به تو تکیه دارند و پشت
روایت خلق یکبار است
بزرگی و عفو و کرم پیشه کن
ز خردان اطفالش اندیشه کن
مگر دشمن خاندان خودی
که بر خاندانها پسندی بدی
پندار و دلما بد راغ تو ریش
که روز پسین آیدت خبر پیش
نخفت ست نظامم از آتش تیرس
زود و دل صبحگاهش تیرس
نترسی که پاک اندرون من شب
بر آرد ز سوز جگر یا ز سب
بود اچنان بروی افتاده است
که چنان را دست محبت بدست

نابلیس پدر و نیک کی ندید   بر پاک ناید ز تخم پلید
 مدر پرده کس بدنگام جنگ   که باشد ترانیز در پرده ننگ
 مزین بانگ بر شیر مردان درشت   چو باکو دکان بر نیای بخت
 شنیدم که نشنید و خوش بخت   و فرمان داور که دانید گشت
 بزرگ در آن فکر گشت بخت   بخواب اندرون دبد درویش
 معیش برین سیاست نراند   عقوبت بر تقیاست بماند

حکایت

یک پندار و فرزند را   تلو دار پند خردمند را
 مکن جور بر خردگان ای پسر   که یک روزت افتد بزرگی بسر
 نمی ترسی اے کودک کم خرد   که روزی پلنگیت بر هم در د
 بخردی درم زور سر خجسته بود   دل زیر دستان زمین رنج بود
 بخورم سبک مشت زور آوران   نکر دم و گرد زور بر لاهن آوران

گفتار

الا انما غفلت نخسی که نوم   حرام است جشم سالار قوم
 هم زیر دستان بخور زخم   تیرس از زبردستی روزگار
 نصیحت که خالی بود از غرض   چو داری تلخ است دفع دهن

حکایت دیرین معنی

سبک را حکایت کنند از ماک   که بیماری رسته کردش چو داک

چنانش در انداخت ضعیف بود
 که شاه ارچ بر عرصہ نام آورست
 نمایی زمین ملک بوسہ داد
 درین شهر مردے مبارک دوست
 بہر دند پیشش جہات کس
 بخوان تا بخواند دعا نے برین
 بفرمود تا مستردان غلام
 بگفتا دعلی کن ای ہوشمند
 شنید این سخن پیر خم بود پشت
 کہ حق مہربانست بر او اگر
 دعلی منت کے شود سو دہند
 تو نا کردہ بر خلق بخشایستے
 بہایدت عذر خطا خواستن
 کجا دست گیر و دعا سویت
 شنید این سخن شہر یار غم
 بر سجید و پس بادل خوش گفت
 بفرمود تا کہ در سبند بود
 چنانہ پیرہا پیرہا زور کھست نماز
 کہ امی بر سہرا زندہ آسمان
 دعلی پیمان ہر دعا داشت دست
 تو گشتی ز شاوی بخوابد پرید
 کہ می برد بر کست رینان حسد
 چو ضعف آمد از پیچہ کترست
 کہ عمر حسد او ندہا وید ہا و
 کہ از پارسیان چوے کمست
 کہ مقصود حاصل نشد در نفس
 کہ رحمت رسد ز آسمان بزمین
 بخواند پیر مبارک قدم
 کہ در رشتہ چون سوزنم پای بند
 بہ تنہی بر آورد بانگ و رشت
 بخشای و بخشایش حق نگ
 اسیران مظلوم در چاہ و بند
 کجا بینی از دولت آسایشے
 پس از شیخ صلح دعا خواستن
 دعلی ستدیدگان در پیت
 ز خشم و خمالت بر آہ بہم
 پیر نجم حق ست اینکہ در ویش گفت
 بفرمانش آزاد کردند زہ و
 ہر دور بر آہ و دست نیاز
 بگفتش گشتی بھالشی ہمان
 کہ رنجور افتادہ ہر پاسے بست
 چو ظاؤس چون خستہ ہا نذیر

بفرمود گنجینه و گوهرش   نشانند در پای وزیر سرش
 حق از بهر باطل نشاید نفست   از انجمله دامن بیفتانند و گفت
 مرد با سر رشته بار و گر   مبادا که دیگر کند رشته سر
 چو باری قنادهی نگذار پای   که یکبار و دیگر به لغز و زجای
 ز سعدی شنو کن سخن راستست   نه هر بار کا قناده بر غارتست

گفتار

جهان ای پسر ملک جاویدت   ز دنیا و فاداری امید نیست
 نه بر باد رفته سحرگاه و شام   سر بر سلیمان علیه السلام
 با خرنمایی که بر باد رفت   خاک آنکه یادانش و او رفت
 کس زین میان گوی دولت بود   که در بند آسایش خلق بود
 بکار آمد آنها که برداشتند   نه گرد آوریدند و بگذاشتند

حکایت

شنیدم که در مصر سیر اجل   سپه تاخت بر روزگارش اجل
 جمالش برفت از رخ و لفروز   چو خورزد و شد پس نماند روز
 گزیدند فرزانشان دست قوت   که و طلب ندیدند از وی موت
 همه تخت و ملکه پذیرد زوال   بجز ملک و فرماند و لایزال
 چو نزدیک شد روز غمزه لبش   شنیدند و میگفت در زیر لب
 که در مصر چون من عزیز نبوده   چو حاصل همین بود چیز نبوده
 جهان گرد که درم نخورد و م برش   بر فتم چو بیچارگان از سرش

پسندیده را سکه کشید و خورد   جهان از سپهر خویش گریز کرد
 درین کوشش تا با تو ماند مقیم   که سر چه از تو ماند در نیست و بیم
 کند خواجه بر بستر جاگداز   یک دست کوتاه و دیگر دراز
 دوران دم ترا می نماید بدست   که در پشت زبانش ز گفتن بدست
 که دستی بجو دو گرم کن دراز   و گرد دست کوتا کن از ظلم و آزار
 کنونت که دستت خایه کن   و گر که بر آری تو دوست او کن
 بتا به سبزه ماه و پروین و هوای گلستان   که سر بر نداری ز بالین گور
 قزل ارسلان قلعه سخت داشت   که گردن بالو ندر بر می فراشت
 نه اندیشه از کس نه حاجت بهیچ   چو زلف عروسان ز شکر پیچ
 چنان نادر افتاد و دور و غمشه   که بر لاجوردی طبق می نشسته
 شنیدیم که عروس مبارک حضور   بنزدیک شاه آواز راه دور
 حقائق شناسه جهان دیده   هنرمند ساقی گردیده
 قزل گفت چندان که گردیده   چنین جابجای محکم کجا دیده
 بنمایید کین قلعه شوم سست   و لیکن نه پندارش محکم است
 نه پیش از تو گردنشان داشتند   و نه چنان بودند و بگذاشتند
 نه بعد از تو شایان دیگرند   درخت امید ترا بر نورند
 ز دوران ملک پدرباد کن   دل از بند اندیشه آزاد کن
 چنان روزگارش بکف نشاند   که بر یک پیشکش تصرف نماند
 چو تو میداند از همه چیز کس   امیدش بفضول غلامان و پس

بر مرد و همشمار دنیا ترست

که هر راسته جاب و دیگر کس است

حکایت

چنین گفت شوریده در عجم   بکسی اگر کسی وارث ملک جم
اگر ملک بر جم بماند و بخت   ترا چون میسر شد تاج و تخت
اگر گنج قارون بدست آوری   نماند مگر آنچه بخشی بری

حکایت

چو ابرسلان جان بجان بخش داد   پسر تاج شاهی بسر بر نهاد
بترت پسر و زرش از دلج و گاه   نه چای نشستن نه آماجگاه
چنین گفت دیوانه بهوشیار   چو پیشش پسر روز دیگر سوار
ز به ملک دوران هر در شیب   پدر رفت و پاسبان پسر در کیب
چنین ست گردیدن روزگار   شبک سیر بد عهد ناپائدار
چو دیرینه روزی سر آرد عهد   جوان دوتی سر بر آرد ز عهد
منه بر جهان دل که یگان نیست   چو مطرب که هر روز در خانه است
نه لائق بود عیش باد لبریه   که هر با دادش بود شوهر
نکوئی کن امسال چون ده ترا   که سال دیگر و یکسده هفت

حکایت

بزرگسخت پیشه در حد غور   گرفته خرد ستانی نرور
خران زیر بار گران بی عطف   همون و مسکین نشاندن تلخ
چونم کند سمنه راه روزگار   نه بر دل تنگ در و پیش راه

چو بام بلندش بود خود پرست
 کشیدم که با من بغزم شکار
 پیاپی بدنبال سید براند
 به تنانانست روضه در سه
 خمد وید پوسنده کارگر
 یکم مرد گرد استخوانی بدست
 شسته بر آشفست و گفت ای جوان
 چو زور آورده خود نمائی مکن
 پندش نیامد و مایه قول
 که سیوده نگر فتم این کارش
 بسا کس که پیش تو معذرت نیست
 ملک را درشت آمار و خطاب
 که چند ارم از عقل بیگانه
 بخندیده کار ترک نادان خوش
 نه دیوانه خواند کس را نه مست
 همان جوی گفت ای تنگامرد
 در آن بحر من جفا پیشه بود
 هزار ترک دار او پر خروش
 پس آنرا ز بهر مصالح شکست
 شکسته متاعی که در حرز است
 بخندید و بهقان روشنفیر
 کند بول و غاشاک بر بام هست
 برون رفت بید او گر شهریار
 شیش در گرفت از چشم دور ماند
 بینداخت ناکام شب در سه
 توانا و زور آور و بار بر
 چنان میزدش کاستخوان می شکست
 ز صدف جورت برین نیزبان
 بر افتاده زور آزمائی مکن
 یکم بانگ بر پا دشنه ز د بول
 بر و چون ندانی پس کار خویش
 چو دایم از مصلحت و دینیت
 بگفتا بیا تا به بینی صواب
 نه مستی هسانا که دیوانه
 مگر حال حضرت نیامد گوش
 چرا کشتی تا توانان شکست
 چه دانی که خفزان بر لب چو کرد
 که دما از و بجر اندیش بود
 جلد ز روستش چو دریا بگوش
 که سالار ظالم نگیرد بدست
 ازان به که در دست دشمن دست
 که پس حتی بدست منت امان میر

نه از جهل می بشکلم پاسه خر
 که از جور سلطان بیدادگر
 خداین جانکه ننگ و تارکش
 ازان به که پیش ملک پادش
 توان را نگوئی که شتی گرفت
 که چون تا ابد نام زشتی گرفت
 تفو بر چنان ملک دولت کند
 که شغفت برو تا قیامت بماند
 شکر جفا بر تن خویش کرد
 نه بر زیر دستان درویش کرد
 که فرودان محفل نام و ننگ
 بگیرد گریبان پوشش بچنگ
 هند بادا و زار برگردنش
 نیار و ساز غار برگردنش
 گر فتم که خبر بارش اکنون کشد
 در آن روز بار خزان چون کشد
 گر انصاف پرتی بد اختر کست
 که در راقش رنج و یک کست
 همین پیچ و زشش تنعم بود
 که شادیش در رنج مردم بود
 اگر بر بنخیزد به آن مرده دل
 که خپند از مردم آزرده دل
 شه این جمله بشنید و چنین گفت
 به بست اسپ سر بر نذرین
 همه شب زبیداری اختر شمرد
 ز سود او انا لیسنه خوابش نبرد
 چو آواز مرغ سحر گوش کرد
 پریشانی شب فراموش کرد
 سواران همه شب نیک تاختند
 سحر که پاسبان تاختند
 بران عرصه بر اسپیند شاه
 پیاده دویدند یکسر سپاه
 بخاست نهادند سر بر زمین
 چو دریا خدا از منج لشکر زمین
 بزرگان نشسته و خوان خواستند
 بخوردند و مجلس بسیار استند
 چو شور طرب و ندا دادش
 زدمقان و دشمنه یاد آمدش
 بفرمود جستمند بستند سخت
 بخواری فلکندند در پای سخت
 سیه دل بر آه سخت شمشیر تیز
 ندانست بیچاره رو که گریز

شمر دآندم از زندگی آخرش   بگفت آنچه گردید در خاطرش
 نه بینی که چون کار و بر سر بود   قلم راز بانش روان تر بود
 چو دانست که نهم نتوان گنجت   بنا باکی او تیر تر کش بر سخت
 سر نا امید ی بر آورد و گفت   شب گور درده محاسن خفت
 ز نا مریانی که در دورست   همه عالم آواز هجور تست
 نه من کردم از دست جورت نیر   که خلق و خلقی یک گشته گیر
 عجب کز منت بدل آید و رشت   بکش گر توانی همه خلق کشت
 و گزشت آمد نکویش ز من   با نصاب پنج نکویش بکن
 ز را چاره از ظلم پرگشتن ست   نه بیچاره بیگنه کشتن ست
 چو پیدا کردی توقع مدار   که نامت چینیکی رود در دیار
 ندانم که چون خفیت دیدگان   مخفته زدست ستاریدگان
 بدان که ستوده شود پادشاه   که خلقش ستانید در بارگاه
 چه سود آسندین بر سرانجن   پس چرخه نضرین کنان پروان
 گرفت این سخن شاه ظالم بگوش   ز سرستی غفلت آمد بوشش
 در آن ده که طالع نمودش ہی   همه را بخشید فرماندهی
 پیاموزی از عالمان عقل و خوی   نه چند آنکه از جا بل عیب جوی
 ز دشمن شنویدت خود که کویست   بهر آنچه از تو آید بخشش نکویست
 ستایش سربایان نه یار تواند   ملامت کنان دوستدار تواند
 تر شروی بهتر کند سرزنش   که یاران خوش طبع شیرین نش
 ازین به نیت نکو پاکست   و گر عاقل یک اشارت بست

حکایت

شنیدم که از نیکو دس فقیر   دل آزرده شد باوشلای کبیر
 مگر بر زبانش حق فرسته بود   ز گردن کشتی بر دس شفته بود
 بزندان فرستادش از بارگاه   که زور آزمایست باز و نه شاه
 زیاران یکے گفتش اندر نفث   مصالح نبود این سخن گفت گفت
 رسانیدن امر حق طاعت است   ز زندان ترسم که کی ساعت است
 هماندم که در خفیه این راز رفت   حکایت بگوش ملک باز رفت
 بخت دید کوفتن بهیوده بود   نداند که خواهد و آن چس هود
 غلامی بدرویش برد این پیام   بگفتا بخسرو بگو اے غلام
 که دنیا همی ساخته پیش نیست   غم و خرمی پیش درویش نیست
 زگر دستگیری کنی ختمم   نه گر سر برسد و دل آید غم
 ترا گر سپاست و فرمان و گنج   مرا اگر خیال است و حرمان و گنج
 بدروازه مرگ چون در شویم   بیک هفته باهر برابر شویم
 منه دل برین دوست پنج روز   تن خوشتر از راهاتش مسور
 نه پیش از تو پیش از توانا و خلند   هر پیدا و گردن جهان سوختند
 چنان نی که ذکر ت تمسین کنند   چه مردی نه بر گور نفسین کنند
 نباید برسم بد آئین نهاد   که گویند لعنت بر آن کین نهاد
 و گر سر آید حسد او نیز زور   نه زیرش کند عاقبت خاک گور
 بفرمود دل تنگ روی از جفا   که بیرون کننیش زبان از جفا
 چنین گفت مرد حقائق شناس   ازین هم که گفتمندم هر اس

من از بیزمانی ندارم غم   که دایم که ناگفته و اندیشه
اگر مینوایی برم درستم   گرم عاقبت خیر باشد چه غم
عروس بود نوبت ماتمت   گرت نیک روزی بود عاقبت

حکایت

یکه نشت زن بخت روزی نداشت   نه اسباب شانش میان بخت
ز جور شکم گل کشیدی به پشت   که روزی محالت خوردن پشت
مام از پیشانی روزگار   دلش محنت آلود و تن سوگوار
گش جنگ با عالم خیره کش   که از بخت شوریده روشش ترش
که از دیدن عیش شیرین خلق   فرو میشد آب تلخش بخلق
که از کار آشفته بگریسته   که کس دید ازین صعب تر زیسته
کسان نشد نوشند و مرغ و بره   هر روی نان می نه بیند تره
گر اصفاف بدی نه نیکیوست این   برهنه من و گر به را پوستین
دریغ از فلک شبیه ساختی   که گنج بدست من انا ساختی
مگر روزگار سهو کس راندیده   ز خود و گرو محنت بیشتر اندیده
فهمیدم که دوزخ می بکالت   عظام ز تخان بوسیده یافت
بهاک اندرش عقد گسینته   گدازه دمان فرو ریخته
دمان بیزبان پند میگفت و داز   که اے خواجه با پیرادی بساز
نه اینست حال و بن زیر گل   شکر خورده انگار یا خون دل
غم از گره شش روزگار ان مدار   که بیجا بگردی به روزگار
همان خطه کین خاطرش بود و داد   غم از خاطرش خست یکسو نهاد

که ای نفس بپای وندیر ویش
بکش با تیار و خود را نمکش
اگر بندۀ بار بر سر برود
و اگر با و بی فلک بر برد
در آن دم کمالش دگرگون شود
بهرگ ای نفس هر دو بیرون شود
غم و شادمانی نماند و لیک
جزای عمل ماند و نام نیک
که م پای و اردنه پییم ویت
بدۀ که تو این ماندای نیک نیت
مکن تکبیر بر ملک و جابه چشم
که پیش از تو بودت بعد از تو هم
زرافشان چو دنیا بخوای گذاشت
که سعدی در افتاد گذر ز داشت

حکایت

حکایت کنند از هنگام تنگی
که فرماندهی داشت بر کشو می
در ایام او به زمر دم چو شام
شب از نیم او خواب مردم حرام
همه روزی که از و در بلا
بشپ دست پاکان از و برد عا
گروهی بر شنج آن روزگار
ز دست تنگدگر ستند زار
که ای پیر و انانۀ فرخنده ربی
بگو این جوان را بهتر است از خدا می
گفتا در بیج آیدم نام دوست
که هر کس نه در خور دی پیام دوست
کسی را که بینی ز حق بر کران
منه با و ای بخواجه حق در میان
حق گفتم ای خرد نیک را می
توان گفت حق پیش مر و خدا می
مردم نادان ز بیم معلوم
که فضل کم تخم و شور و یوم
چو در و می گبهر و عدو داند
بر نجد به جان و بر خبا ندم
ترا عادت به پل و غنۀ حق است
دل مرد حق گوئی از نیجا قویست
گین خصلت دارد است نکبت
که در موم گیر و نه در سنگ سخت

عجب نیست گرفتارم از من بجان	برینجا که دزدست و من پاسبان
تو هم پاسبانی با انصاف و داد	که حفظ خدا پاسبان تو باد
تر نیست منت از روحی قیاس	خداوند را فضل و من و سپاس
که در کار غیرت بخدمت بداشت	نه چون دیگرانت معطل گذاشت
همه کس بمیدان کوشش دارند	ولی کوششش نه هر کس برند
تو حاصل نکردی بکوششش بهشت	خدا و تو خوش بختی سرشت
دلت روشن و وقت مجموع باد	قدم ثابت و پایه مرفوع باد
حیات خوش و فتنه بر صواب	عبادت قبول و دعا مستجاب

گفتار

همی تا بر آید بست بر کار ۱۷	مدار اسد دشمن به از کارزار
چون نتوان عدو را بقوت شکست	به نعمت بیاید و رفتنه بست
گر اندیشه داری زد دشمن گزند	بتعویذ احسان ز بانیش ببند
عدو را بجای خشک ز بر بریز	که احسان کند کند و ندان تیز
بتدبیر شاید جهان خور و دولوش	چو دستمخت نشاید گردیدن بهوس
بتدبیر رستم در آید چه بسند	که اسفند یارشش نیست از کند
عدو را بفرصت توان گند پوست	پس او را مراعت چنان کن که دست
معدن کن ز پیکار کستم گس	که از قطره سیلاب دیدیم لبس
مزن تا توانی پیدا بر و گره ۱۸	که دشمن اگر چه زبون دوست و
بود دشمنش تازه و دوست ریش	کسی کش بود دشمن از دوست بیش
مزن با سپاهی ز خود بیشتر	که نتوان زد انگشت با بیشتر

وگر ز تو ناتر می در نبرد
 اگر اهل زوری و گرشه جنگ
 چو دست از همه چیلته و گشت
 اگر صلح خواهد بود سر پیچ
 که گردی به بند و در کارزار
 و را و پای جنگ آورد و رکاب
 تو هم جنگ را باش چون فتنه قات
 چو با سفله گویی بلطف و خوشی
 چو دشمن در آمد بهر از دست
 چو ز نار خواهد کرم پیشه کن
 ز قهر میر پیبر کن بر مگرد
 و زارند بنیاد و زمین ز پاسه
 پینه پیش در قلب میجامد
 چو بویی که شکر ز بیم دست و او
 اگر بر کنار بر فتنه بکوشش
 وگر خود هزاری و دشمن و دوست
 شب تیره پنجه سوار از کین
 چو خواهی بریدن شب راهها
 میان دو لشکر چه یکروزه راند
 تو آسوده بر لشکر مانده زن
 چو دشمن شکستی مینگن مسلم
 نه مردیست به ناتوان زور کرد
 بنزدیک من صلح بهتر که جنگ
 حلال است برون بشیر و ست
 وگر جنگ جوید عنان بر پیچ
 ترا قدر و هیئت شود یکزار
 نخواهد بهر از تو و او رسد
 که بر کینه در مهر بانی خطاست
 فزون گردوش کهر و گردنکشی
 بد کن ز دل کین و خشم از سرت
 به خشا بهواز مکش اندیشه کن
 که کار از مود و بوی و سال خورد
 جوانان بشیر بر پیران بلاست
 چه دانی که آنان که باشد ظفر
 به تنماده جان شیرین بباد
 وگر در میان لبس دشمن بپوش
 چو شب شد در اقلیم دشمن مایست
 چو پانصد لشکر بدزد زمین
 خد کن سخت از کینه گاهها
 سر پنجه زورمندش نماید
 که نادان ستم کرد بر خویشین
 که بازش نیاید جرات بهم

بے در قضاے ہزیمت مران   بنیاد کہ دور افتی از یادوران
 ہلاکتی از گرد ہجبا چو میخ   بگیرند گردت بشوہین و تیغ
 بد نہال غارت ز اند سپاہ   کہ خالی بماند پس پشت شاہ
 سپہ را نگہبانے شہ دیار   بہ از جنگ در حلقہ کارزار

گفتار اندر نواخت لشکریان

دلاور کہ بارے تہور نمود   بیاید بمقدارش اندر فرود
 کہ یاد گرد دل بند بر ہلاک   ندارد ز پیکار یا جوج ہاک
 سپاہی و آسود کی خوش ہمار   کہ در حالت سختی آید بکار
 کنون دست مردان جنگی ہوں   نہ انگہ کہ دشمن فرو گرفت کوس
 سپاہی کہ کارش نباشد برگ   چرا دل نہد روز ہجبا برگ
 نواحی ملک از کف ہر گال   بشکر نگہ دار و شکر مال
 ملک را بود بر عدد دست چیر   چو لشکر دل آسودہ باشند و سیر
 بہای سرخویشتن میخورد   نہ انصاف باشند کہ سختی برد
 چو دارند گنج از سپاہی و ریخ   در ریخ آیش دست برون ہتیغ
 چہ مردی کند در صف کارزار   چو دستش تہی باشد و کارزار

گفتار

بہ پیکار دشمن دلیران فرست   ہنر بران بناور و شیران فرست
 ہر ای جان دیدگان کارکن   کہ صید آرمودہ ست گرگ کن
 مترس از جوانان شمشیر زن   حذر کن ز پیران بسیار فن

جوانان پیل افکن و شیرگیر
 ندانند دستانِ رو باهیر
 خرومند باشت جهان دیده مرد
 که بیار گرم از مو دست و سر
 جوانان شایسته و بخت ور
 ز گفتار پیران نه بچند سر
 گرت مملکت با یاد آراسته
 مده کار معظم بنو خاسته
 سپه را مکن پیشرو جز کس
 که در جنگها بوده باشد بی
 نشانده سنگ صید روی از پلنگ
 ز رو به رمد شیر نا دیده جنگ
 چو پرورده باشد پسر در شکار
 ترس چو پیش آیدش کاندار
 بکشتی و نخچیر و آماج و گو
 دلاور شود مرد پر خاش جو
 بگرایه پرورده و عیش و ناز
 بر نجد چو بیند در جنگ باز
 دو مردش نشانند رشت زین
 یکه را که دیدی تو در جنگ پشت
 مخفت به از مرد دشمن شیر زن
 یو دکش زند کو دکه بدین
 بکش گرد و در صافش نکشت
 مخفت به از مرد دشمن شیر زن
 که روز و غاسر بتا بد چوزن

حکایت

چه خوش گفت گرین بفرزند خویش
 چو قمر بان پیکار بر بست و کیش
 اگر چون زمان جُست خواهی گریز
 مرو آب مروان جنگی سینه
 سوار سکه بنمود در جنگ پشت
 نه خود را که نام آور من را بکشت
 تهنو نباید مگر زان دویار
 که افتند در حلقه کارزار
 دو همجنس و همسفره و هم زبان
 یکوشند در قلب همجا بجان
 که تنگ آیدش رفتن از پیش تیر
 بر او بچنگال دشمن اسیر
 چو پیتی که یاران نباشند یار
 مزمیت بجای غنیمت شمار

گفتار

دو تن پرور شاه کهن نواز   یکے اہل باز و دوم اہل راز
 ز نام آور ان گویے دولت برند   کہ دانا و شمشیر زن پرورند
 ہر آنکو تسلیم را نور زید و تیغ   برو گوہر و گوہر و گویہ درین
 قلزن نگہدار و شمشیر زن   نہ مطرب کہ مردی نیاید زن
 نہ مردیت دشمن در سیاب جنگ   تو بد ہوش ساقی و آواز چنگ
 بسا اہل دولت بازی شست   کہ دولت بر نقش بازی زدست

گفتار

نگویم ز جنگ بدانند لیش   در آوازہ صلح اندویش ترس
 بسا کس بروز آیت صلح خواند   چو شب شد سپہ بر سر خفتہ راند
 ندہ پوش سپند مرد او ز نان   کہ بتر بود خواہ گاہ ز نان
 بچہ درون مرد شمشیر زن   بر مہنہ نخبید چو در خانہ زن
 بیاید نمان جنگ را ساختن   کہ دشمن نمان آورد تا فتن
 خذر کار مردان کار آگست   یزک سد روئین لشکر گست

گفتار

میان دو بد خواہ کوتاہ دست   نہ فرزا نگلی باشد این شست
 کہ گر ہر دو با ہم گماند راز   شود دست کوتاہ ایشان دراز
 یکے را بہ نیز نگ مشغول دار   و گر را بر آورد ز ہستی و مار

اگر دشمنی پیش گیر و ستیز
بششیر تدبیر خویش بریز
برود و دست گیر بادشمنش
که زندان شود پیرین ترش
چو در لشکر دشمن افتد خلاف
تو بگذار شمشیر خود در خلاف
چو گرگان پسندند بر هم گزند
بر آساید راند میان گوسپند
چو دشمن بدشمن شود مشتعل
تو بادوست بنشین آبارم دل

گفتار اندر ملاحظت دشمن از روی

عاقبت اندیشی

چو شمشیر پیکار برداشتی
نگهدار پنهان ره آشتی
که لشکر کشایان مغرور شکات
نهان صلح جویند و پیرامان
دل مرو میدان نمائی، بخوئی
که بات که در پایت افتد چو گوی
چو سالاس از دشمن افتد بچنگ
بکشتن برش کرده باید درنگ
که افتد گزین نیمه هم سرور
که مانند گرفتار در چنبر
وگر گشتی این بندی را نش
نه بینی وگر بندی خویش را
نترسد که دورانش بندی کند
که بر بندریان زورمندی کند
کسے بندیان را بود دستگیر
که خود بوده باشد به بندی پیر
اگر سر بند بر خط سمرور
چو نیکش بداری بند و گیر
وگر خفیه ده دل بدست آوری
از آن به که صدره شبنون بجو

گفتار اندر حذر کردن از دشمنی که در طاعت آید

گرت خویش دشمن شود و دستار
ز تبلیس امین بشوزینهار

که گرد و درونش بکین تویش
 بداندیش را لفظ شیرین بدین
 کسے جان از آسیب دشمن پرو
 نگمدار آن شوخ در کیسه در
 سپاہے که عاصی شود در امیر
 ندانست سالار خود را سپاس
 بسوگند و عمد استوارش مدار
 نو آموز را ریسمان کن دراز
 چو اقلیم دشمن بچنگ و حصار
 که بندی چو دندان بخون درود
 چو بر کندهی از دست دشمن در آ
 که گر باز کوید در کارزار ۱۰
 و گر شهریان را رسانی گزند
 مگو دشمن تیغ زن بر در دست
 بتدبیر جنگ بداندیش کوش
 منہ در میان راز با هر کسے
 سکندر که با شتر قمان حرب داشت
 چو چمن بزاوستان خواست شد
 اگر جز تو و اند که عزم تو پخت
 کرم کن نہ بر غاش و کین آوری
 چو کارے بر آید بلطف و خوشی
 چو یاد آیدش مهر و چوند خویش
 که ممکن بود ز مهر و را نیکمین
 که مرد و ستان را بدشمن شمر و
 که بسند مہ خلق را کیسہ بر
 و را تا تو انے بخدمت گیر
 ترا ہم نداند ز عذرش ہراس
 نگمبان پنهان برو بر گسار
 نہ بگسل کہ دیگر نہ بمینش باز
 بگیری بزندانیش سپار
 ز حلقوم بیا او گر خون خورد
 رعیت بسا مان ترا زوی بدار
 بر آرد عام از دماغش و مار
 در شہر بر روی دشمن مند
 کہ ہباز و دشمن بشہر اندرست
 مصالح بیندیش ویت پوش
 کہ جاسوس ہمکاسہ دیدم بے
 و خیمہ گویند در غرب داشت
 چپ وازہ افکن و از راست شد
 بر آن راس و دانش بکایت
 کہ عالم بنیہ نیکمین آوری
 چہ حاجت بہ تندی و گرد نکشی

سخاوی که باشد دولت در روند   دل درو مندان برآور ز بند
 بیاز و توانا نباشد سپاه   برو همت از ناتوانان بخواه
 دعائے ضعیفان امیدوار   ز بازوی مردے به آید بکار
 هراکله استعانت بدرویش برد   اگر با فربدون ز دواز پیش برد

باب دوم در احسان

اگر موشنی می بپزد گرسه   که معنی ز صورت بهماند بکاه
 کردانش وجود و تقوی نبود   بصورت درش هیچ معنی نبود
 کس خب آسوده در زیر گل   که خسپند از مردم آسوده دل
 غم خویش در زندگی خور که خویش   بهر ده نیر داز داز حرص خویش
 ز رونعت اکنون بهره کانتست   که بعدا بهیرون ز فرمان هست
 سخاوی که باشی پراگنده دل   پراگن گان را ز خاطر حمل
 پریشان کن امروز گنجینه هست   که فردا کلیدش نه در دست
 تو با خود بهر توشه خویشانت   که شفقت نیاید ز فرزند وزن
 کسے گوسے دولت ز دنیا برد   که با خود نصیب به بقی برد
 بفخوارگی حرم سر انگشت من   بخار و کسے در جهان پشت من
 مکن برکت دست بهر چو هست   که فرا بیدندان بری پشت دست
 پوشیدن ستر و رویش گوش   که ستر خدایت بود پرده پوش
 بگردان غریب از دست به نصیب   مبادا که گردی بهر ما غریب
 بزرگی رساند بختان خیر   که ترسد که محتاج گردد بغیر
 به بل و خستگان در نگر   که بار سه دل خسته باشی مگر

فروماندگان را درون شاد کن   ز روز فروماندگی یاد کن
نخواهند بر در و دیگران   بشکرانه خواهند از در مران

گفتار اندر نواختن پیمان و رحمت بر حال

ایشان

پدر مرده را سایه بر سر گلن	غبارش برفشان و خاکش بکن
ندانی چه بودش فرومانده سخت	بود تازه بختیخ هرگز و نشت
چو بینی پتیجی سرافکنده پیش	مده بوسه بر روی فرزند خویش
یتیم را بگرید که نازش خرد	و گزشم گیرد که بارش برد
الایمانگر بید که عرش عظیم	بلزد و آبی چون بگرید یتیم
برحمت بکن آتش از دیده پاک	بشفقت برفشان از چهره خاک
اگر سایه خود برفت از سرش	تو در سایه خویشتن پرورش
من آنکه سرتاجورداشتم	که سرور کنار پدر داشتم
اگر برو جو دم نشسته گس	پریشان شدی خاطر چند کس
کنون گر بزنند از برندم اسیر	نباشد کس از دوستام نصیر
مرا باشد از در و طفلان خبر	که در طفلی از سر برستم پدر

حکایت در ثمره نکوکاری

کسی وید و خواب صدر خمبند	که خارے ز پای یتیم بکند
همیگفت و در روزهای جمید	کز آن خاچین چه گلها دمید
مشو تا تو ای ز رحمت بری	که رحمت بر بندت چو رحمت بری

اندر افتاد و دست فسانه گوی
 برون رفت از آنجا هر خورانه رو
 یک گفت شیخ این ندانی که کیست
 بروگر میر و نباید گریست
 گدائی که بز شیر زین نهد
 ابو زید را اسپ و فرزند نهد
 بر آشفست عابد که خاموش باش
 تو مرد زبان نیستی گوش باش
 اگر راست بود آنچه پنداشتم
 ز خلق آبر ویش نگنداشتم
 اگر شوخ پیشی و سانس کرد
 از آن تانه پندار ای افسوس کرد
 که خود را نگنداشتم آبر و سه
 ز دست چنان گریز یاده گوسه
 بد و نیک را نبدل کن سیم و زر
 که این کسب خیرست آن دفعه شر
 خنک آنکه در صحبت عاقلان
 بیاموزد اخلاق صاحبان
 گریخت عقل در آسایش تلبیه و جوش
 بعزت کنی پند مسعدی بگوش
 که اغلب درین شیوه دار و ملال
 نه در چشم زلفت بنگارش و خیال

حکایت پدربزرگ و فرزند پیرانمرد

یکے رفت و دنیا از دیا و نگار
 خلع بود و صاحب سله پوشیار
 نه چون مسکان دست بزرگرفت
 چو آزادگان دست از ورگرفت
 ز دوریش چاراهانندی برش
 مسافر مهان سراسه اندرش
 دل خوشش و میگانه خرسند کرد
 نه همچون پدر سیم و زر بند کرد
 ملاستد گدافتش از بهر دست
 بیک راه پریشان کن بر چپ دست
 بسایه توان خرسین اند و قن
 بیکدم خرد می بود و سوسن
 چو تنگستی و آری شکست
 نگه دارد و قدت فراخی حبیب

منش

بدختر چه خوش گفت بانوسه ده   که روز نوا برگ سختی بزمه نما
 همه وقت پر دار مشک و بوسه   که پوسته در ده روان نیست بوسه
 بدینا توان آخرت یافتن   بزر پنجه دیو بر تافتن نما
 ز دست تنی بر نیا یاسید   بزر بر کنی چشم دیو سفید
 اگر تنگدستی مرد پیش یار   و گر سیم داری بیا و یار
 تنیدست درخو برویان پیچ   که سبب پیچ مردم نیز زده پیچ
 و گر بر داری بکفت بر ننی   کفت وقت حاجت ماند تنی
 گدایان بسی تو هرگز قوی   نگر و ند و ترسم تو لاغر شوی

پاز آدم بککایت فرزند خلفت

چو مشاع خیر این ککایت گفت   ز غیرت جوانمرد را رگ نخت
 پر آگنده دل گشت ازال گفتگو   بر آشفتن گفتا سب پر آگنده گو
 مراد سنگا سپهر که میرا نیست   پدر گفت میراث جد نیست
 نایشان بخت نگر استند   بحسرت بمرند و بگنداشتنند
 بدستم بیفتاد مال پدر   که بعد از من افتد بدست پسر
 همان به که امروز مردم خوند   که فردا پس از من سپا برند
 خور و پوش و بخشای راحت همان   نگره چه داری ز مهر کسان
 برند از جهان با خود امحاب را   فرومایه ماند بحسرت بجاس
 بدینا توانی که عقیله خری   بخند جان من در ده حسرت بگری

حکایت اندر رسانیدن احسان کردن به میانگان

بزارید وقتے زین پیش شوے کہ دیگر مخزنان ز بقال کوے
 بیازا گندم فروشان گراے کہ این جو فروشست بگندم نماے
 نہ از شتری کا ہر خام بگس بیکہ فتر ویش ندیدست کس
 یدلاری آن صاحب نیاز بزن گفت کاسے روشنائی بساز
 بامید ماکلیہ آنجا گرفت نہ مردی بود دفع اتروا گرفت
 رہ نیکردان آزادہ گیر چو استادہ دست افتادہ گیر
 پنجشائے کانا نکه مرد حق اند خریدار دکان بے رونق اند
 چو اندر اگر راست خواہی لست کرم پیشہ شاہ مردان علیست

حکایت

شنیدیم کہ مرد سہ براه حجاز بہ تلوہ کروے دو رکعت نماز
 چنان گرم نہ در بطریق خداے کہ خار منیلاں بکنہ ہی پر پاسے
 باخرز و سواس خاطر پریش پسند آمدش در نظر کار خویش
 بتلبیس ابلیس در چاہ رفت کہ نتوان ازین خوبتر راہ رفت
 گزشت رحمت حق نہ دریافتے نعرہ زن سہراز جاوہ بر تافتے
 یکے ہاتف از غیب آوازدا کہ اسے نیکیخت مبارک نہاد
 مپندار اگر طاعتے کروہ کہ نزلے بدین حضرت آورده
 یا حاصلے آسودہ کردن ولے بہ از الف رکعت بہر نمرزلے

حکایت

بسم سنگ سلطان چیدن گفت که نیز برب مبارک و رزق زن
 بروناز خوانست نصیب دهند که فرزند گانت بسختی ورنند
 بگفتا بود و بطیخ امرو فرد که سلطان پیشبیت روزه کو
 زن از نا ایسی سر انداخت پیش همی گفت با خود دل فاقه نش
 که سلطان این روزه گوئی چه خواست که افطار او عید طفلان ماست
 خورنده که خیش برآمد ز دست به از صائم الدهر و نیارست
 مسلم کس را بود روزه داشت که در مانده را دهنان چاشت
 و گر نه چه حاجت که رحمت بری ز خود باز گیری و هم خود خوری
 خیالات نادان خلوت نشین بهم بر کند عاقبت کفر و دین
 در غایت و نام و آینه پهن و لیکن مقدار باید تبیین

حکایت کریم تنگ دست پاسبان

یکی را کرم بود و قوت نبود کفایتش تقدیر مروت نبود
 که سفله خداوند هستی مباد جوانمرد تنگ دستی مباد
 کس را که همت بلند او قند مرادش کم اندر کند او قند
 چو سید اب زریان که بر کو بهار نیکی و دلی بر بندی قرار
 ندور خورد و سسر مایه کردی کرم تنگدایه بودی ازین لاجرم
 بر تنگ دستی و روحی نیست که از خوب فرجام فرج شترت

یکے دست گیرم چندی درم
که چندست تاسن زندان درم
بچشم اندیش قدر چیز نبود
ولیکن بدش پیش نبود
بخصمان بندی فرستاد مرد
که ای نیکنامان آزاد سده
بدارید چند کف از دهنش
وگر میگزی و ضمان بر دهنش
فرانجا زندان در آمد که خسته
چو کجشک در بازید از قفس
چو باد صباران زمین سیر کرد
فرستند حاصله جو انهر در را
چو سحرگان راه زندان گفت
که مرغ از قفس رفته توان گفت
شدیم که در حبس چند بماند
زمانه نیا سود و شبها تحفت
نپندارست مال مردم خوری
بگفتا که ایان ای سبک نفس
یکه ناگوین دیدم از بند ریش
ندیدم نه یک و یک دهنش پسند
پس از آخر و شیکانایم بیرو
تن زنده دل خفته و زیر گل
دل زنده هرگز ننگ و دلاک
چو پیش آید تا زندان دری
نخورم بیکلگی مال کس
خلاصش ندیدم بجز بند خویش
من آسوده و ولیک پاس بند
ز سه زندگانی که دهنش خود
باز نماند زنده و موده دل
تن زنده دل که بمیر و چه پاک

حکایت در معنی احسان

یکه در میان سگ تشنه است بدون زخم و ضایع است

کلد و کور و آن پسندید کیش
 بخت میان بست و باز و کشا
 چو جل اندر ان بست و ستار و کیش
 سنگ نالان را و می آب داد
 خرد و پیغمبر از حال مرد
 الا اگر جفاکاری اندیشه کن
 که داور گستاخان او مشور کرد
 کرم پیشه گیر و وفا پیش کن
 کسے با سگ نیکوئی گم نکرد
 کجا گم شود و جیسر با نیکو سرو
 کرم کن بر آن کت بر آید و ست
 جهانان و تیر بر کس نیست
 گرت در بیان نباشد چه
 چراغ بنه و زیارتی
 بظن از زنجش کردن زنج
 نه چندانکه دنیا از دست نماند
 بر دهر کسے بار و خور و دور
 گرانسپاسی طبع پیش مرد
 تو با خلق نیکی کن ای شکیخت
 که فردا نگیرد و خدا را تو سخت
 اگر ز پا و آید تساند اسیر
 که افتادگان را بود و سنگیر
 باز از فرمان ده بر سر
 که باشد که افتد بفرمانده
 چو شکین و جاست بود و دام
 مکن زور بر مرد و ویش نام
 نصیحت شنو و مردم نیکو بین
 نباشد و بر حق و دل تمکین
 خداوند خرس زبان یکست
 که بر خوشی چین هر گران یکست
 بترسد که نصیحت سکین بود
 و زمان باز هم بر دل این نند
 بسازد و ستدا که افتاد سخت
 بس افتاد و ریاد و هر دخت
 دل بر بدستان نباید شکست
 سبدا که روزی شودی زیر دست

حکایت

بنالید و پیش از نصف سال بزن و غصه خداوند سال

نه دنیا را دوش سپید دل داناگ
 بر روز و شب براری از یزدان با ناگ
 دل سائل از جور او خون گرفت
 سر از غم برآورد و گفت ای شکفت
 تو نگر ترش رویه بار چه تراست
 لگمی نترسد ز تلخی خواست
 بقدرمود کویه نظر تا غلام
 بر اندیش بزاری چه بر تمام
 بنا کردن شکری و روزگار
 شنیدم که برگشت از روزگار
 بزرگیش سر در تپایی نهاد
 عطارد و قلم در سیاهی نهاد
 شقاوت برینه نشاندن چهر
 نیازش را کرد و نه بار گیر
 نشانیش قضا بر سر آفتوناک
 شمع جفت کینه دوست پاک
 سر پای حالش در گزشت
 غلامش بدست کس افتاد
 پدیدار میکنی آشفته حال
 توان دل دوست و روشن نهاد
 شبانه یک بیک بر پیش قدمیست
 چنان شاد بودی که مسکین بال
 بفرمود صاحب نظر بنده را
 ز سختی کشیدن قدمش است
 چون و یک بر دوش ز خوال بهره
 که خشنود کن مرد در مانده را
 چون و یک آمد بر جواب باز
 بر سید سالار فرخنده خو
 بر آرد و تیغ و شمشیر
 بگفت اندرونم بشوید بخت
 عیان کرد اشکش بیجا بعد از
 که ملوک و بوم اندر قیام
 که اشک ز جور که آمد برو
 بر احوال این بشوید بخت
 که عموک و بوم اندر قیام
 خداوند ملاک و اسباب بیم
 کند دست خواهش بدرها و روز
 چو کماه شد شمشیر از غر و تاز
 شتم کس از گردش و دوستیست
 بخندید و گفت ای سپهر جو نیست
 که بروی سر از کبر بر آسمان
 نه آن تنگ رویست با نازگان

من آئم کہ آن روزم از در بماند
بروز منش دو بر گیتی نشاند
نگہ کرو باز آسمان سوے من
فروخت گرد غم از دے من
خداے از بکمت بہ بند دورے
کشاید بفسل و کرم دیگرے
بسا مغلّس پینوا سیر شد
بسا کا منعم ز بر زیر شد

حکایت

یکے سیرت نیکردان شنو
اگر نیکردی دیا کیس نہ رہ
کہ شبلی ز حاقوت گندم فروش
بدہ پژوا نہان گندم مد و فل
نگہ کرد مورے در عسل دید
کہ سر گشتہ از ہر طرف چید و پید
ز رحمت برد شب نیارست نخت
بیاوے خود بازش آورد گفت
مروت نباشد کہ این مور ریش
پراگندہ گرداغم از جابے خویش
درون پراگندگان جمع دار
کہ جمعیت باشد از روزگار
چہ خوش گفت فردوسی پاک زاد
میا زار مورے کہ دانہ کش ست
سیاہ اندرون باشد و شکدل
فرن بر سہر نا توان دست زور
بخشید بر حال پروانہ شمع
گر فہم ز تو نا توان تربے ست
توانا تراز تو ہم آخر کسے ست

گفتار اندر جوانمردی و شمرہ آن

چون منش اسے پسر کا دمی زادہ صید
با حسان توان کرد و شتی نقد

مدد را با لطافت گردن به بند
 که نتوان بریدن به تنه این کند
 چو دشمن کرم بنید و لطف وجود
 نیاید در غربت از دور وجود
 مکن بد که بدی از یار نیک
 زوید ز تخم بدی یار نیک
 چو باد و ست دشوار گیر می تنگ
 نخواهد که بنید ز نقش و رنگ
 و گر خواجہ باد شمشان نیکو ست
 بے بر نیاید که دند دوست

حکایت در معنی صید کردن و لما با احسان

بره در یک پیشم آید جهان
 تنگ در پیش گو سفند دوان
 بدو گفتم این رسیانست و بند
 که می آرد به پست گو سپند
 سبک طوق و زنجیر انداز کرد
 چپ و راست پوسیدن آغاز کرد
 هر دو همچنان در پیش میدوید
 که چو خورده بود از کف مردوخید
 چو باز آمد از عیش بازی بجای
 مرا دید و گفت ای خداوند راس
 نه این رسیان می برد بافش
 که احسان کند سیت در گردش
 بلطفی که در دست پیل دمان
 بدان را نوازش کن لے نیکم
 بران مرو کند ست دندان یوز
 که مال از زبان بر پیشرش مرو

حکایت در ویش بار و ماه

یکے رو بے حید بیدست و پیل
 فرو ماند در صنع و لطیف خدا
 که چون زندگانی بسر می برد
 بدین دست و پا از کجای خور
 درین بود و ویش شورید و رنگ
 کشید و کشید و کشید و کشید

بماند آنچه بد و باه از شیر خورد	شغال نگوں بخت را شیر خورد
که روزی رسان قوت روزش داد	دگر روز با اتقای قفساد
شد و تکیه بر آئینه بنیده کرد	یقین مرور او دیده بیننده کرد
که روزی بخورد و ندان پیلان بزور	کزین پس بکنج نشینم چو پور
که بخشنده روزی فرستد ز غیب	ز خندان فرو برد چند سبکب
چو چکس رگ در تخوان باز پوست	نه بریگانه تیار خوروش نه دوست
ز دیوار محرابش آمد بگوشش	چو صبرش نماند از ضعیفی و هوش
سپندار خود را چو روباه مثل	بروشیر درنده باشی که دهل
چو روبه چید باشی بوا مانده سیر	چنان سحر کنی که تو مانده شیر
گرافت چو روبه سنگ از روی دست	چو شیران کراگردن فریاد است
نه بر فضل دیگران گوش کن	بچنگ آرو باد دیگران نوش کن
که سمیت بود در ترازوی خویش	بخورتا توانی بازوی خویش
مخنت خورد دست رنج کسان	چو مردان به رنج و راحت کسان
نه خود را بیگن که دستم بگیر	برو دست گیر که نصیحت پذیر
که خلق از وجودش را آسایش است	خدا را بر آن بنده بخشایش است
که دوان بهمانند که مغز پوست	کم و زدن آن سر که خفته در دست
که شکلی رساند بخلق خدا که	کسی نیک بیند هر ده سرا که

حکایت عابد خلیل

شما ساد و هر دو را فصل دهم	شینید که مردی است پاکیزه دهم
بر فیتیم قاصد و بیایه مره	من و چند سالک و عارفان دهم

سر و چشم هر یک بویید و دست	بنگین و عزت نشان داشت
زرش دیدم و زرب و شاکر دخت	و لعل و دشت چو لعل و دخت
خلق و لطف گرم و مرد بود	و یکدانش قوی هر بود
همه شب نبودش قرار و جمع	ز تبیع و تلیل و مار از جمع
سحر که میان بست و در باز کرد	همان لطف و دشینه آفا کرد
یکه بدله شیرین و خوش طبع بود	که با ما مسافر در آن ریح بود
مراد سه گفت با یقین و صفا	که در ویش با تو شنه افروخته به
بخدمت منده دست بر کفش من	مرانان ده و کفش بر سر بن
با پتار مردان سبق برده اند	نه شب زنده داران دل مژه اند
همی دیدم از پاسبان تبار	دل مرو که و چشم شب زنده دار
گرامت جو انخروی و نان و بیت	مقالات بیوده کسل تهیت
قیامت کس باشد اندر بهشت	که معنی طلب کرد و عوی بهشت
به معنی توان کرد و عوی دست	و دم به قدم تکیه گاه دست

حکایت حاتم طائی و صفت جو انخروی و

شعندم در ایام حاتم که بود	نجیل اندر شربا و پای پیچود و
صبا سرخه رعد بانگ او بهی	که برق میشی گرفته بهی
سجده شاله میر عیت بر کوه و دشت	تو گفتی مگر بر پیمان گذشت
یکه سیل رفتار با من نور و	که باد از پیش باز ماند بهی چو گر
گفتند مردان صاحب علوم	سخنهای حاتم سلطان به

که همتا او در کرم مرد نیست
 چو اسپش بجولان و نادر نیست
 بیابان نور و چو کشتی بر آب
 که بالای سیش نیرو غراب
 بدستور و ناچیزین گفت شاه
 که دعوی خجالت بود بیگانه
 من از حاتم آن اسپ تازی نژاد
 بخوهم گرا و مکرست کرد و داد
 یدانم که درویش شکوه مهیبت
 و گرو کند بانگ طل تمیست
 رسول خردست عالم بط
 روان کرد و در هر دو همراه و س
 زمین هره و ابر گریان برو
 صبا کرده بارد گر جان و رو
 بمنزله حاتم آمد و د
 بر آسود چون تشنه بر زنده رود
 ساطع بیفکند و اسپکشت
 بداسن شک و دشمنان زو بهشت
 شب آتجا بودند و روز و گر
 میگفت حاتم پیشان پست
 به گفت آنچه دالت صاحب خبر
 که اسب بهر و روید نیکنام
 ز حسرت بدنا می کند دست
 من آن یاد و قدر دل شتاب
 چو پیش از نیم نطقی پیام
 که دانستم از دست باران میل
 بر اسب شاد و خوش گروم کباب
 نبوسد و گرو و و را هم نبود
 نشاید شدن در چراگاه خیل
 هروت دیدیم در آئین خویش
 خراین اسب و ربار گاهم نبود
 که همان بخند و دل از فاقه رهش
 مرانام باید در آقیم فاشش
 و گرم کب نامور کو سباشش
 کسان دارم و داد و شیر کف و سپ
 طبیعت اخلاق نیکو کسب
 خیرش بروم از جوانمرد ط
 هزار آفرین کرد بر طبع و س
 ازین نصرت را بهر چنان
 ازین نصرت را بهر چنان

حکایت درآرمودن پادشاه

بین حاتم را با آزاد سودی

ندانم که گفت این حکایت بمن
 ز نام آردان گوشت دولت را بود
 توان گفت، اورا احباب کرم
 کے نام حاتم پرو سے پرشش
 کہ چند از مقالات آن باد بخ
 شنیدم کہ چشتی ملکانه ساخت
 در ذک حاتم کے باز کرد
 صد ہزار ہر سیر کینہ داشت
 کہ بہت حاتم در ایام سن
 بلا جہت راوی بنی بط گفت
 جواد خبر پیش باز آمد شش
 نکور سے داناو شیرین زبان
 کم کرد و تم خود دو پور شش خود
 نداشت سحر پور سے دست پرے
 گفتن نام شد باید تقسیم
 گفت دینی با من اندر بیان
 بمن در گفت ایچو انخو گوش
 کہ دوست فرماند ہے در بین
 کہ در گنج بخشی نطسہ شش بود
 کہ شش چو باران قشاندہم
 کہ در اندر قے از دور سرشش
 کہ ملک دارد نہ فرمان نہ گنج
 چو خاک اندران زیر خط نداشت
 اگر کس شش گفتن آغاز کرد
 سیرا بخوان خود شش بر گشت
 شش از نیکی شش نام سن
 بلشتن جی انخو را سپے گفت
 کہ دوست فرماند شش
 پنج شش پر دکان شش جهان
 بداند شش راول شش بود
 کہ نزدیک با چند روستا ہے
 کہ در شش نام ہے عظیم
 چو یاران کدل بلو شش بجان
 کہ نام چو انخو را پر وہ پشش

دین و مہاتم شناسی مگر
 شش پادشاهین خواست است
 گرمہ نائی بیا خواہد است
 بخت پیدہ بنا کہ ماتم ششم
 نباید کہ چنان بیج گرو سپید
 چو ماتم آزادگی سہ نہاد
 بجاک اندر افتاد و برپا جیت
 بیندخت شمشیر و کشت نسل
 کہ گرسن گلبه و جودت زخم
 و چشمش بوسید و در گرفت
 ملک و میان و دوا بر سر
 بگفتن بیا چہ داری چہ
 مگر بہ تمام اور سے ملک کردہ
 چو انور شہر از زمین بوسہ داد
 بہ گفتن ملک شہر آباد و خوش
 کہ ریاست مہاتم ناچہ سے
 چو انور صاحب سر و پیش
 سہ باد بگفتن و تو اکشت
 بگفتن و چو دید کہ ملک سے
 و ستاد داد و دہم
 سہادہ سہار گوی و ہند
 کہ فتنہ تمامت نیکو سیر
 تمام چہ کین و میان خواست
 ہمین چشم دارم و طاعت تو دوست
 سہانک جدا کن بخت تو ششم
 گزشتہ سہا بشوی نا پسد
 چو از سر آمد و خوش از نہادہ
 گشت خاک پسد و گہا دوست
 چو فرمانبران بہت کشت نسل
 نہ دہم کشتی مردان زخم
 و ناچہ ایلانی من بر گرفت
 بدانت ہا سہار سے نکرہ
 چہ سہار سہتی بقرا کہ ہر
 نیادہ دی از فتنہ ناسب نہرو
 ملک رشتا گفت و کین نہاد
 ازین و ہما سہ ماتم پیش
 ہنر نہ خوش و نفرو خوبہ سے
 ہمدانی فوق خود دید شش
 بشیر احسان و فضل بگشت
 شہتہ ناگفت بر آں سہ
 کہ سہت بر نام ماتم کم
 کہ سنی و آمانہ اش چہ ہنر نہ

حکایت و محتوای نام در روزگار پیغمبر علیہ السلام

شعیدم که طے در زمان رسول	نگردد نشو و ایمان قبول
بستاد لشکر سیر و نذیر	گرفتند از ایشان گروهی امیر
بفرمود کشتن و شمشیر کلین	که نایاک بود و ندان پاک بین
زیر کفایت من و شتر نامم	بخواهست ازین نام و حاکم
که من کن بجای من را به محرم	که اول اسم من بود اهل کرم
بفرمان چوبه پاک از باغی	کشادند بختش از دست و پای
در آن قوم باقی نماند هیچ	که رانیدند بفرمان بیدین
بفرمان و بشیر زن گفت زن	سزایز باطله گون زن
سزایز و بشیر زن باقی زمینند	پیش پایدار نام اندر کمنند
همی گفت گریان باخوان سطل	بسج رسول آمد آواز و سطل
بختید آن قوم و دیگر عطا	که هرگز نکرده اصل و گوهر خطا

حکایت و محتوای نام در روزگار پادشاه اسلام

در نگاه مستام یک پیر مرد	طلب و درم سنگ فایند کرد
ز روی خن و زبان زیاد درم خبر	که پیشش فرستاد شک
زن از خیمه گفت و بپوشید پیر بود	همان و درم حاجت پیر بود
شعید این سخن نام برد از سطل	بختید و گفت اے دلارام
گروه و در حاجت خوش نهاد	جواهری آل حاتم کجاست

چو حاتم آزاد سند سے دگر زور ان گیتی سیاه دگر
 ابو بکر صدیق کو دست فوال بندش بر وہان سوال
 رعیت پناہ دولت شاد باد بیعت سلمانی آباد باد
 سہافر دروین خاک فخر خدوم ز عدلت بر اقصی یونان و روم
 چو حاتم کہ گیتی فسد سے نبوے کس اند جہان نام ط
 شانداران اسود کتاب ترا ہم ثناء اندو ہم ثواب
 کہ حاتم بدان نام و آواز خواست ترا سنی و جدا برائے خداست
 تکلف بر درویش نیست وضیت یمن یک سخن بخت نیست
 کہ چنانکہ جدت بودی سر کن ز تو خیر ماند سدی سخن

حکایت در علم پادشاہان

یکے رانمے در گل اقتادہ بود سہو آتش خون مدول اقتادہ بود
 بیابان و باران و سہو مائیل فروختہ ظلمت با آفاق و بیل
 سہو شہد و بین خصم ثناء امداد تھا گفت و نفرین و دشنام داد
 دشمن بہت از زبان سخن دوست یہ سلطان کہ آن بوم ویران آوا
 قضا شاہ کشور یکے تاجہ سے پنچیر کہ بجزوگان و گو سے
 شہیدان سخا سے و جہاد صواب وہ بہترین بندہ و بہر باب
 نگہ کہ سالار اقصی ایم و پید کہ پریشہ ماجراے شہید
 ملک فرملین و چشم نگہ گشت کہ سوداے این بس مار بھیت
 بیگفت شاہ اقصی سخن زن کہ گدشت کس راند متون زن
 نگہ کہ سلطان مسائی مل پوشی و ہلا وید و خیر و حل

بخشید بر حال سگین سرد
 نرزش داد و اسب و قبا و سیتن
 یکه گفتش اسب پیر و پهل
 اگرین نبالیدم از درد و غیش
 بدی را بدی سهل باشد جزا
 اگر دی اسن را من سا

حکایت تو نگر فلد و درویش صاحب دل

شنیدم که مشرب از کبر است
 یکجہ فرو مانده نبشتند
 شنیدش یکجہ رو پیشد چشم
 فرو گفت و یکست بر خاک
 یکست اسب فلان ترک آزار کن
 بخلق و فروش گیان شید
 بر اسب و پیش نشن نهاده
 شب اگر گفتش قمار و چپک
 حکایت از سر و اندام و تن
 شنید این سخن و عجب سنگدل
 بگفت حکایت کن راے نه گفت
 که بر کت این طرح گیتی سرد
 تو کو تو نظاره ای دوست ما
 بر عین این در کس کرد و داد
 در خانه بیرون سالک است
 جگر گرم و آه از لب سید سرد
 بگفت چه در تابت آورد چشم
 جفا لکنان شش و سیر و س
 یکس شب بیرون قطار کن
 بمنزل واک و فروش و جان کشید
 بگفت از دست و شنائی و داد
 سحر و جادو بر کرد و نسیا پدید
 که بگوید و دید بر کرد و شش
 که گشت در و شش از و سنگدل
 که چون اهل شد بر تو بکار سخت
 بگفت و تنگ و شفت سرد
 که شغل گشتی بچند از جاے
 که روی تو بر و او و سردار

اگر بس بر خاک سندان زنی   بموی که پیش آیدت روشنی
کسانیکه پوشیده چشم دل اند   همانا کین تو بیا غافل اند
چو بر گشت دولت علامت شنید   سر انگشت حسرت بندگان گنید
که بشما ز من صید دامن تو شد   مرا بود دولت بنام تو شد
کسی چون بدست آورد جزو باز   فرو برد چون خوش دندان باز
اقتدار اندول داری خلق تا بر سن پال و لے

الا اگر طلب کار مسل دلی   ز خدمت کن یکسندان غافل
خوش و بدین جو کباب و حمام   که یک وقت رفت بهائے بام
چو هر گشت نیز نیاز افغانی   امیدت ناگه گریه کنی
وے هم بر آید چندین صفت   ز صد چه بیا آید یک برفت

حکایت دین مثنوی

یکه را پیر گمشت از راه   شبانگه گریه و دق ساقه
ز هر خمیر پیله هر شتافت   بتاریکی آن رو شنائی غایت
چو آمد بر سر دم کاروان   شنیدم که میگفت با ساربان
نمانی که چون راه بروی بدست   هر آنکس که پیش آمد هم دست
شلیخ بجان طالب هر کس اند   که باشد که تخته ببرد و بسند
برند از بر آئے و لے بارها   خورند از بر آئے گله خارها

حکایت مجددین مثنوی

ز تاج ملک زاده در سلخ   شبی لعل فستاد در سلخ

پدید گفتش اندر شب تیره و تنگ
 چه دانی که گوهر کرامت و سنگ
 همه تنگ گشتش و اندر پیر
 که لعل از میانش نباشد بر
 در او باش پاگان شور و رنگ
 همان جا - بخار یک لعل اندر سنگ
 بغرت بکش بار هر جا بی
 که ای قتی بسر وقت صاحب دلی
 که یمنی که چون یار دشمن کش است
 بخت و چو گل جامه ز دست خار
 که خون در دل قناری خند و تار
 غم جلوه خور و بولای یک
 مراعات صد کن بلیسی که
 گرت خاک پایان شوریده سر
 خیزد فقیه ز اندر نظر
 تو هرگز بین شان بختم پسند
 که درانی که صاحب لایت خود است
 که در معرفت بر کسانی است باز
 بسایح عیشان تلخی چنان
 که روزی گرت عقل و تیر است
 که روزی فرج با نماز شهر بند
 بسوزان رخسار گل اندر خریف
 که در است بر رو ایشان قرار
 که آید در حلقه دامن کسان
 که در روز بخت چو گرد پسند
 که در بهار ت نماید طریقت

حکایت پدیر عیال و سر زنده لا آبا

یک زهره خرم کردن داشت
 زرش بود و یار زهره دامن داشت
 نخورم که خاطر بیا سایدش
 ندانم که ز با بکار آیدش
 شب در در بند ز بود و نیم
 زرویم در بند مر و نیم
 بدانت روزی پس و کین
 که نمک بکار در روز زمین

ز خاکش برآورد و بر باد داد   شنیدم کہ سنگ در آنجا نهاد
 جوانمرد از ربقاے نکرده   بیکدشتش آمد بدیگر بخورد
 کزین کم زنی بود ناپاک رو   کلاہش ببازار و میزگرد
 نہادہ پدر چنگ در ناسے خویش   پسر چنگے و ناسے آور دیش
 پدر زارہ گریان ہمیشہ بخت   پسر بامدادان بخندید گفت
 زراز بہر خوردن بود اسے پدر   زہر ندادن چہ سنگ و چہ زر
 زراز سنگ خار ابرون آوردند   کہ بخشد و پوشند و آسان خوردند
 زرا اندر کھن مرد دنیا پرست   ہنوز اسے برادر یگانہ دست
 چور ز ندگانی بدی با عیال   گرت مرد خواہند ایشان مثال
 چو چشاندہ انگہ خورند و تو سیر   کہ از بام پنچہ گرا تھی زیر
 بخیل تو انگر بدینار و سیم   طلسمیت بالا سگنجہ مقیم
 ازان سالامی بماند زرش   کہ لرزد طلسمے چنین بر رش
 بنگ اہل ناگمان بشکنند   با سودگی گنج قیمت کنند
 پس از بردن و گرد کردن چو پو   بخوریش ازان کت خورد کرم گور
 سخناے سعدی شالست و ہند   بکار آیدت گر شوی کار بند
 در لیج ست ازین روئے ہرافتن   کزین روئے دولت توان فتن

حکایت احسان اندک و شمرہ آن بے نہایت

جوانے ہر انگے کرم کردہ بو   تناسے پیری برآوردہ بود
 بچرے گرفت آسمان ناگمش   فرستاد سلطان بکشن گمش
 تاشاگان بر در و کوے ہوام   تنگا پوسے ترکان چو شہرام

چو دید اهر آشوب در ویش پیر / جوان را بدست خلایق اسیر
 دلش بر جوانمرد مسکین نجست / کہ بارے دل آورده پوش بخت
 بر آهر و زاری کہ سلطان بدو / جهان ماند خو کے پسندیدہ بڑ
 بہم برسے سفود دست در یغ / شنیدند ترکان آہستہ تیغ
 بفریاد از ایشان برآمد خروش / تیا پختہ زنان بر سر و رو و دوش
 پیادہ بسر تا در بار گاہ / دویدند و بر تخت دیدند شاہ
 جوان از میان رفت و ہر دزد / بگرہ دل بر تخت سلطان اسیر
 ببولش پرسید و ہیبت نمود / کہ مرگ منت خواستن بر چوڑ
 چونیکست غم من و راستی / بد مرد و خیر چہ راستی
 بر آورد سپر و لاد ز بان / کہ اسے حلقہ و گمشدہ ملک جہا
 بقول و روئے کہ سلطان بدو / نمرودے و بیچارہ جان بہر
 ملک نہ بن حکایت چنان گفت / کہ چیزش بخت و دینے گفت
 درین جانب آفتان و خیزان ہوا / ہمیرفت بیچارہ ہر سو دوان
 یکے گفتش از چار سو سے قصاص / چہ کردی کہ آمد بجاست خلاص
 گوسش فرو گفت کاسہ ہمنند / بجائے دوا گئے رہیدم ز بند
 سیکے تخم در خاک لالہ ہی نہ / کہ روز فرو ماندگی بردہ
 جوے باز دارد بلا سے ورت / عصائے ندیدی کہ عوبے کہشت
 مدد ہفت درست آخرا از مدد طاقت / کہ بختائش و غیر دفع بلاست
 مدد و را نہ بینی درین بقعہ پائے / کہ بوبکر سعادت کشور کشائے
 بگیر اسے جہا تہو کے تو شاد / جہا نے کہ شادی برو سے تو باد
 کس از کس بدو تو بارے نہر / گلے در چمن چو قارے نہر

توئی سایہ لطیف حق بزمین پیمبر صفت رحمتہ العالمین
ترا قدر اگر کس نداند چہ غم شب قدر استعدائے نام

حکایت در معنی ثمرہ نیکوکاری

کسے دید صحرائے عشر خواب مس تفتہ سے زمین آفاق
ای بر فلک شد ز مردم خروش دماغ از تپش سے بر آہ بوش
یکے شخص ازین جلد در سایہ بگردن برانز قلد پیسرایہ
پرسید کا سے مجلس آیت ہو کہ بود اندرین مجلس پاست ہو
رزے و افتم برور فاد گفت بسایہ در شش نیکوئی بخت
درین وقت نو میدی آنکزدست گناہم زودادارہ اور بخواست
کہ یارب برین بندہ بختلایث کوه دیدہ ام و تے کسایث
چہ گفتیم چو حل کردم این دلدارا بشارت خدا و بود شیراز را
کہ آفاق در سایہ ہمیش کہم اند بر سمنہ بختش
ہفتیت مرد کرم باردار و زہ بگذری سپیدم کہم
حطب را اگر تیشہ برپے زند درخت برومند را کے زند
بے پایدار اسے درخت ہنر کہ ہم میدہ دار کے ہم ملیہ

گفتار اندر ہمیت ملوک و سیاست ملک

بگفتیم در باب احسان بے ولیکن نہ شرط است باہر کے
بلور مردم ازاد را خون مال کہ از مرغ بد کہم بیہی بل
کسے را کہ با خوا چہ تہنگ بہ شش چاہم ہی چو بہ سنگ

براند از بیجی که غار آورد درختی پیور که بار آورد
 کس را بدو مایه مستان که بر کستان سزدار و گران
 بجشای بر هر کجا غلط است که رحمت بر وجود بر غلط است
 جهان سوز را کشته بهتر چلای سیکه به در آتش که خلق بدای
 هر آنکه بر دزد رحمت کنی باز دے خود کاروان مینوی
 جفا پیشگان را بدو سزاد مسم برستم پیشه عدست و داد

گفتار در معنی احسان یا کسیکه سزاوار نباشد

شنیدم که مردے غم خاد خورد که ز بنور در سقف اولان کرد
 زنش گفت از جان چه خواهی کن که مسکین پریشان شوند از دامن
 بشد مرد نادان بر کار خویش گرفت یک روز زن را بتیش
 بیا دزد کان بوسه خانه مرد بران بخورد زن بسطی طرد کرد
 زن بخورد بر دو بام و کوسه همیکرد فریاد و میگفت شوے
 کن روے بر مرم لے زنش تو گفتی که ز بنور مسکین بگش
 کسے با بدان نیکوئی چون کند بدان را تحمل بدافزون کند
 چوندر سرے مینی آزار خلق بستمیر تیز شش بیازار خلق
 سنگ آخر که باشد که خوانش نهند بفرمے تا استخوانش دهند
 چه نیکو زدست این مثل پرده ستور لکدن گرانبار به
 اگر نیکو روی نماید عس نیار و شب خفتن از دزد کس
 نئے نیزه در علامت کارزار بقیت ترازیشکر صد هزار
 و هر کس سزاوار باشد بلال یکے مال خواهد یکے گوشمال

چو گر به نوازی کبوتر بر د
چو فر به کنی گرگ یوسف در د
بنای که محکم ندارد اساس
بلندش مکن در کنی زوهر اس

گفتار اندر پیش بینی و عاقبت اندیشی

چه خوش گفت بهرام چنانشین
چه بیکران تو سن زدهش بر زمین
دگر آس از گله باید گرفت
که گر سر کشد باز شاید گرفت
سر چشمت شاید گرفتن بسیل
چو پر شد نشاید گشتن به پیل
به بند و پیس و جگر آگاست
که سود ندارد چو پیلانچ است
چو گرگ غیث آمد در کس
بکش ورنه دل بر کن از گوسفند
از ابلیس هرگز نیاید سجود
نه از بدگهر نیکی کوئی در وجود
بداندیش را جانی فرصت ده
عده و دود و دود و شیشه به
نگو شاید این مار گشتن چوپ
چو سر زیر سنگ تو دار و کوب
قلم بهتر اورا بشمشیر دست
مهر که قانون بر می نهد
ترا می بدو قاتلش ده
گو ملک را این مهر بر می است
در مرغوانش که بدگرس است
سجده آور و قول سعدی بجای
که توفیر ملک است تدبیر و رای

باب سوم

حکایت در معنی قدم در دست مردان

تقدیر اسن و پیر از قاریاب
رسیدیم در خاک خنجره باب

مرا یک درم بود رواشتند	بکشتی و درویش بگذاشتند
سیاهان برانند کشتی چو دود	که آن ناخدا ناخدا ترس بود
مرا گریه آمد ز تیس جفت	بران گریه قهقهه بخندید و گفت
خجور غم پر لعلی من ای پر خرد	مرا آنکس آرد که کشتی برد
بگسترده سجاد بر روی آب	خیالست پنداشتم یا نجواب
زده بودیم دیده آنشب غفلت	نگد باد ادا نمین کرده گفت
عجب ماندی ای یار و رفقه ای	ترا کشتی آورد و ما را خدا ای
مرا ابل صورت بدین نگردند	که ابدال در آب و آتش روند
نطفه کن آتش ندارد دگر	نگهداروش ما در محسور
پس آنانکه درو جد مستغرقند	چنین دان که منظورین الحق اند
نگهدار و از تاب آتش غلیل	چو تابوت موسی از غرقاب نیل
چو کوه بدست شاور پرست	نترسد و گرد جله پناورست
توبه روی دریا قدم چون نی	چو مردان که بر خشک ترواسنی

گفتار اندر معنی فحای موجودات با کبرای یاری خواهم

ره عقل جز نبیج بر پیج نیست	بر مار فان جز خدا هیچ نیست
توان گفتن این باحقان تناس	و لے خرده گیرند اهل قیاس
که پس آسمان و زمین چیستند	بنی آدم و دام و دود چیستند
پسندیده پرسیدی لے بودند	بگویم اگر آید جوابت پسند
که هاسون دریا و کوه و فلک	پری و آدمی را و دیو و ملک
همه هر چه هستند از ان گستر اند	که باستیش نام هستی میرند

غلیم ست پیش تو دریا موج   بلند ست گردون گردان باوج
 ولے اہل صورت کجا پے بند   کہ ارباب معنی بجلی و برقع
 کہ گرا آفتاب ست یکذر نیست   و گرفت دریا ست یک قطر نیست
 چو سلطان عزت علم پر کشد   جهان سنجیب عدم در کشد

حکایت و ہفتان در لشکر سلطان

رئیس دہے با پھر دہے   گزشتند بر قلب شائشے
 پسر چادشان دیو چرخ و تر   قباہی اطلس کمرای زہ
 یلان کماندار پنجپن زن   غلامان ترکش کش قیر زن
 سیکہ در ہر فل پر نیانی قباہ   سیکہ بر سرش خسروانی کلاہ
 پسرکان بہہ شوکت و پایہ دید   پدر با بغایت منہ و پایہ دید
 کہ حالش بگروید و رنگش برخت   ز جمیت بہ پیو نہ و رنگش برخت
 پسرش آثر بزرگ دہی   بسر داری از سیر زگان ہی
 چہ بود کہ سیریدی از جان امید   بلرزیدی از باد شایہ چہ امید
 بے گفت سالار و فرماندہم   ولے تو تم ہست تاورد ہم
 بزرگان از ان ہشتا بودہ اند   کہ در بار گاہ ملک بودہ اند
 تو اسے خیر پہچان و روی   کہ بر خوشن منہ ہی ہنی
 گفتند حرفے زبان آوران   کہ سعدی نگویہ مثلہ بران

حکایت کرم شب تاب

مگر دیدہ پاشی کہ در باغ و راغ   بتا بہ شب کہ چون چراغ

یکے گفتش ای مرغک شب فروز   چه بودت که دیگر نیائی بروز
 به بین کاشین که یک خاک زاد   جواب از سر و شانی چه داد
 که من روز و شب غریبم اینم   و لے پیش غور شید پیدا نیم

حکایت دشتمند یاناک سعیدین زنگی غفر الله له

شما گداز بر سوز زنگی که   که بر تریش باد رحمت به
 درم داد و تشریف بذا گفتش   بمقدار خود منزلت بیا گفتش
 چو الله و بس دید بر نقش زر   بشوید و بر کند خلعت زبر
 ز سوزش چنان شعله جان گرفت   که بر جبهت در راه بیابان گرفت
 یکے گفتش از بهنیشان دشت   چو دیدی که حالت و گز که دشت
 تو اول زمین بوسه لوی سدها   نهایت آخزون پشت پاه
 بخندید کاول زیم و امید   همی لرزه بر تن فدا دم چو پید
 باغ و تمکین الله و بس   نه چیزم چشم اندر آمد کس

باب ششم در قناعت

خدا را نداشت و طاعت نکرد   که بر بخت و روزی قناعت نکرد
 قناعت تو نکرد کسند مرورا   خبر کن حریص جهان گدورا
 سکه سبزه است آوار چلی ثبات   که بر سنگ گردان برود ثبات
 مهر و تن از مردای و بستی   که او را چو می پرویی می کشی
 خردمند مردم به سر بردارد   که تن پروان از بهر لاف دارد
 یکے خبر بتا آدمی گوش کرد   که اول سنگ نفس خاموش کرد

خور و خواب تنها طریق دست
 تنگ نیک بختی که در گوشه
 بر آنان شد تهر حق آشکار
 ولیکن جو ظلمت ندادند نور
 تو خود را از آن در چه انداختی
 بر اوج فلک چون پرده باز
 اگرش دامن از چنگ شهوتها
 بکم کردن از عادت خویش خود
 کجا سیر وحشی بس در ملک
 نخت آدمی سیرت پیشه کن
 تو بر که تو سینه بر کم
 که گر پالنگ از گفت و گشت
 با ندازه خور تا و اگر مردی
 درون جانی فرست و تو نفس
 کجا زگر گنج که اسرار از
 ندادند تن پروران آگهی
 دو چشم و شکم برنگرد هیچ
 چو دوزخ که سیرش کنند از دقت
 هیچ میرود عیسی از لاغری
 بدین استند و مایه نیا خمر
 مگر می ندانی که در او دام

برین بودن آئین با خرد دست
 بدست آرد از معرفت توشه
 نکردند باطل بر و خستیار
 چه دیدار دیوش چه رخسار
 که چه را زره باز نشناختی
 که در شهرش بسته سنگ از
 کنی رفت تا سدره المنتهی
 توان خویشتن را ملک خویش کرد
 نشاید پر نیا از ثمری تا فلک
 پس انگه ملک خوئی اندیشه کن
 نگر تا نه چید ز حکم تو سر
 تن خویشتن کشت و خون توخت
 چنین پر شکم آدمی یافتم
 و پنداری از بهر ناست و بس
 بسختی نفس میکشد با دواز
 که پر معده باشند حرکت نمی
 تنی بهترین رود و هیچ
 دگر بانگ بر زو که بل من مزید
 تو در بند آئی که حسد پروری
 جو تر با بنجیل عیسی خسته
 نینداخت جو خمر من خوردن بام

پینگے گزہ دن کشید و خوش   بدام افتد از بزم خند و جوش
چو موش آنگه مان و نیزش خوری   پاشش در افق و تیرش خوری

باب سیم در تربیت

سخن در صلاحیت و تدبیر و خست   نه در پد و میدان و چوگان و گشت
چه بادشمن نفس هم حسنه   چه در بند بیگار بے گانه
عنان باز بچان نفس از حرام   بمر دی ز رستم گدشتند و سام
کس از چو تنود دشمن ندارد غم   که با خویشتن بر نیایی هم
تو خود را چو کودک ادب کن بچوب   بگر زگران مغر و مردم مکوب
و جهود تو شهریت بر نیک و بد   تو سلطان و ستور دانا خود
ہمانا کہ دونان گردن شہراز   درین شہر کبرند سودا سواد
رضا و دروغ نیک نامان حشر   ہوا و ہوسس ہیز و کیسہ بجز
چو سلطان عنایت کند بآبدان   کجا ماند آسایشن خردان
ترا شہوت و حرص و کین و حسد   چو خون در رگانش و جان در جسد
گر این دشمنان تربیت یافتند   سر از حکم و راست تو بر نافتند
ہوا و ہوسس انما بدست تیر   چو بیند سپہ بچہ عقل تیز
نہ بینی کہ شب و زدا و باشش   نگردد با یکہ گرد و شمس
بسیے کہ دشمن سپاست نکو   ہم از دست دشمن ریاست نکو
نخا ہم درین نوع گفتن بسی   کہ حرف بس ارکار بند و کسہ

حکایت

بد اند حق مردم نیک بود
که بد مرد را خشم خود می گشتی
نگولے جوانمزد صاحب خرد
وگر نیک مرد ست بد می گشتی
ترا هر که گوید فلان کس بدست
که فعل فلان را بایده بیان
وزین فعل بدے ترا به بیان
اگر راست گوئی سخن هم پدی
بید گفتن خلق چون دم زدی

حکایت

زبان کرد شخصے بغیبت وراز
که یاد کسان پیش من بد کن
یدو گفت داننده سہم فراز
مرا بد گسان در حق خود مکن
اگرستم ز تمکین او کم بود
نخواهد بجایه توانمزد و سنده

حکایت

کے گفت بندہ اشتم بلبست
بدو گفتم اسے یار آشفتم بپوش
کہ دروچی صبا مان ترا بغیبت
شگفت آمدین داستانم بپوش
بہار اشی در چہہ بینی ہی
کہ بغیبتش مرتبت می نمی
میںے گفت وزوان ہنور کنند
بہار اشی در چہہ بینی ہی
کہ دروچی صبا مان ترا بغیبت
شگفت آمدین داستانم بپوش
بہار اشی در چہہ بینی ہی
کہ بغیبتش مرتبت می نمی
میںے گفت وزوان ہنور کنند
بہار اشی در چہہ بینی ہی

باب هشتم در شکر حکایت

جوانی سر از اسباب و بتافت	دل در دمندهش چو آذر بتافت
چو بچاره شد پیشش آرد و ممد	که ایست مهر خواش و موش و مد
نه گریان در مانده بودی و خرد	که شهاب ز دست تو خوابم نبرد
در ممد نیر وے حالت نبود	مگس را ندان از خود محالیت نبود
تو آئی کز آن یک مگس رنج	که امروز سالار سر پنج
بجائے شوی باز در قعر گور	که نتوانی از خویشین و قلع مور
و گردیده چون بر فروز چراغ	چو کرم کھد خور و پیس و ماغ
چو پوشیده چشمی نه بینی که راه	نداندهی وقت رفیق ز پناه
گوگر شکر کردی که بادیده	و گرنه تو هم چشم پوشیده
معلم نیا مویخت فهم و راسی	سرسشت این صفت در وجودت قدسی
گرت گنج کردی دل تنی پوش	حق عین باطل بودی گپوش

گفتار اندر صنع یاری و ترک کسب خلقت انسان

به بین تا که انگشت از چو بند	با قلم سس صنع و در هم فکند
پس آشفته گلی باشت و ابلهی	که انگشت بر حزن صنعش مین
تا مل کن از بهر ز قمار مرد	که چند آتخوان پی زد و وصل کرد
کیسه گردش که بزانو نه پاسب	نشانیدم بر برگ رفتن ز جاس
از آن مجرده بر آدمی سخت نیست	که در صلب و مهره یک سخت نیست

دو صد مهره در یک گرا ساخت است	که گل مهره چو تو بر داشت است
رگت بر تمنت است پنداره خوس	نیش در و سیصد و شصت چوس
بصره سر و فکر و راه و تمیز	جوارح بدل دل بدانش عزیز
بر نام پروے اندر افتاده خوار	تو چون الف بر قد ماسوار
نگون کرد ایشان سر زهر خور	تو آری بغرت خورش پیش سر
نزیب ترا پانچین سروری	که سر جز بطاعت فرو آوری
لیکن بدین صورت و پذیر	فرست مشو صورت خوب گیر
ره راست باید نه بالاسد است	که کافر هم از روست صورت چوست
ترا آنکه چشم و دهن داد و گوش	اگر عاقلی در خلاش مکوش
گرفتم که دشمن نموبی بنگ	مکن بارے از جمل باد و ست جنگ
خردمند طبعان منت شناس	بدوزند نعمت بخی سپاس

گفتار اندر نظر در صنع باری تعالی

شب از بهر آسایش است در روز	مهر و شن و مهر گیتی مندوز
پیر از بر لبه آفرایش وار	همی گستر اندیا طهار
اگر باد و برشت و باران دین	و گر رعد چو گان ز ند برق تیغ
بسه کار داران مسریان برند	که تخم تو در خاک می پرورند
و گرتنه نانی رنجی مجوش	که ستار طر آب آرد و دوش
ز خاک آفریند ز گوی و طعام	تماشا که دیده و شن و کام
عسل و ادت از نخل و من از هوا	رطب و ادت از نخل و نخل از هوا
همه مخلوقات بخاند دست	ز چیرت که خلق چنین کس نیست

غور و ماه و پروین براسے تواند
 ز غارت گل آورد دوازده مرگ
 بدست خود چشم و لہر و گاشت
 توانا لکن نازنین پرورد
 بقان گفت باید نفس بخش
 خدا یا دلم خون شد و دیده پیش
 گویم دو دو دلم و مورد سبک
 هنوزت سپاس اند که گفته اند
 برو سحر یا سحر و دفتر بشو
 قنادیل سقعت سراسے تواند
 ز راز کان و برگ تراز چو خشک
 کہ محرم با غیار توان گذشت
 بالوان انہست چسین پردو
 کہ فکرش ز کار ز بانیش
 کہ می بینم انماست از آفتیش
 کہ فوج طاعتک بر اوین خاک
 ز بیور ہزاران سیکے گفته اند
 براسے کہ پایان ندارد و پوسے

گفتار در سابقہ حکم ازل و توفیق خیر

نخست او ارادت بدل در نہاد
 گر از حق نہ توفیق خیرے بود
 دبان را چہ بینی کہ اقرار داد
 دو معرفت دیدہ آدمیست
 کیست فہم بودی قشیب و فراز
 سر آمد دست اعدام و وجود
 و اگر سبکہ از دست جو و آمدے
 بکلکت زبان داد و گوش آفرید
 اگر نہ بیان قصہ داشتے
 و اگر یعنی سخی با سوس گوش
 پس این بندہ بر آستان سر نہاد
 کہ از بندہ خیرے بغیرے بود
 بدین تازیان را کہ گفتار داد
 کہ بکشادہ بر آسمان و نیست
 گر این در نکردی بدے تو باز
 درین جود و بہاد و روے جود
 محالست کہ سر سجود آمدے
 کہ باشند صندوق دل پاکاید
 کس از سحر دل کے خبر داشتے
 خبرے رسیدے سلطان ہوش

مر الفنا شیخین تواننده داد ترا سمع اود تراک داننده داد
 دام این دو چون عاجیان بودند ز سلطان به سلطان خبر می برند
 چه اندیشی از خود که قلم ناکوست ازان در نگه کن که نقد پیراست
 بر دلوستان بان با ازان شاه به خفنه شمره هم زبستان شاه

باب نهم در توبه

برای آنکه عمرت بهفتاد رفت مگر خفته بودی که بر باد رفت
 همه برگ بودن همی ساختی به تند پیر رفتن نیرداختی
 قیامت که بازار مینوهند منازل با حال نیکو دهند
 بیصاحت بچند آنکه آمدی بری دگر مطلق شرمساری بری
 که بازار چند آنکه آگسده تر تمید سست را دل پر آگده تر
 ز بجه درم غنغ اگر کم شود دولت ریش سپنج شرم خود
 چو پنجاه سال برون شد دوست غنیمت شمر پنجاه سال دوست
 اگر مرده بسکین زبان داشتی بفر یاد داری فغان داشتی
 که اسد زنده چون هست مکان لب از ذکر چون مرده بر دم خفت
 چو مارا بغفلت بشد روزگار تو بار سس و سس پند فرستاد

حکایت

کن سلسله آمد بنزد طبیب و نالیدنش تا بمقدم قریب
 که دستم برگ بر نه ای نیک را که پا یم همی جز قیاد را چسب
 بدان مامد این قاصد غفتم که گوئی بگل در فرد رفت ام

بدو گفت دست از جهان بگسل   که پایم قیامت برآید ز گل
 اگر در جوانی زدی دست چاک   در ایام پیری بهش باش و آس
 چمدوران عمر از چهل برگشت   مزن دست و پاکبت از سرگشت
 نشاط آنکه از من رمیدن گرفت   که شامم سپیده و میدان گرفت
 پیاید بوس کردن از سر بد   که دوبر بوس بازی آید به
 بسبزی کجا تازه گر دودلم   که سبزی بخوابد و سپید از کلم
 تفرج کنان در هوا و بوس   که سفتیم بر خاک بیدار کس
 کسانیکه دیگر بغیب اندرند   پیایند و بر خاک ناگه زرد
 درینا که فصل جوانی رفت   بهو و لعب زندگانی رفت
 درینا چنان روح بهندان   که گزشت بر پا چو برق میان
 ز سودای آن پوشم و این خشم   نبرد ختم تا ختم وین خورم
 درینا که مشغول باطل شدیم   ز حق دور ماندیم و غافل شدیم
 چه خوش گفت باکو و کاس و گار   که کار سنکر دیم و خند و گار

گفتار اندر غنیمت شمردن قوت جوانی پیش از ضعف پیری

جوانان را طاعت امروز گیر   که فردا جوانی نیاید ز پیر
 فراغ دلت هست و نیر و ستن   چو میدان فراغ ست که بخت
 من این روز را قدر نشناختم   بدانستم اکنون که در با ختم
 قضا ره ز گارسه من در بود   که هر روز گارسه من شستند بود
 چاکوشش کش پیر خرد را بد   تو مهر و که بر باد پاس سوار
 شکسته قبح که یزدند چست   نهاده و نخواهد به پاس در ست

بگیتی بترزین نباشد بدی
 مرا شرمساری ز دره تو بس
 جفا بردن از دست همچون خودی
 و اگر شرمسارم مکن پیش کس
 سپهرم بود کستیرین پای
 تو بردار تا کس ننهد از دم
 اگر تاج بخشی سدا فرازم

حکایت

تنهر می بلرز و چو یاد آورم
 که میگفت با حق بزاری بسته
 سناجات شد ریدنه در حرم
 مینگین که دستم نگیرد کس
 ندارد بجز آستانه سرم
 فند و مانده بالنفس امانیم
 که عقلش تواند گرفت عنان
 نهر و پلنگان نیاید ز سور
 وزین دشنام نپاسیده
 باوصاف بمثل و مانندیت
 بد لون یرب علیه السلام
 که مرد و غار شمارند زن
 بصدق جوانان نواخته
 زنگ و گشتن بفرار و رس
 که بطاعتان را شفاعت کنند
 و گرفتار رفت محذور و رده
 و شرم گنه دیده بر پشت پا
 تنهر می بلرز و چو یاد آورم
 که میگفت با حق بزاری بسته
 بلطفم بخوان یا بران از درم
 تو دانی که مسکین چه چاره ایم
 نمی تازد این نفس کشتن جان
 که بالنفس شیطان بر آید زور
 بگردان راحت که راه بسته
 خدا یا بذات خداوندیت
 بلبیک حجاج بیت الاحرام
 بگبیر مردان ششینون
 بطامات پیران اراسته
 که مارا ویرین در طریک نفس
 امیدست از آنانکه طاعت کنند
 پاکان که کمال ایشم دور دار
 به پیران پشت از عبادت دقا

که چشمم زنده سعادتمی بند
 چراغ یقینم مندر اراه دار
 بگردان ز نادیدنی دیده ام
 من آن در دام در هوا می نویسم
 ز خورشید لطف شمع به هم
 بدی را نگه کن که بهتر کس است
 مرا اگر بگیری با انصاف و داد
 خدایا بدست سحران از دهم
 و در از جل غائب شدم روز چند
 چه عذر آرم از تنگ تر دامن
 فقیرم بجزرم گناه هم گیر
 چرا باید از ضعف مالکم گریست
 خدایا بغضت شکستم عهد
 چه بر خیزد از دست و تدبیر ما
 همه هر چه کردم تو بر هم زدی
 نه من سر ز حکمت بدی بر هم

ز با هم بوقت شهادت می بند
 ز بد کردنم دست کوتاه دار
 مده دست بر ناپسندیده ام
 وجود و عدم در غلام یک نیست
 که جز در شفاعت نه بیند کسم
 گذار از شاه التماس پس است
 بنالم که عفو من نه این وعده داد
 که صورت نه بند دور دیگرم
 کنون کا دم در برویم می بند
 مگر عجز پیش آورم کای غنی
 غنی را تر حسم بود بر فقیر
 اگر من ضعیفم نیایم تو نیست
 چه زود آورده با قضا دست عهد
 همین نکته بس خدای تقصیر
 چه قوت کند با خدا که خودی
 که حکمت چنین میسر بود بر هم

تمام شد

در طبع ژرف و جلی پس با تمام چنانند علین مقرر شد

CHAPTER VIII.

- سپر پنجه Strong.
 پند Fat ; grease.
 نحل Honey.
 زمين ' Short of ' زمين
 سلطان هوش Here, heart.
 دراک Grasping keenly.

CHAPTER IX.

- برگ Provision.
 ميمنه Paradise.
 دست و پا زدن To make great efforts.
 سپيده Means whiteness of the hair.
 تفرج گناي Enjoying the sight.
 فصل Means the full span of life.
 روح بادر Exhilarating.
 برفي يمان A sure indication of rain.
 فراغ To be free.
 در با ختم Left.
 بچاک دست در مايد For prayers.
 دقتر Paper etc. for writing.
 خداوند Same as خداوند.
 اوالعزم High spirited—firm in faith.
 يکسر نشستن To keep aloof.
 عنصري Was a poet in the time of Sultan Mahomed Ghazi.

CHAPTER X.

- مناجات Prayer.
 ليک ' Here am I ' utter by pilgrims of Mecca when proceeding towards the shrine.
 شيرب Another name for Medina.
 مدفون شرب The Prophet.
 شهادت Uttering the phrase شهد الله الا الله و محمد رسول الله

CHAPTER III.

فاریاب A city.

سپاهان Sailors ; the inhabitants of the western states are dark-complexioned.

نا خدا Short of خدا.

پیر فاریابی Ref. to جفت.

اهل صورت Worldly wise.

ابدال God's people or ministers, 70 in number.

وجد Ecstasy of the soul.

تودامن Sinful.

پیچ پیچ Maze ; zigzag—opposite of راست.

اهل قیاس Philosophers.

سالمانی عزت God.

قیاء The final ء is superfluous.

ترکش کش Here, handsome.

پیغره Cavity ; hollow.

راغ Expanse.

2

CHAPTER VI.

سدرةالمنتهی A tree on the 7th heaven, the seat of Gabriel.

دقیق Fuel.

هل A particle of interrogation—the Phrase means ' If there is anything yet.'

عیسی Here, the soul or the higher self.

خر Means the body.

انجیل The Bible.

CHAPTER VII.

سام Father of زال father of Rustum.

حر Free.

حرفه A little mention.

پوستین Fault-finding.

زم زدن to be forward.

تام Short of تام.

جلیب Jolly.

نظامیه Name of a school in Bagdad.

اوراز Allowance.

تلقین Instruction.

تکرار Repetition.

شورزیده Wild with surprise.

شد Reduced to a skeleton.

تلاوت To utter لا اله الا الله.

بذاته Same as لطیفه.

تصنیف To cross off.

حاتم Well-known for his generosity, was the son of Abdullah.

نیسان Name of a month of the rainy season.

ممتا Equal.

زنده رود A stream in Ispahan.

صاحب جز The Prophet.

مزید Sage.

دندل Name of a camel on which Ali used to ride.

ماء Appellation of Hatim's clan.

باد سبغ Vain.

بر پاهای حبستن To be in the excess of mirth.

بشیر دندیز Giver of good news and creating panic ; these are the attributes of the Prophet.

بیذریغ Withoutunction.

احسن الی من اسأ Do good to one who has done evil to thee.

پوشیده چشم Blind.

دیده باز کرد. ع. ع. دیده بر کرد.

حمام Arab pigeon.

راحله An animal that carries load ; camel.

ساروان Camel driver.

مناخ the place where a camel sits.

الغ A particle denoting ' place.'

تأخ عیش An indigent wretch.

دامن کشای Strutting.

زیره Courage or hardihood.

چشمه‌ار Something which cures the eyesore or dispels the effects of an evil eye.

نوح Grandson of Adam. He was up to his waist in water at the time of Nooh's storm. He pulled out a mountain to kill the army of Moses. By God's order Hud hud pierced a hole into it and the mountain formed a millstone round his neck. Moses hit him with his rod on the ankle and he was dead.

شب قدر The most auspicious of all nights when prayers are readily accepted.

خشک Dry wood.

لاذ Hornet's nest.

پیرایه Ref. to Firdausi.

- زبان دان Poet.
 صاحب دل Bold.
 درگد فرور ماند Was helpless.
 دانگ Quarter rupee.
 لایه مرف In grammar, a word that cannot be inflected.
 در در نزد حلقه Did not knock at the door that it might be opened.
 زین نهادن To get the upper hand.
 ابرزید An expert in chess.
 وزیر Vizier (chess).
 یکباره At once.
 باده دوست Spendthrift.
 خرمن سوختن To ruin one's self.
 دیو سفید A demon whom Rustum put to death in Mazandaran.
 بی هیچ Destitute.
 بانو Mistress of the house.
 برف بکف Spend.
 رگ غشفت Got unnerved.
 مناع One who prevents too much.
 چار فروش گندم نما Hypocrite.
 مشتری Buyer.
 گرم زور Energetic ; clever.
 هائیک Messenger of heaven.
 نزل Light refreshments.
 الف Thousand.
 در رزق زدن To search one's livelihood.
 صائم الدهر One who always observes fast.
 تنگ مایه Having scanty means.
 هه An interjection of admiration.
 دل زنده One who is constantly alive to the presence of God.—Opp. to
 دل مرده
 رمتی Remnant of life.
 قنطار Here, plenty.
 دست رنج Manual labour.
 خوشت چین Beggar.
 طیره Wrath.
 کرتک نظر Miser.
 زحیر Reproof.
 منشی خاک عطار Also called
 قلم در سیاهی نهادن To strike out a thing.
 بارگیر Conveyance ; a collective term.
 شبلی Name of a dervish.

- لعبت Child's play.
 جوزا One of the signs of the zodiac ; twine.
 سقمونیا Name of a medicine.
 پروریزن Scene.
 خاتم Last moment.
 مشمشان Same as پهلوان.
 تره Vegetables.
 پرستین Kind of dress.
 عظام Bone.
 خسک A three cornered hook thrown in the path of the enemy.
 اسفندیار Name of king killed by Rustum.
 قلب Centre of an army ; also heart.
 مقر Place of refuge.
 از هم دست دادن To be lost or scattered.
 میخ Cloud.
 زین A weapon.
 دست به تیغ بزدل To prepare for a fight.
 پیران بسیارن Experienced old men.
 در جنگ پشت دیدن To fly from the battlefield.
 گرگین Name of a giant of Iran.
 در دایره چنگال i. e. hand.
 غنیمت Spoil.
 قلم و تیغ در زدن To practice with the pen and the sword.
 نیرک Vanguard of an army.
 ناتا دست Helpless.
 مغفر Helmet.
 جان بردن To be safe.
 ماقوم Throat pipe.
 همباز Same as ایناز partner.
 بهمن Name of Asfandayar's son.
 همت خواستن To crave the assistance of.
 فریدون A king who killed Zuhak.
 از پیش برد Was the first to attack.

 CHAPTER II.

- صدر Lord.
 خجند A town in Mavara-ul-nahar.
 ابن السبیل Traveller.
 نعم Yes.
 از پرست Fire-worshipper.
 سرورشی Angel ; here, Gabriel.
 تفسیر Interpretation.

تک Top.

کرمان Name of a territory.

دب Brute.

دباب Beast.

گردد بررب To prevail.

نیک معتبر Good.

گز A plant that thrives on the bank of rivers.

زقوم A thorny plant.

شجر زبره A kind of tree.

حجاج بن يوسف ه. ع. حجاج بن يوسف Was a nobleman and a tyrant.

روز پسین Day of judgment.

پاک اندرون Here means Darvish.

سودا Madness.

دست افشاندی Got out of temper. . .

نعلمش بیندازد It was the custom in ancient days that when an execution was ordered the floor was covered with dust so that it might not be stained with blood.

بسر افتادن To come to naught ; to end.

درک A kind of needle having a sharp point at either end.

پیندن Foot (chess).

مبارک دم True and sincere.

رخصت To stand once in prayer.

دامن افشاندن To abandon ; to give up.

زیر لب گفتن To whisper softly.

هفت پرده A constellation of seven stars.

الوند A mountain.

مبارک حضور Of handsome appearance.

البر سالک Name of king.

اماج کلا Target.

سبک سیم Swift-footed

مدا Means lord or master.

عور Name of a city.

نیمارنش One who is in suffering.

ارزار pl. of درز sin.

نیرک Same as جاسوس spy.

موج لشکر Exasperation of the army.

مقابل Opposite of مقابل.

خلعت To supply the place of.

هارون Son of Haroon Rashid, one of the Khulafai Abbasi.

عقاب A kind of fruit, red in colour.

قوس قزح Rainbow.

- شوریده Insane ; mad.
 کنگه Name of a well-known king of Shiraz.
 زنگی Name of Abu Bakra Bin Saad who was the patron of Saadi.
 برده Surpassed ; excell'd.
 درویشان Truth-teller.
 دلق Same as دُرُق the 'dress of a ' faqir.'
 طامات Nonsense talk ; trifles.
 برعقاب Opposite of پائین.
 دست پانص Got the upper hand.
 عجم All else beyond Arabia.
 پانهاز True lover.
 بر مساجدی Superiority.
 بر تافتن To injure.
 خیره کش Despot ; one who oppressed the weak.
 پس چرخه Behind his back,
 تدائید الف is بها.
 زرع Here, vegetation.
 نخل Date palm.
 خرشید Dried up.
 بر آید بهیج Will slight thee.
 شخ Short of شخ.
 ملع Locust.
 درماندگی Helpless position.
 تقیه One versed in the Scriptural lore.
 مضعص Polluted.
 بوالهرس Greedy ; avaricious.
 رنجور Ill ; unwell.
 راسانده Lagging behind.
 بارکش Sorrowful,
 مظالم Pl. of مظالم Sins.
 بر شکم بسته سنگ Owing to hunger
 کتاب معجزه Al Quran.
 عام Common people.
 شروله Mustard.
 باختر East and West.
 بهکم نظر Same as بهکم نظر.
 جیش Army.
 رعد Sound of lightning.
 نریز Artful.
 کون For کون universe.
 آینه Is the آینه of آینه
 دجله River-bank.

- رگ زب Surgeon.
 خانے Fountain or spring.
 ایثار Sacrifice.
 اے The ' alif ' is زاید (superfluous).
 قری Religious verdict.
 الا An interjection of warning cf. alack !
 حصار Fort or fastness.
 دستبرد Forcible possession.
 کث و تار Kith and kin.
 حیف بر خویش کردن To repent of one's folly.
 طغی The ک is the sign of نصیب cf. مردک.
 تمارل To exercise tyranny.
 ابرج Opposite of استر.
 چله Sheer.
 آرزو Desire ; want.
 دهقان Same as روستا.
 باج Tribute exacted by the sovereign from his subordinate chiefs.
 از پا افتادن To fail ; to be reduced to a helpless position.
 مسام Pl. of مسم root of the hair.
 جمشید A well-known king of Ajam.
 دم زدن To take rest.
 پیرامون Near about.
 دارا King of Iran who was killed by his own soldiers in Alexander's campaign.
 گله Flock ; herd.
 نعلق Arrow.
 کیس Of. case.
 مرغزار Lawn.
 مرعی Pasture.
 حفر Opposite of سقر.
 کیوان Saturn on the seventh heaven.
 خبیب Happy.
 عبدالعزیز A king famous for his justice.
 جرم Pl. اجرام Body.
 قمارا By chance.
 بدر Full moon.
 سیما Front or forehead.
 هلال New moon.
 تاراج Plunder.
 دمع Tear.
 دیرباز Long.

(S. 1.)

رود نام Name of a city.

مگرگ Proverbial expression.

اگر بیگسواره If thou art alone without any one to look after paddle they own cause.

طریقت To purify the inner self by devotion.

نزع Last moments.

خسرو Name of Hurmuz's son who fell in love with Sheerin.

شیرزیه Name of Khusro's son.

شمشیر A compound word formed from شم nail and شیر lion.

سمر Telling a story.

غریب Travel ; also poverty.

معمار Artisan

بد پروردن To nurse an evil habit.

پس بر نیاید Not long after.

ازین جهان غریب شدن To die.

شاہپر One of the servants and dependants of Khusro Purvez. In 'Burtan Gate' the name of the painter who served as mediator between Khusro and Shireen.

دم در کشید Sat idle.

برسم قلم کشیدن To dismiss ; to discharge from service.

خیل Crowd ; a large number.

سیاح One who journeys long distances.

جلاب exerting strong attractive power.

مہمان is the correlative of ضیف.

ہزم Old age.

دست قدرت بد سپید Stiffened his limbs.

پے نرا Poor ; having nothing to rely on.

بذل To give away in charity.

تقا Back.

زاد بوم Birthplace.

مندان Name of a city.

سقلاب Is a city.

روم Also a city.

مشرف Aware and watchful.

امانت گزار Honest ; امانت گزاری Honest or trustworthy.

ہمدست Partner.

سالم Peace-loving.

معزول Having nothing to do with.

طناب Rope.

درد ناک Dreadful—the particle ناک means 'full'.

ساز Satisfied.

B

BOSTAN.

PREFACE.

- یاعے ابدائیہ has بنام
 Supreme ; overlord. عزیز
 علوی و سقایی World کور
 After sincere repentance. باز آمیدی
 Perfumed leather used by kings for spreading the meals. ادیم
 استقام انکاری has the force of کہ - کہ از دست قهرش
 It is fitting for him. مر اورا رسد
 Nimrod threw Abraham into flames which were turned
 into a blooming garden by God. گلستان کزد آتش
 Pharaoh and his followers went down into the Nile whence
 they were consigned to the fire of hell by God. گروہ بانش
 A grand dinner held by rich people to which all were invited
 by beat of drum. خوران نعیم
 Same as عنقا a fabulous bird. سپهرغ
 Contains یاعے مصدر منی selfishness.
 Angels of the higher order. کردی
 To find fault with. بر حرف انشت نمان
 Short of شیب شیب
 Another form of حساب by امال. حسیب
 Doomsday. معشر
 Refers to the Hadis ثناء علیک الاحصی
 Here, spiritual insight. گنج قارون
 When God created the world He put to it the question است بریکم
 (am I not your Creator ?) some of the beings answered in the
 negative while others did not.
 Get up, قم
 Follow. پی کنی
 Sheppherd. راعی

CHAPTER. I

Artificiality. تکلف

This couplet is a sneer at the poet Zahir Faryabi who wrote in praise of Qazil Arsalan.

کہ کرسی فلک تہد اندیشہ زیر پای
 تا دیوہ برکاب تزلزل ارسالی دہی

- بسرای دگر The world to come ; the world after death.
 از نعمت حق بخیل است is a niggard in respect of God's gifts,
 یافتن در دوستی Finding fault with.
 اندر قفا Close on the heel.
 در سودا is proud.
 بارے No matter—a coll. expression.
 بهر پندار خالق For the approval of the world.
 نامه سیاه Black record of deeds.
 از گلی بزماید Is stuck fast in the mire of repentance or shame.
 مباح Proper in the eye of religion.
 انکشت نیل کشیدن To destroy.
 ازرق پیرهی Blue colour indicates the clothes of the faqir.
 در خورد Fit or suitable for.
 خاکی Old ; worn out.
 ابروالباب Wise men.
 بگمان On mere suspicion.
 طبعیت انسان نگر Does not follow their example.
 دره هولناک Horrible pass.
 چو معال نهند People won't set much value upon his claim to
 precedence.
 اجل کائنات The noblest of creation.
 سرا و خرا Prosperity and adversity.
 تیغ قهر بر کشد The subject of the *verb* is God.
 اشقیا pl. of شقی unfortunate.
 پستی Posturity.
 بواجبه مثل زنند Cite it as a precedent for warning.
 زمین را از آسمان The earth receives gifts from heaven.
 نعره بآلند I crave the protection of God.
 بپس بکنن By pressing very hard.
 از میان بچسبد Leaves off abruptly.
 ننگر ببرد Keeps on.
 مقامر Gambler.
 سه شش The dice with 18 points used in gambling.
 موجد One who believes in one God.
 بواجب بنفسی Of his own accord.

- سایه پرورده Inexperienced.
 نازده Feeble hand.
 سر ملامت شنیدن is amenable to reproach.
 مشغله برآورد Howl about.
 در پوستین افتد Speaks ill of ; cries down.
 کورته دست Inferior being.
 جور شکم Hunger, thirst etc.
 شکم بنده Extrémely selfish.
 سدر من Just to keep body and soul together.
 اضافت مقاروب Has معدة سنگرم
 نیک نیک The word نیک has the force of *very*.
 در افتد Disputes with.
 فرود نفسش Gets sick or disgusted.
 شگفت Wonder.
 بنیادخت Got the better of ; beat down.
 اهنگ مجازی One of the soft sweet tunes.
 استعداد بی تربیت One who is naturally unfit is no good for instruction.
 جواهر علوی است Heavenly element.
 پسر نوح بایدها بنشست خاندان نبوتش گم شد Cf. Noah's son—
 One of the Prophets ; was a lineal descendant of Azar, an idol maker.
 میان تهی Hollow within.
 مصطفی در کشت The Qooran in the temple of the Zindug, non-Mahomedans.
 فرا چنگ ارند Obtained after life-long labour.
 نفس Stands for the lower passions.
 گریز Artful or cunning.
 در خرمی بر سر اے Do not look for happiness where &c.,
 سلاح جنگ خدا Will displease God.
 شهرت حلال Opposed to شهرت حرام legitimate desires. To give up a thing to please the world and not to please God is a monstrous sin.
 نگاه میدارد Wait and watch.
 عامی Blind ; here, ignorant.
 خدارند denotes ownership.
 در حمایت یکدم Under the protection of a second, i.e., we can place no reliance upon life.
 که پیوندی The که is استقامتیه
 مرکب Dish of meal.
 مغلوب Current coin known to everybody.
 فرشته Refers to Michael.
 در فرخ دارد Leads to prosperity.
 در نشیب سر Leads to depression

بیلاقان A city of Iran.

در زیر خاک کن Give up once and for ever.

جمع باش Be composed and calm and confident.

کماں را زه کن Be on thy alert and prepare for attack.

احدے (التصنیف) One of the two advantages.

چو دل زجاں برداشت Grew desperate,

چیزیکه دانی که دای painful nows.

اگر تو یقین کنی که پادشاه تو را باور دهد thy word. If thou art quite sure that the king would believe

تو کلام تو اثر دارد Thy word would have any effect.

اینکه تو می گویی و پادشاه تو را باور دهد The یا in خود را می بیند is and that in نمی بیند is
وحدت.

الا Alack !

خنده گرفت Set me smiling.

مردود تنگ Means a contented mind.

شهرت Greed, lust.

در حال توفیق In the days of prosperity.

بد اختر Unfortunate.

مردمش is near Shirá'z.

لاچارم Necessarily.

بسر در آید Fails badly.

مستقیم is opposed to شتابان.

سریع سمند باد یا Swift-footed horse.

چرخه مغز را سبکساری نصیحت کند (Full construction) چرخه مغز را.

لوم لوم Reproach of the abuser.

سودا Concern. In what other senses is the work Sauda used ?

توئی Has تکبر.

متم Superior.

مر is intensive.

ماتم is the aoristic of ماند.

مادر مادر Very old and decrepit.

مجارلت Wordy affairs.

معاملت Practical affairs.

شب ندر The 27th night of the month of Ramzan, when the value of

prayer for a single night is not a whit less than that offered for a thousand months.

کار اندرون دارد The heart and not the body is the seat of real worth.

بفرمایند Be not deceived.

خوب نفس Evil propensities of the lower self.

غریب A Turkish word which means 'ram'.

در بغل نهاده Hide thy hand under the armpit.

(9)

(S. 9.)

مقصد و بیع Bargain.

متردد Anxious.

(S. 10.)

Strip him of his clothes.

یخ بسته بود Was covered with snow.

افزود Added.

(S. 11.)

Came to grips.

(S. 12.)

خطیب One who reads a sermon.

الغیر Voice.

مصلحت Expedient.

(S. 13.)

بمطرح With pleasure.

مرتب داشت Fixed as an allowance.

بیرمن حیث کرد Disliked me.

(S. 14.)

Monthly allowance.

Note the humour of the second phrase.

CHAPTER VIII.

Who enjoyed himself and sowed the seed of his future prosperity.

The phrase سر در سر جدا کردن means to stake one's life on acquiring.

The word پاک has the force of the prefix *Pir* or through.

Wasted life.

To protect.

Su on and so forth.

Secret of the heart *Pl.* ضمائر.

Good fellow.

Does so at the expense of his friends.

In the doing of a thing.

One who seeks peace.

Ouo who injures others. In what different senses is a noun joined to a verb in the imperative used in Persian?

Will have to repent bitterly.

Prestige.

Would lessen.

Cf. ما انقضاء الحوادث.

Flame.

(8)

(S. 36.)

برداشت *i. e.* from the world.

(S. 37.)

نضول Extravagant talk.

(S. 38.)

مسلم Settled.

حرث Pl. of حرث tiller of the soil.

(S. 40)

گرفتني Conquered.

درم خيرات Did not abolish the charitable institutions of the former kings.

CHAPTER IV.

(S. 1.)

بحالت By reason of.

(S. 2.)

خسارت Loss.

شجاعت To the pleasure and gratification of the enemy.

لا حول ولا قوة الا بالله Short of لا حول ولا قوة الا بالله an interjection.

(S. 3.)

نضال Accomplishments.

خطه را فر برداشت Was well up.

(S. 4.)

مناظرة Discussion.

ملاحدة Pl. of ملحد one who has no faith in the Scriptures.

برناء failed.

سپر بنداخت Gave up in despair.

(S. 5.)

سوءت گويد Sould abuse.

در صاحب دل Good men will not do anything which will cause discord among them.

آزرم جوئے One who seeks quarrel.

(S. 6.)

ندماے حضرت Courtiers &c.

ادب Proper etiquette.

(S. 7.)

اقرار Confession.

در میانم Do not interrupt.

(S. 8.)

حسن میمندى Vizier of Mahmood. Hasan was a native of Mainand in the district of Ghazni.

با مثال ما With men of our ilk.

سرخویشتمى بسا Should not bet one's head.

(7)

(S. 26.)

مضاعف Double.

مترصد فرماں Waiting for orders.

سما Mark on the forehead.

چمکائے ہم پر کند Turns the whole world upside down.

(S. 27.)

دند Dodge.

دفع انداختے Made excuses.

دشوار آمد Hit hard.

متسع Spacious.

صدمت Dash.

درآرد Grappled with.

بسر نبردني Did not vanquish.

(S. 28.)

فراخ ملک مداعت است Well-off being content.

خدمت نکردني Did not pay thy respects.

استوار Convincing.

(S. 29.)

One of the well-known spiritual giants, so called because once when he sat in a boat one of the crew lost a valuable pearl for which the dervish was accused of theft. Failing to satisfy them as to his innocence he prayed God and a fish came to the surface with the lost pearl.

(S. 30.)

گناه Guilt.

(S. 31.)

مردی Preference.

در مستقبل In the unknown destiny.

بشون خویش Is the spilling of one's own blood.

(S. 32.)

شدادے A crafty fellow.

ملاطبة Slums, dens of corruption.

(S. 33.)

ار جانب حصم Means ار قبل حصم

باجل دیگر Does not give way to passion.

(S. 34.)

ردنی A small craft

دری دس متعراشی Do not injure anybody.

(S. 35.)

بدلت Disgrace.

دست پر سه With folded hands.

(S. 19.)

Refrain. کوتاه کن

Hostilities. اتعها

The common people. حامیان

The household—خدا is a suffix meaning owner.

Qaroon—was the son-in-law of Moses. Taking pity on his poor condition Moses taught him the secrets of alchemy, the way of turning baser metals into gold, by which he was able to amass incalculable riches. Moses asked him to contribute *zakkat* to charitable purposes, but on Qaroon's declining to do so cursed him with the result that the latter has since been sinking deeper and deeper into the earth with all his vast treasures.

(S. 20.)

It is related. آورده اند

Flourishing village. روستا

It may not become a custom. رسمه نگردد

(S. 21.)

Kill him ; put an end to his life. دمار از روزگارش برآرد

Came across him. بر سر او بگشت

(S. 22.)

I readily caught the opportunity. فرصت غنیمت دانستم

Submission to will. تسلیم

Come in conflict with. کبری ستیز

Wait. باش

Batter down his brains. مغزش برآرد

(S. 23.)

Dangerous. هائل

Handsome, well-built, tall and black-eyed. چندی صفت

Verdier ; pl. قادی

I shall never forget the touching lines. همچنان در فکر آن بمانم

(S. 24.)

Was hostile to. باوے غرض بود

Murder for murder. قصاص

A humorous expression. صدقه گور پدر

(S. 25.)

Charitably disposed, کریم‌المنص

Ransome. مصادرت

Confinement. توکیل

Means عتاب

Very anxious. مضطرب

Reverse. قضا

Dispensation of God, the High. تقدیر خداوند تعالی

(5)

(S. 10)

جامع Masjid, a place of congregation.

همه درویشانست The dervishes are always bent on doing good.

خاطرے ہمارا Bless me.

زبانم درآید Comes to grief.

(S. 11)

مستجاب الدعوة One whose prayers found ready acceptance with God.

حجاج یوسف Name of a tyrant king.

گرم تکی ہماند How long will this state of affairs continue.

(S. 12)

در نیوروز i. e. نیوروز

(S. 13.)

خلعت Robe of honour conferred by kings.

میر قدر خویش Do not disgrace thyself.

رجہ کفاف Means of livelihood.

(S. 14.)

بشت بدادن Fled away ; turned their back upon the king.

تکنیس کار زار Fig.

سرینند در عالم Will go out into the world.

(S. 15.)

دل خوش کرد was pleased with.

حرفگیران Critics.

تن درنهد Does not devote himself to.

(S. 16.)

ہملش Attack.

ظرافت is opposed to وقار.

(S. 17.)

روزگار نامساعد Adverse times.

شعانت Faunts ; Sarcastic words.

جہانت Guilty conscience.

فراخ روی Excesses.

بسفیرہ میگیرند Capture.

معرفت سابقہ Previous acquaintance.

معتد علیہ Confidante.

(S. 18.)

روندگان Sufis.

بازارایا کاسد They got into disrepute.

اللہ اللہ Interjection expressing admiration.

از ہر درے سخن پیوستم Touched upon every chord of conversation.

مروت ایام تامل To pay up all that was withheld in the past.

عذر جہالت Apologised for my boldness.

CHAPTER I.

(S. 1)

از سرخون او درگزشت Gave up the idea of his execution.

روے درهم کشید Turned in anger.

چه...چه Denotes equality.

(S. 2)

تاویل Interpretation.

درجا آرد Rightly understood it.

(S. 3)

که - که Denotes negation.

ارکان دولت Pillars of the state ; ministers.

بجان برنجیدند Were mortified.

روے درهم آوردند Drawn in order of battle.

وانکه بگریزد Is the complimentary clause of بشون لشکرے

جامه زنای نبوشید Behave not like cowards.

نظر پیش کرد Appreciated him more and more.

ولیعهد Heir apparent.

برم Opposed to هما an auspicious bird.

(S. 4)

طائفه Band.

ممکنه Impossible.

فردی Something like a modern crane to lift up heavy load.

آورد Stole a march upon.

قرص خورشید Illustrates the nature of the dream.

طوعاد کرده Nolens volens.

زال Father of Rustum.

(S. 5)

چه زند Can do nothing.

شیره Bat.

که - که is negative.

(S. 6)

برقند Scattered in all directions.

خالق بگوش Loyal.

بنی عمای Sons of his maternal uncle.

(S. 7)

سکان کشتی The hind part of the boat.

اعراف The middle stage between heaven and hell.

در در In close embrace, and در در in wait.

(S. 8)

دشمن کام One whose enemy prospers at his expense.

(S. 9)

کاربستم Acted according to.

برائی بچنگ Get the upper hand.

خمیان Frowning.
 بیت Pacing the night.
 خردۀ نیسا Bits of the sky.
 تزهت Elevating.
 تسمت Pleasure.
 تظاول High-handedness.
 ربیع و خریف Spring and autumn.
 در دامنم ارغند Embraced me.
 فصل Chapter.
 حسن معاشرت Style of living.
 آداب معاشرت Etiquette of conversation.
 مؤثران Writers.

کرشمة Graceful movement.
 از رنگ Name of a famous painter ; also name of a book by Mani,
 celebrated painter—In ancient days the best artists flourished
 in China.

عروس Sing. عروس pl. Bride.
 دیدۀ یاس Fixed the eye on the back of the foot of shame—feels e
 tremely shy.
 صاحب نظران Men of light and leading.
 نهف الفقرا And ملا العزبا almost similar in sense.
 غیاث الاسلام To whom Islam appeals for the redress of wrongs.
 شرح صدره Widen his vision.
 مجموع منکرمات The congery of all moral virtues.
 در معرض خطاب Have to account for.
 تصنع و تکلف Artificiality.
 مصلحت عام را For the sake of common good.
 بزرگمهر The minister of Nausherwan.
 دواب Beasts.
 فکیف Then how.
 علماء باتجربہ Erudite scholars.
 شرخی کرده باشم Overweening.
 فرجات Of little value.
 خربشتمن را Has a precipitous fall.
 پایه پیش The foundation precedes the building of the wall.
 کنعان Canaan—alludes to Joseph.
 چه زند What power can it exert.
 نادر pl. of نادر rare things.
 روضۀ غنا و جدیة غلبا Garden dense with trees.

صادق ارادت true devotion.

مامن رضا Safe refuge.

برتست It is for thee.

رحیل Journey.

کار دنیا نسم تمام نکرد Of این عمارت بسر نبرد.

بشر از حیات دنیا Despair of life.

چار طبع The four elements, opposite in character.

جان شیرین Life exists so long as the four elements work in harmony, for if one of them predominates it becomes extinct.

خنی Happy.

گوه نیکی برد Excelled in virtue.

گ غشی Make provision for future life.

خراجه Here used sarcastically for mortals.

دقت خرمنش At the time of harvesting he will be only gathering small bits.

نشیمن عزت In the conclave of seclusion.

دامن صمیمیت Keep aloof from the society of men.

دقتر از گفتار Stop talking nonsense.

صم و بکم Deaf and dumb.

سفر و خفر و حجرة Same as سفر و خفر at home and abroad.

ملاءمت Social relaxation.

مداخبت Repartee.

تعبد Divine meditation.

زبان در کشه Shall hold thy tongue in peace.

مستکف Resigned to the will of God.

سر خریدش گیر Mind thy business.

مجانیت Keeping aloof.

باله قسمیده has بعزت.

دم بر نیارم Say nothing.

نقارت یحیی Atoning for an oath.

اولی لایب Men of wisdom.

ذوالفقار The sword which passed to Ali from A's, son of Umayya' who held it on the day of Badra,—this clause is interrogative in sense of an assertive negative.

پیلور Petty dealer in medicines.

دم فرو بستن To be quiet.

مهادت Conversation.

بهم ضرورت Of necessity.

صلت برد The intensity of cold was at rest.

اران دولت Happy days.

مناظر قضبان The dais of branches of trees.

لله Plural of لؤلؤ pearl.

GULISTAN.

میت خداپر Obadience to the laws of God brings us nearer to him,
while gratefulness to him makes us prosper in the world.

هر نفس که The breath that we draw in prolongs our life and that we
draw out gives us pleasure.

کدامینه is کدامین, interrogative pronoun.

بیدریغ Open to all without exception.

ناموس Honour.

گناه فاحش Big or awkward sins.

وظیفه Allotted portion.

خطایه Awful slip.

خزانه عظیم Such as the earth which brings forth countless grains when
a single seed is sown.

گورو ترسا Fireworshippers and Christians as opposed to Mahomedans.

بنات Plural of بنت girl or daughter.

بهار Spring season.

نصاره What is dripped out.

جز Same as حدیث or traditional sayings of the Prophet.

نعمه دور زمان The final fruit of the revolutions of the times; the most
perfect being.

پشتیبان Prop or support.

اوابت Reversing to God.

صاحب دل A pure soul gifted with spiritual insight.

مراقبه Contemplation.

مکاشفه Revelation.

برای هدیه اصحاب را means برای for the sake of.

آنها که خورشید خورشید Cf. For words like nature half reveal

And half conceal the soul within—Tennyson.

آبکی! See note on the life of the author.

افرا Plural of فرة mouth.

صوت and صیغ Note the distinction between صوت and صیغ.

مشات Composition.

کاغذ زر Cheque or note.

حمل نتوان کرد Should not be attributed to.

تعلقه The central figure, the most prominent person.

the place of his birth tranquil and prosperous under the wise rule of Abubakr B. Said, the son of his old patron (1226-1260 ; A. H. 623-658), the aged poet took up his permanent abode, interrupted only by repeated pilgrimages to Mecca and devoted the remainder of his life to Sufic contemplation and poetical composition. He died at Shiraz in 1291 (A. H. 691) according to Hamdallah Mustaufi (who wrote only forty years later), or in December 1291 (A. H. 690) at the age of 110 lunar years.

The experience of the world gained during his travels, his intimate acquaintance with the various countries he had visited, his insight into human characters, together with an inborn loftiness of thought and purest moral standard, made it easy for Sadi to compose in the short space of three years his two masterpieces, which immortalized this name, the *Bustan* or "Fruit Garden" (1257) and the *Gulistan* or "Rose-Garden" (1258) both dedicated to the reigning Atabeg Abu Bakr. The former, also called *Sadi-Nama*, is a kind of didactic epopee in ten chapters and double rhymed verses, which passes in review the highest philosophical and religious questions, not seldom in the very spirit of Christianity and abounds with sound ethical maxims and matchless gems of transcendental speculation. The latter is a prose work of a similar tendency in eight chapters, interspersed with numerous verses and illustrated, like the *Bustan*, by a rich store of clever tales and charming anecdotes ; it discusses more or less the same topics as the larger work, but has acquired a much greater popularity in both the East and the West, owing to its easier and more varied style, its attractive lessons of practical wisdom and its numerous *bons mots*. But Sadi's *Diwan*, or collection of lyrical poetry, far surpasses the *Bustan* and *Gulistan*, at any rate in quantity, whether in quality also is a matter of taste. Other minor works are the Arabic *qasidas*, the first of which laments the destruction of the Arabian caliphate by the Mongols in 1258 (A. H. 656). The Persian *qasidas*, partly panegyrical, partly didactical ; the marathi, or elegies beginning with one on the death of Abu Bakr and ending with one on the defeat and demise of the last Oaleph Mostasim ; the *mulamma-at*, or poems with alternate Persian and Arabic-verses, of a rather artificial character ; the *tarjiat* or refrain-poems ; the *Ghazals* or odes ; the *Sahibiyyah* and *Mukattat* or moral aphorisms and epigrams ; the *rubaiyyat* or *quatrains*, and the *Mufradat*, or distichs. Sadi's lyrical poems possess neither the easy grace and melodious charms of Hafiz's songs nor the overpowering grandeur of Jalaluddin Rumi's divine hymns, but they are nevertheless full of deep pathos and show such a fearless love of truth as is seldom met with in Eastern poetry. Even his panegiarics, although addressed in turn to almost all the rulers who in those days of continually changing dynasties presided over the fate of Persia, are free from that cringing servility so common in the effusions of oriental encomiasts.

*2 THE AUTHOR. *

SADI (O. 1184-1292). Musleh-uddin, or more correctly Musharriif-uddin B. Musleh-uddin, the greatest didactic poet and the most popular writer of Persia, was born about 1184 (A. H. 580) in Shirz. After the premature death of his father he was taken under the protection of Sa'd bin Zengi, the atabeg of Fars, who sent him to pursue his studies in the Maderessah of Baghdad, the Nizamiyya, where he remained about thirty years (1196-1224). About 1210 (A. H. 606) his literary fame had spread as far as Kashgar in Turkestan, which the young poet (who in honour of his patron had assumed the name of Sadi) visited in twenty-sixth or twenty-seventh year. After mastering all the dogmatic disciplines of the Islamic faith he turned his attention first to the practical philosophy, and latter on to the more ideal tenets of Sufic Pantheism under the Spiritual guidance of the famous Sheikh Shihab-uddin Umar Suhrawardi (died 1234, A. H. 632. Between 1220 and 1225 he paid a visit to a friend in Isfahan, went from there to Damascus and returned to Isfahan just at the time of the inroads of the mongols, when the Atabag Sa'd had been deposed by the victorious Khwarizm, ruler of Ghiyass-uddin (1226). Sadly grieved by the misfortune of his patron and disgusted with the miserable condition of Persia, Sadi quitted Shiraz and entered upon the second period of his life—that of his wanderings (1226-1256). He proceeded *via* Balkh, Ghazni, and the Punjab to Gujrat, on the western coast of which he visited the famous shrine of Siva in Somnath. After a prolonged stay in Delhi, where he learnt Hindustani, he sailed for Yemen. Overcome with the grief at the loss of a beloved child (when he had married is not known), he undertook an expedition into Abyssinia and a pilgrimage to Mecca and Medina. Thence he directed his steps towards Syria and lived as a renowned Sheikh for a considerable time in Damascus, which he had once already visited. There and in Baalbek he added to his literary renown that of a first-rate pulpit orator. Specimens of his spiritual addresses are preserved in the five homilies (on the fugitiveness as of human life, on faith and fear of God, on love towards God, on rest in God and on the Search for God). At last weary of Damascus, he withdrew into the desert near Jerusalem and led a solitary wandering life, till one day he was taken captive by a troop of Frankish soldiers, brought to Tripoli, condemned to forced labour in the trenches of the fortress. After enduring countless hardships, he was eventually rescued by a rich friend in Aleppo, who paid his ransom and gave him his daughter in marriage. But Sadi, unable to live with his quarrelsome wife, set out on fresh travels, first to North Africa and then through the length and breadth of Asia Minor and the adjoining countries. Not until he had passed his seventieth year did he return to Shiraz (about 1256, A. H. 653). Finding

CALL No. ۱۹۱۶۵۵۳ ACC. No. ۴۹۹۹

AUTHOR سعدی شیرازی

TITLE مجمع طوایف و لوایح

۱۹۱۶۵۵۳ ۴۹۹۹
سعدی شیرازی
مجمع طوایف و لوایح

Date	No.	Date	No.

MAULANA AZAD LIBRARY ALIGARH MUSLIM UNIVERSITY

RULES:—

1. The book must be returned on the date stamped above.
2. A fine of Re. 1-00 per volume per day shall be charged for text-books and 10 Paise per volume per day for general books kept over - due.

